

ADATOK
ÁRPÁDHÁZI BOLDOG MARGIT
EREKLYÉINEK
TÖRTÉNETÉHEZ.

ÖSSZEGYŰJTÖTTE

NÉMETHY LAJOS.

BUDAPEST,
RUDNYÁNSZKY A. KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.
1884.

Bevezetés.

A legnagyobb lelkesedéssel karoltatott fel néhány év előtt azon indítvány, miszerint Gneznóban (Poroszország Posen tartományában, az egykori Lengyelország primásának székhelyén) árpádházi boldog Jolánta, IV. Béla magy. király leánya, sz. Kinga és b. Margit nővérének¹⁾ földi maradványai számára diszes koporsó készítessék.²⁾

Ezen hír mindnyájunkban azon óhajt kelté, bárha mi is szerencsések lehetnénk Jolánta nővére, boldog Margit teste számára szintén emlékszerű mausoleumot emelhetni. De hol vannak csontjai? Hol rejlenek ereklyéi? Bárha most, midőn külföldön a magyar vérből származott szentnek dicsőítésére buzgó törekvések történnek, mi is, a szentekben gazdag Árpádház számos dicsőültjei ezen egyikének földi maradványai

¹⁾ Árpádházi b. Jolánta életrajzát lásd: Zalka „Szentek Élete.“ Martius 6 II. k. 78. l.

²⁾ Koporsója és oltára javítására alakult bizottság felhívását lásd: „Magyar Állam“ 1880. 284. sz.

nyomára jöhetnénk, ki iránt, úgy látszik legkegyeletesb tisztelettel viseltetik az egész nemzet.

Legyen bár a tisztelet árpádházi boldog Margit szüz iránt nagy a miatt, mert a nevét viselő sziget és a még rajta fenálló zárdaromok a szende szüznek emlékét folyton szemeink előtt lebegtetik; vagy legyen az a hazánk történetében gyászosan nevezetes kor miatt, melyben világra jött és élt; vagy a heroicus női erények miatt, melyekben élete gazdag volt; legyen bár akármelyik ezen okok közül, mégis egyenlő hévvel tiszteli mindenki b. Margitot és óhajtja, hogy tiszteletének központját képezzék a dicsőültnek ereklyéi, melyek mostoha időkben nyom nélkül eltűntek.

Az ereklyék feltalálásához még azon óhaj is kapcsolódik, mely mindjárt b. Margit kimulása után tisztelőinek keblében támadt és mely mai-napi tisztelőinél is ugyanaz, t. i. hogy őt az anyaszentegyház ünnepélyes canonisatió által a szentek sorába avassa.

Van remény hozzá, ha ereklyéit sikerülend szerencsésen feltalálni, és azok ismét a köztisztelet tárgyává leendenek, hogy a szentté avatás végett meg fognak történni a kellő lépések, melyeket bizonyára Isten áldása a legjobb sikerrel koronázand.

Igy állván az ügy, e végből többen fáradoznak az ereklyék felkutatásával, mint erről az

„Uj Magyar Sion“ is említést tesz.¹⁾ Az eddigi kutatásoknak volt is némi eredménye, mert feltaláltatott Pozsonyban az erzsébeti apáczáknál b. Margitnak vasöve, melyre a bibornok hercegprimás ő eminentiája értékes ereklyetartót készítettett, melylyel az esztergomi székesegyház kincsét szaporította.²⁾

Örömmel constatálhatom, hogy mióta 1881-ben a „*Religio*“ folyóirat³⁾ hasábjain bold. Margit ereklyéinek történetéről első cikkemet közzétettem, azoknak feltalálása nemcsak hazánkban de világszerte tisztelőinek óhaját képezi. Egyidejűleg megindított felkeresése mind annak, mi reá, de kivált szentté avatásának processusára vonatkozik.

Hazánk egyházi történészei mindnyájan kiválóbb figyelmet fordítanak reá. Rómában a vatikáni levéltárakban kutató első rendű tudósaink már az ottani levéltárnokok figyelmét annyira felköltötték, hogy azok dicsőségüknek találják, ha reá vonatkozó okmányokat fedezhetnek fel. Találtak is a vatikáni levéltárban egy legendát, mely a nápolyi Margit-legendának mása. A nápolyi levéltárban, a hol legendája napvilágra került, legujabban ismét egy becses kézirat került elő, melynek színezett iniciáléi és diszes lapszegélye lefényképeztetett és a mű maga lemásoltatott;

---

¹⁾ Uj magyar Sion. 1880. 633. l.

²⁾ U. o. 880. l.

³⁾ Religio 1881. I. félév 7, 8, és 9. sz.

mert e mű nem más, mint bold. *Margit által szerkesztett elmélkedések*. Kiváló szorgalmat fordítanak az adatgyűjtésre a sz. Döme-rendűek, melyrendnek b. Margit kiváló disze vala. Egy tagja néhány év előtt a Margitszigeten és Veszprémben szemügyre vette azon zárdák romjait, melyekben b. Margit élt volt. A tartomány levéltáraiban szorgos nyomozások történnek, melyek már eddig is szép eredménynyel jutalmaztattak. De minden hízkeledés nélkül mondva, az orosz-lánrészt a magyar tudosoké. Ők kutatták fel a processus canonisationis másolatának két példányát, mindaddig ismeretlen legendájának szintén két példányát, elmélkedéseinek diszes kéziratát, magyar legendája írójának idejét és nevét és még temérdek más becses adatot.

Felette szerencsésnek érezném magam, ha a kutatás jóeredményét némiképp én is előmozdithatnám, azért édes örömet bocsátom ezennel közhasználatra a rendelkezésemre álló adatokat.

Ugy hiszem legczélszerűbben és a t. olvasónak is legkellemesb módon eszközlendem adataimnak közrebocsátását úgy, ha b. Margit testi maradványainak történetét határozott, habár nagy vonásokban rajzolandom sirbatételétől fogva mind azon pillanatig, míg azok szeméink elől eltűntek.

I.

Boldog Margit halála, testének sirbatétele.

Boldog Margit, a Boldogasszony, másképp Nyulak-szigetén, mely később utána Margit-szigetnek neveztetett, a sz. Döme rendü apácák zárdájában, 1271-ben január 18-án, sz. Prisca vértanu szüz napján, egy vasárnap viradóra mult ki.¹⁾

Az elhunyt szüznek teste, mindjárt kimulása után, a rend szabályai szerint, miután megmosatott, a szerzet öltönyeibe felöltöztetett és a ravatalra előkészítettetett, a szerzet imakönyvében előirt sz. imák között, a zárda teljes személyzete kíséretében, a templom karzata alatti helyiségbe az apácák vállain átvitetett és elhelyeztetett.²⁾

Ezen, az ily czelokra szánt helyiségben, „nemeunemu nozolyan“ — ravatalfélén — volt kiteřitve a test, mely körül elhunyta óta, a legkel-

¹⁾ Knauz, Magyar Sion. 1867. 569.

²⁾ Ferrarius, De rebús Hung. Prov. Ord. Praed. 273.

lemesb illat terjedt szét és tölté be az egész épületet. Arczát, mely a dömés apáczák által viselt velummal volt leterítve, rózsapír színezé és gyönyörű fény dicsőíté.¹⁾

Temetéséhez megtörténtek a kellő előkészületek. Elkészült a koporsó, melyet Mihály a dömések tartományi főnöke csináltatott. A magyar legenda²⁾ „zekren“-nek nevezi azt és következőleg írja le: „Az provincialis chinaltata fabol egy jgen ereus zekrent es igen ereussen megvasaztatya, ereusehtete vasakal es vas karikakal.“ Ebben helyeztetett el kevésel a temetés előtt a test.³⁾ Elkészült a sirhely is, mely a nyulszigeti dömés apáczák Boldogasszonyról nevezett templomának szentélyében, az ugyancsak Boldogasszony tiszteletére emelt főoltár előtt ásatott,

---

¹⁾ Lásd a nápolyi magyar legendában a: „De pulcritudine in eius facie apparente post transitum“ és „De odore ex eius corpore procedente“ című fejezeteket. Magy. Sion. 1867. 322.

²⁾ Pray, Vita S. Elisabethae nec non B. Margaritae V. 305. Vajdánál 85. — Volfnát (Nyelvemléktár, VIII.) 35.

³⁾ Ily koporsók, akkori néven *szekrények*, az időben a Nyulakszigetén általánosak voltak. Midőn az 1838-iki árvíz után a dömés apáczák templomának talaja felásatott, ott temérdek sirra akadtak, úgy hogy csupán a templom karában több mint husz sirt ástak fel, közülök többeken gazdagon aranyozott vas szögletpántokat, — melyek alkalmasint a koporsók sarkait tarták össze, — s erős lánczokon óriás lakatokat találtak, melyekkel a koporsók voltak lekulcsolva, hogy áradások alkalmával a csekély mélységű sirokból a víz által fel ne emeltessenek és szét ne vetessenek. Archaeol. Közlemények. 1861. II. 20.

mint a magy. legenda¹⁾ mondja: „Kyt astanak a nagy oltarnak eleutte az eu zent testenek.“ Mivel azonban b. Margit kevésse halála előtt kijelölte magának a temetkezési helyet, mit a magy. legenda²⁾ így ad elő: „temetteseteuk engemet az karban az zent kerezt oltara eleut, ha kedeg az kaar aznak myatta igen meg zorul az sororoknak, tahat temetteseteuk engemet az en *jmadkozo heleben*,“ e végből ugyanazon legenda,³⁾ hogy mindenki előtt köztudomásra jöjjön, miszerint teste nem az általa kijelölt helyen temettetett s így kívánságának elég nem tétetett, ismételve megnevezi, mintegy hangsulyozva, b. Margitnak temetkezési vagyis sírhelyét mondván: „Ezenkeppen leun ez zentseges zuznek Zent Margyt azzonnak temetese Bela Kyrálnak leanyanak, *bodog Azzonnak egyhazaban, bodog Azzon oltara eleut, bodog Azzon zygeteben, ky más keppen nevezetetyk nyulaknak zygetynek.*“⁴⁾

A király leány kimultáról és temetése idejéről a gyászhir nagy gyorsasággal terjedt el. Külön futárok megvitték az izenetet Fülöp esztergomi érseknek, és a többi egyházfőnek. Minden zárdába izenet ment, hogy a rendtagok

---

¹⁾ Praynál 305. — Vajdánál 86. — Volfnál 35.

²⁾ Praynál 300. — Vajdánál 78. — Volfnál 32.

³⁾ U. o. 308. — Vajdánál 90. — Volfnál 37.

⁴⁾ Ugyanezt mondja a nápolyi Margit-legenda is, megjelelvén a helyet „in quadam fouea anta Altare beate uirginis gloriose“ szavakkal.

mentől nagyobb számban jelenjenek meg a temetésén.

Harmadnapon kimulta után, tehát kedden, a reggeli órákban felette számosan gyűltek egybe a temetésre. Megjöttek az esztergomi érsek, a váczai püspök, az ó-budai prépost, a ferenczrendűek és a saját szerzetebéliekből igen sokan, a szomszéd plébánosok, nemesek és szegények, férfiak és nők nagy sokaságban.¹⁾

A temetés szertartása a testnek eddigi helyéről való felemelésével kezdődött meg, innen a jelenlevők nagy zokogása között bevitették a templom szentélyébe és a főoltár előtt készített ravatalra elhelyeztetett. Miután Fülöp érsek a miseöltönyöket magára felölté, gyászmisét mondott, mely után a temetési szertartásokat és a halotti zsolozsmákat megtartá. Ezek végeztével a test sirba bocsáttatott.

A testre sem föld nem hányatott, sem az valamely más módon be nem fedetett, nem levén mással letakarva „hanem chak eu zem feledelechee-

---

¹⁾ Volt-e valaki a királyi családból jelen, arról a legendák mit sem említenek, csak későbbi életirói említik, hogy szülei a király és királyné is jelen voltak. Így Ribadaneira, „Leben des Heiligen Gottes“. Augspurg 1721. I. 331. és Tastillus, Cent. I. lib. 3. — De miután bizonyos, hogy IV. Béla az 1270. év máj. 2-át tul nem élte, (Knauz, Kortan. 527.) a temetésén ott nem lehetett. Így tehát az egész állítás, mivel téves s csak későbbi eredetű, figyelembe nem vehető, habár a különben tekintélyt érdemlő Ferrarius (i. m. 273.) szintén az idézett két életiróval egy nézetben van.

vel. Ezenkeppen alla be feudetlen Zent Margyt azzonnak teste tyzenkeet napiglan.“ Tizenharmadik napon lombardia származásu kőfaragok, Albert és Péter mesterek, „teunek egy otromba faragatlan keuuet“ a sir nyilására. Ezen ideiglenes sirlap valami három hónapig földte Margit sirját. Ennyi igő kellett a lombardi kőfaragoknak, mig a diszes márvány sirlapot elkészítették, mely az eddigi ideiglenes mellőzése után a sirra alkalmaztatott.¹⁾

A magyar legenda a sírfödő kőlapot az akkori szokás szerint „koporsónak“ nevezi. „Ez felyul meg mondot keumyves mestereuk faragnak koporsot Zent Margyt azzonnak vereus marvanbol, kyben mastan es fekzyk ez zent zuz.“ Innen támadt, miszerint általában azon vélemény terjedt el, hogy b. Margit tetemei *vörös márvány koporsóban* temették el. Hogy itt nem a mai néven nevezett koporsót kell értenünk, melyet a legenda mint láttuk, *szekrénynek* nevez, hanem a sírfödő kőlapot, kitetszik a legenda további szövegéből: „Mykoron az mestereuk el vettek volna az eleby faragatlan keuuet az seerreul es akarnayak az vereus marvan koporsot *az seerre tenny*, legottan hog meg nytottak volna a seert, es akarnayak *rea tenny* az vereus marvan koporsot, oly jgen edes illatu para fust es illat ju vala

---

¹⁾ Pray, Vita etc. i. h. 305 és 307. Vajdánál 86 és 89. — Volfnál 35 és 37.

fel az Zent Margyt Azzon koporsoyabol, mynt ha nagy sok rosag voltak volna ot“ Ezekből világos, hogy a „márvány koporsó“ elnevezéssel nem mást ért a legenda mint a sirfödő kőlapot. Azonban az idézetnek utolsó soraiból tisztán kiviláglik a koporsó elnevezés régi értelme. Az megfelel a latin tumbának,¹⁾ mit mai nap sirnak nevezünk. A sirfedő elmozdításával nyitva állott a sir, melyből rózsza ilatt emelkedett ki. Tehát koporsó annyi mint sir. És mivel a sirból csakis a sirfödő kőlap volt egyedül látható, azért ezen kőlapot, pars pro toto, a legenda szintén, per abundantiam, koporsónak nevezi.²⁾

B. Margit temetkezési helyét, az eddig mondottakból, már most határozottan megjelölhetjük. Az tehát a nyulszigeti dömés apáczák Boldogasszony tiszteletére szentelt zárdatemploma szen-

---

¹⁾ A nápolyi legenda így emlékezik meg ezen sirfedő kőről: „Lapicide supra ipsam arcam ligneam rudem lapidem posuerunt, demum post duos vel tres menses reuoluentes lapidem illum rudem *apposuerunt tumbam marmoream* diebus intermediis preparatam et decentibus sculpturis hornatam.“ Magy. Sion. 1868. 325. Más volt tehát az „arca lignea“ mely a sirgödörben volt, és más a „tumba marmorea“ mely a sir nyílását, az arca felett elzárta.

²⁾ Ipolyi Arnold, Magyar Mythológiájában (569.) kifejti, hogy a „koporsó“ szónak értelme „sirt“ jelent. „Koporsó, mai használatban tumba, de sajátlag sepulcrum = sir. Eredetileg pedig a koporja = radit, fricat; valamint a ravatal, rovas, ravas = értelmet adja, mi mellett még az alkalmazott koporit, koporitja = occupat, usurpat, corradit értelme is fenforoghatnak.“

télyében a főoltár előtt a földbe volt ásva, melyben a test vaspántos fakoporsóban feküdt. A sir nyílását faragott veres márványkőlap fedte.

B. Margit földi maradványai iránt mindjárt halála óta rendtársai a legnagyobb kegyettel viseltettek. Midőn ideiglenesen a zárda helyiségében ki volt terítve, és midőn tizenkét napon át a nyitva hagyott sirban feküdt, többnyire körülötte tartózkodtak, siránkozva szeretett nővérükért. A magyar legenda így emlékszik meg e körülményről; „Az sororok mynd az tyzenkeet napyg meg maradanak Zent Margyt azzonnak testenel, es az eu zent testeteul, soha keulemben el nem junek vala, hanem chak mykoron az orakat zolosmakat mongyak vala, es chak mykoron eeznek, es aloznak vala, hanem myndenkoron ez zent zuznek testenel alnak vala, jmadkoznak vala, nezyk vala, es lagyak vala az eu zerelmes annyokat az seerben fekenny.“¹⁾

Ha nem is ily állandósággal, de folytonos ábitattal jelentek meg sirjánál a sororok és sok mások, azután is, midőn az már kőlappal le vala fedve. Sőt midőn csodákkal kezde fényelni, minden vidékről sereglének sirjához. Ez pedig történt a legenda szerint; „Halala után egy esztendeuvel es eut honappal . . . kezde . . . fenleny choda teteloukkel. Eleuzer . . . mykoron jrnanak Ur zuletety után 1272. eztendeuben Junyus havanak 13. nopyan“ és az első csodának hírére „hoznak

---

¹⁾ Praynál 306. — Vajdánál 88. — Volfnál 36.

vala az tartományokból keulemb keulemb korság-belyeket az koporsohoz.“¹⁾

Helyén volna itt a b. Margi testénél történt csodákról szólni, de mivel ezek nagy számának még sommás felsorolása is igen tulterjedne azon kereten, melyben forognunk lehet, azért az ezek iránt érdeklő szives olvasót Margit három legendájára utalom.

a) A Pray-féle magyar Margit-legendára. Ez a nyulakszigeti apácák tulajdona volt, tőlük megkapták a pozsonyi clarissák, ezektől Pray birtokába került, ki 1770-ben, Vita S. Elisabethae nec non B. Margaritae Virginis etc. czimű művében kiadta. 1782-ben újra kiadta Vajda Samu tihanyi apát, de névtelenül. A kéziratot megszerzé Praytól gróf Viczay Mihály, ettől pedig Jankovich Miklós vette meg, kinek gyűjteményével végre a nemzeti Muzumba került.²⁾ Legujabban kiadta az Akademia a Nyelvemléktár VIII. kötetében, közétéve Volf György által.

b) *A nápolyi Margit-legendá.* E latin kézirat eredetétije Nápolyban a Biblioteca Nazionale-ban őriztetik. 1866-ban Scitovszky herceg-primás költségén Óváry Lipót által másoltatott és Knauz Nándor által a Magyar Sion 1867 és 68. évfolyamaiban kiadatott. Ennek több példánya volt.

---

¹⁾ Praynál 324 es 326 — Vajdánál 116 és 119. — Volfnál 49 és 51.

²⁾ Toldi Ferencz. A magyar Nemzeti Irodalom Története. Pest 1851. I. 172—175.

ezek egyike a vaticani könyvtárban legújabbán kerül elő,

c) A *Guarin* által 1340-ben Avinionban készített legenda. Megjelent először *Surius Vitae Sanctorum*-ban, lásd január 18-át. Később kiadták a Bollandisták egy páderboni kézirat nyomán.¹⁾

E három legenda a b. Margit szenté avatása ügyében kiküldött vizsgáló bizottságnak hivatalos jegyzőkönyve után készült.²⁾

Azonban nem csupán azon időben, melyben a legendák keletkeztek. hanem később is, sőt lehetne mondanunk szakadatlan folytonosságban történtek kisebb nagyobb csodák b. Margit testénél, míg az a szigeten őriztetett. Hogy Hunyadi Mátyás idejében bővelkedett csodákban, arról kezeskedik Ranzán Péter lucerini püspök, ki há-

---

¹⁾ Bollandus, *Acta Sanctorum*. Januarii Tom. II. 900—906.

²⁾ Ezen három legenda nyomán több rendbeli életrata készült b. Margitnak, melyeket Ferrarius többször idézett művében 220, 221. felsorol. Sőt maga Ferrarius is sz. Döme rendének magyarhoni történetével foglalkozva ugyan, mégis művében az oroszánrész b. Margit életrajzának engedi át (220—390). Ferrarius művének ezen része csekély átdolgozással német nyelven is megjelent, ily czim alatt: „Vortreffliches Leben Der Seelig. Gott — geweichten Jungfrauen Magaritae Einer Königlichen Tochter Belae desz IV. Königs in Hungarn, hernah Ordens S. Dominici in dem Closter Unser Lieben Frauen, auff der so von ihr hero gennanten S. Margareten-Insel. Ausz Glaubwürdigen Scribenten verfasset, und in Druck gegeben. Wien 1689. 16r. 206.

rom éven át mint követ Mátyás udvarában tartózkodott.¹⁾

A legendákban felsorolt csodák mind azon idő alatt történtek, midőn Margit teste az általunk körülményesen leírt sirban feküdt, melynek helyét is közelebb meghatároztuk. Ezen állításunkat magukból a legendákból bizonyítjuk. A magyar legendában e szavakat²⁾ találjuk; „kyben mastan es fekyzyk ez zent zuz.“ E szavakból arra kell következtetnünk, hogy akkor, midőn ezen legenda íratott, még ugyanott feküdt teste eltemetve. Knauz Nándor pedig tüzetesen kimutatta³⁾, hogy e legenda 1290. év előtt nem irathatott. Tehát 1290-ben a test még ott feküdt a hová el temették volt.

A napályi legenda szintén azt mondja: „ubi nunc adhuc . . . requiescit.“⁴⁾ Ennek íratási ideje pedig Guarini által írott Margit-legendával, Knauz véleménye szerint⁵⁾ ugyanegy. Guarini pedig a le-

---

¹⁾ Ranzan így ír: „Claruit et viuens, et post pium ipsius obitum, *in hanc usque diem*, multis variis miraculis: quibus ipsam innocenter, et religiose sancteque vixisse, manifeste demonstratum est.“ Schwandtner, *Scriptores Rerum Hungaricarum* etc. Viennae 1746. fon. I. 374. és Bollandus *Acta sanctorum Januarii* Tom. II. 909. és ugyanattól *Acta Sanctorum Ungariae*. Tyrnaviae 1743. I. 88.

²⁾ Praynál 307. — Vajdánál 89. — Volfnál 37.

³⁾ Magyar Sion 1867, 581.

⁴⁾ U. o. 1868. 324.

⁵⁾ U. o. 1867. 589.

gendát 1340-ben írta.¹⁾ E szerint Margit teste 1340-ben is még temetkezési helyén feküdt.

Már most önkéntelenül is azon kérdés merül fel: ugyan meddig maradt b. Margit teste temetkezési helyén felemeletlenül fekvő?

---

¹⁾ Erről a Bollandistáknál „Acta Sanctorum, Januarii“ Tom. II. 900. ezeket olvassuk: „Legenda — — de rotulis seu diffusis dictis testium iuratorum coram praedictis Inquisitoribus a sede apostolica super hoc datis, compendiose et quasi per puncta extracta est A. D. 1340. in Curia Romana Avinionis per fr. Garinum Ord. Praed. Magistrum in Theologia, de mandato fr. Hugonis magistri XVI. eiusdem Ordinis.“

II.

Boldog Margit testének felemelése.

Ha felkutatjuk s megtaláljuk a valódi okot, a mely végett a testnek fel kellett emeltetnie, akkor könnyen meg fogjuk határozhatni az időt is, midőn a felemelés történt.

Egyik okot szolgáltathatta volna erre Margit szenttéavatása, mert a róm. kath. egyház folytonos gyakorlata szerint, ha valakit a szentek, vagy csak a boldogok sorába ünnepélyesen avat, akkor egyszersmind elrendeli, hogy a canonisáltnak, vagy beatificáltnak teste temetkezési helyéről kiemeltessék és ereklyeként tiszteltessék.¹⁾ Miuután azonban árpádházi Margit mindeddig a többszöri sürgetés daczára, sem szentté, sem boldoggá ünnepélyesen a római szentszék által nem avattatott, azért testének felemelése ily czélból nem is rendeltetett el.

---

¹⁾ Benedictus XIV. De Servorum Dei beatificatione et beatorum canonisatione. L. I. c. 7, 8, 9.

Ismeretes ugyanis, hogy Margit bátyja V. István magy. király, hugának szentté avatását X. Gergely pápánál szorgalmazta, mire vizsgáló bizottság küldetett ki,¹⁾ mely 1272-ben június és december közt működött, de elnökének Fülöp esztergomi érseknek elhalálózása miatt kénytelen volt félbeszakítani munkálatait. A pápa Fülöp helyébe Lodomer váradi püspököt bizta meg a vizsgálati bizottság elnökletével. Ezen vizsgálatok azonban végcélhoz nem vezettek, mert Gergely pápától, ki 1276. jan. 10-halt meg, az ügy eldöntetlenül V. Incze pápára maradt. Ez maga is dömés, nagy hévvel karolta fel az ügyet és azt egész újból átvizsgáltatá és azért e célból szakavatott embereket küldött a helyszínére. Azonban a nagybuzgalmu Incze pápa, sajnos, csak igen rövid ideig ült sz. Péter trónján. Ugyanazon év jun. 22-én bezárta élete pályáját. Utódja V. Adorján szintén csak néhány hóig kormányzott. Ezt követte XXI. János. Ennek terjesztették elő a vizsgálatra kiküldöttek működésük eredményét. De János is rövid, nyolczhónapos kormány után elhalt.²⁾ Így a sok változás között, sőt némi tekintetben Kun IV. László király botrányos élete miatt is, a szenttéavatási ügy befejezés nélkül a pápai okmánytárba került. Róbert Károly király küldött ugyan az ügy szorgalmazására V. Kelemen pápához, 1306-ban, ki akkor Bordeauxban

¹⁾ Pray. Vita etc. i. h. 230. és 314.

²⁾ Knauz. Magy. Sion. 1867. 572. kk.

tartózkodott, sürgető követet, de ennek fáradalmai is, sajnos, eredmény nélküliek maradtak,¹⁾ mindamellett, hogy ezen ügy iránt a pápai udvarnál ekkor hosszabb ideig, még 1340-ben is midőn Guarin legendáját írta, érdekekkel viseltek.²⁾

A vállalataiban nagy I. Mátyás király bizván erélyében, szintén felkarolta Margit szenttéavatási ügyét és Márk tinnini püspököt küldte 1464-ben II. Pius pápához, azonban Pius rövid idő múlva a követ fogadása után elhalt. De hogy az ügy ismét feledésbe ne menjen, a következő évben Mátyás király Márk püspököt ez ügyben ismét Rómába küldte az új pápához, II. Pálhoz; azonban mindennek daczára az ügy mégis csak elaludt.³⁾ Megjegyzendő itt, hogy Mátyás ama levelében, melyet a bibornoki collegiumhoz ezen ügyben írt, következőleg kérelmezi Margit szenttéavatását. „Irtunk — ugymond — szentséges urunknak, boldog Margit testének felemeltetése vagyis szenttéavatása végett“⁴⁾ stb. Ebből azt lehetne következtetni, hogy még ekkor Margit teste temetkezési helyéből ki nem lőn emelve, a mi azonban, mint látni fogjuk, csak sokkal később történt meg. Mátyás király e szavakkal —

---

¹⁾ Ferrarius. De rebus Hung. Pray. etc. 331.

²⁾ Knauz. Magy. Sion. 1867. 589.

³⁾ Pray. Vita etc. 239.

⁴⁾ Ferrarius. De rebus etc. 379—382. és Pray. Vita etc. 236—239.

elevatio Corporis — nem akart mást mondani, mint hogy a test, amint szenttéavatásánál történni szokott, ereklyeként a tiszteletnek tárgyává tétessék és ezen tiszteletnek megfelelő helyre helyeztessék. Vagy pedig, mivel e kifejezés a pápához intézett és általa megemlített levélben elő sem fordul, csak is a szenttéavatás műszavaként használta az — elevatio corporis — kifejezést, melyet a „vagyis szenttéavatás“ kifejezésével értelmez, s így kétségtelenné teszi, hogy nem lehet itt a testnek a sírból való kiemelését értenünk.

A szenttéavatás ügyét végre Magyarország praelatusainak kérelmére III. Ferdinand király karolta fel, ki 1641-ben VIII. Orbán pápához küldé követét Sartori Antal dömés szerzetest. Miért maradt a buzgó király ezen törekvése eredmény nélkül, megmondani ne tudjuk.¹⁾

Azonban mindamellet, hogy árpádházi Margit eddig ünnepélyesen sem szentté, sem boldoggá nem avattatott, mégis ő gyakorta „szentnek“ neveztetik és jogosan „boldog“-nak tiszteltetik. Habár azon tiszteletnek megadása, mely a „boldog“ szóval kifejeztetik, az anyaszentegyház által egyenesen e célból kiadott rendelet által nem mondatott ki ünnepélyesen, mégis történt oly intézkedés, mely az anyaszentegyháznak az

---

¹⁾ Ferdinand iratai másolatban meg vannak az országos levéltárban: Eccl. Cam. 45. cs. 9. sz. Ez ügyről bővebben szól Pray Vita etc. 240—245.

iránti helyeslését, sőt nyílt kívánatát okmányilag kifejezi.

Ugyanis 1409-ben XII. Gergely pápa által Zsigmond király udvarához Budára a szakadár-ság megszüntetése ügyében ragusai Dominici János, sz. Sixtusról nevezett bibornok, mint a latere követ küldetett, hi ugyanazon év mártius 22-én Budán kelt és Salvatus János által kiállított okmányánál mindazoknak bucsút engedélyez, kik a boldogságos szűznek tiszteletére épült templom és zárdában, melyek a szinte nevét viselő Dunaszigeten léteznek, a bennök nyugodó boldog Margit testének tiszteletére megjelennek és a nevezett zárda vagy templom építéséhez segédkezet nyújtanak és pedig annyiszor a hány izben ezt teendik.¹⁾

---

¹⁾ Ezen okmányt felette nagy fontossága végett egész terjedelmében közlendőnek tartom:

„Joannes, Miseratione Diuina Tit. S. Sixti Presbyter Cardinalis, Apostolicae Sedis Legatus. Vniuersis Christi fidelibus, praesentes nostras literas inspecturis, Salutem in Domino sempiternam.

Splendor paternae gloriae, qui sua mundum illuminat ineffabili claritate, pia vota fidelium de elementissima ipsius maiestate sperantium, tunc praecipue benigno fauore prosequitur; cum deuota ipsorum humilitas, Sanctorum precibus, et meritis adiuvatur. Cum itaque, sicut accepimus, sit Monasterium, et locus Ecclesiae, Beatae, et gloriosae Virginis Mariae de Insula Danuby, Ordinis Praedicatorum, dioecesis Vesprimiensis; in quo quidem Monasterio, sive loco, *gloriosum Corpus Beatae Margaritae Virginis*, in Domino requiescit; ad quod *Corpus visitandum*, maxima se dirigit deuotorum multitudo: Nos cupientes, diuinum cultum, et Sanctorum Dei ubilibet ar-

Ezen okmányban Margit többször „boldog“-nak neveztetik, s mivel ezen okmányt a pápa nevében működő teljhatalmu követ által adatott ki, minden tekintetben jogérvényesnek tekinthető és így a benne előforduló „boldog“ kifejezés, az egyház részéről árpádházi Margit számára megengedettnek tekinthető. Így nyerte Margit a boldogok közé történt sorozását, nem ugyan kizárólag és ünnepélyesen ez ügyben kiadott okmány, de az elfogadott gyakorlat által, mely a római sz. szék hivatalos okmányaiban is alkalmazást nyert.

Mindezek folytán ismételve kimondhatjuk, hogy boldog Margit teste, sem a szentté- sem a boldoggá avatás alkalmával, melyek ünnepélye-

---

denter reuerentiam augeri; ut eadem Ecclesia congruis honoribus frequentetur et *Corpus* dictae **Baetae** Virginis, sedulis deuotionibus eo ferventius, ac libentius fideles Christi visitent, et confluant ad eosdem, quo exinde dono coelestis gratiae uberius conspexerint se refertos; auctoritate Apostolica, qua specialiter fungimur in hac parte, omnibus vere poenitentibus, et confessis, dictam Ecclesiam Beatae ac gloriosae Virginis Mariae, et dictae B. Margaritae Virginis *Corpus* devote visitantibus, ac ad dicti *Monastery* siue **Ecclesiae fabricam**, *manum porrigentibus adiutrice*, vice qualibet, in perpetuum, Centum et quadraginta dies de Indulgentia, tenore praesentium, misericorditer elargimur. Datum Budae, dictae Vesprimiensis dioecesis, sub nostri Majoris Sigilli appensione, Vndecimo Calendas Aprilis, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Domini Gregorii, diuina providentia Papae XII. Anno tertio. Joan. Salvatus. Ferrariusnál i. m. 340 l. Praynál i. m. 246. l. Előbbtől átvette Fejér Cod. Dipl. X. 4. 771.

sen még eddig meg nem történtek, egyházi rendelet következtében nem emeltetett ki sirjából, hanem a kiemelésnek más okból és nem ünneplés alkalommal kellett történnie.

Az imént idézett okmány kiadásának idejében megtaláljuk b. Margit testének sirjából való felemelésére az okot és alkalmat. Az okmányban ugyanis azoknak engedélyeztetik bucsú, kik a *templom vagy zárda építéséhez segédkezet nyujtanak*. Ebből bizonyos, hogy 1409-ben építkezés történt a Boldogasszonyról nevezett szigeti dömés templom és zárdában. Zsigmond király korában Budán és Pesten több monumentális épület jött létre. Külföldről számos építész tartózkodott a fővárosban, kiket a nyulakszigetebeli apácák is felhasználtak arra, hogy a nélkül is szűk templomukat és kevésbé czélszerű zárdájokat átépítsék, illetőleg bővítsék.

Ha a margitszigeti dömés-apácák templomának és zárdájának még fenmaradt romjait megtekintjük, első pillanatra szembeötlik, miszerint azok minden részeikben nem egyszerre s egyidőben épültek; ami mellett kivált a templomromokon különféle kornak stíljje, részint IV. Béla, részint Zsigmond korabeli építkezés tanuskodik.

A templom hajójának arányai oszloprészletei és ékitményei IV. Béla idejebeli román stílt mutatnak. Holott a kar és a szentély keskeny hosszú alakja, utóbbinak sokoldalú záradáka (nyolcszögnek öt oldala), az alapfalak cse-

kély vastagsága, a boltívek bordái, a féloszlopok stb., a gót stylt képviselik. Névleg határozottan feltüntetik a csúcsíves stylt az apácza-kar boltívének bordái és az ezeket tartó féloszlopok, melyek tagjainak körtealaku képzése egyforma a budavári Nagyboldogasszonyról nevezett ugyanazon időből való alakulásaival.¹⁾

A dömés apácza-k temploma IV. Béla idejében a román styl követelte félkörű apsis-sal végződött, ebben állott a főoltár. A átépítés alkalmával az egész kar a szentélylyel együtt toldott hozzá úgy, hogy az átépített templom valamivel több mint még egyszer oly hosszúvá lőn mint a IV. Béla által épített templom volt. Az előbbeni apsis mellőzésével és lebontásával történhetett csak a hozzátoldás. Evégből ép azon rész lőn átépítve, melyben b. Margit sirja volt, és így kétséget sem szenvedhet, hogy b. Margit sirjának, mint az építkezés területébe esőnek, de a kegyelet szempontjából is, nehogy az sérülést szenvedjen, fel kellett nyitítani és testének belőle kiemeltetni, hogy az építkezés ideje alatt biztosabb és méltóbb helyen elhelyeztessék.

Kétségünk sem lehet arról, hogy az 1409-ben tervezett bővítése a templomnak eredmény nélkül maradt volna. Minden esetre történt ott az ajtatoskodók és búcsút nyerni kívánók jám-

---

¹⁾ Képatlasz az archaeologiai közlemények II. kötetéhez. Margitsziget műemlékei I—IV. tábla.

bor adományaiából bővítés, illetőleg átépítés. Azonban a templom szentélyének újbóli építéséről, mely 1510-ben, tehát ép 101 év mulva történt, hiteles említést tesz *Raskay Lea* margitszigeti dömés apáca, a magyar Margit-legenda másolója, ki a „Példák könyvé“-t¹⁾ is írta, melyben az 1510. évhez e következő megjegyzést teszi: *Ezen esztendeóban kezteek chynalny az egyházbely sanctuariumot.*

Nevezetes azonban, miszerint *Raskay Lea*²⁾ a XIII. században készült legenda másolása alkalmával, annak szövege közé saját korabeli megjegyzéseket tesz. Többször találjuk benne a „maes“ (ma is) „hyvonk“ (hivunk.) kifejezéseket. Mégis b. Margit testéről, a midőn annak temetését elmondta és sirját leírta, még 1510-ben, midőn a magyar legenda másolata készült, ezt mondja: „*kyben mastan es fekzyk ez zent vz.*“ A mivel bizonyosságot tesz, hogy még 1510-ben ugyanott volt eltemetve, hová halála után tették volt.

De mikoron a szentély építése már annyira haladt, hogy ott az utba eső sir megsértethetett volna, akkor történt annak felnyitása és az ereklyének más helyre való áthelyezése. Erről ugyan *Raskay Lea* mitsem említ, de nem is említhetett, mert midőn a kiemelés történt, már a legenda meg vala írva. Így tehát a test kiemelése az

---

¹⁾ Nyelvemléktár. VIII. köt. XXXIII. és 100 l. A Példák könyve eredeti szövegében. a 28. l.

²⁾ I. h. 37. l. Praynál. 307. — Vajdánál 89.

építkezés megkezdése és a legenda befejezése után történt meg.

Véleményem tehát az, miszerint *boldog Margit testének eredeti sirjából való felemelésére az okot a templom átépítése szolgáltatta, mely, habár már 1409-ben kezdetett meg, mégis csak 1510-ben történt a szentélyben, a midőn a test onnan kiemeltetett.*

Ezekkel úgy hiszem kellőleg megfeleltem a kérdésre: meddig feküdt b. Margit teste a sirban?

III.

Boldog Margit ereklyéinek ideiglenes elhelyezése és tiszteletre történt kitétele.

A sirból történt kiemelése után a dicsőült test csak *ideiglenes* helyet nyert. Ezen helyen látta azt Kajetán Tamás bibornok, Magyar-, Cseh- és Lengyelországok számára követ a római pápa oldala mellől, midőn 1523. év nyár végén az apácák nyulakszigeti zárdáját meglátogatta.

Ekkor az apácák megmutatták neki boldog Margit csontjait, melyek oly helyen őriztettek, hol állításuk szerint, az áradásoknak ki valának téve. E végből a pápától nyert hatalmánál fogva okmányilag¹⁾, mely u. a. év szeptember 5-én kelt, meg-

¹⁾ Melynek eredeti szövege ez: „Thomas miseratione divina Sti Xisti S. R. E. presbiter cardinalis ad hungarie, bohemie et polonie regna sedis aple legatus a latere.

Dilectis nobis in christo priorisse et monialibus monasterii beatissime virginis Marie insule leporum sub cura fratrum predicatorum degentium prope budam westprimiensis dioecesis salutem in domino. Cum nuper apud

engedi az apáczáknak, hogy a dömések közreműködése mellett, kiknek lelki gondjaira valának bizva, és mások jelenlétében, tekintve a boldogultnak életszentségét, csontjait a templomban méltó helyre áthelyezzék.

Ezen okmány azon téves nézetre szolgálattott okot, mintha boldog Margit nem a templomban, hanem a zárdának a templom mellett levő valamely helyiségében lett volna eltemetve. Eme

---

monasterium vestrum diverteremur ostensa nobis per vos fuerunt ossa beate Margarete virginis monialis vestre, filie quondam clare memorie Bele quarti regis hungarie in loco ut asserebatis exposito aquarum inundationibus. Et quoniam illam vite Sanctimonia non minus quam pro sapia claruisse asserebatis nobis humiliter supplicastis, ut illam inde transferri et in loco decentiori in quo inundationes hujusmodi non officerent poni permitteremus. Nos igitur attentis premissis vestris in hac parte supplicationibus inclinati vobis ut adhibitis vobiscum fratribus dicti ordinis seu aliis, qui nobis videbuntur, ossa hujusmodi in ecclesiam monasterii vestri predicti in loco decenti transferre possitis auctoritate apostolica qua etiam per litteras Sanctissimi Dni nostri pape nobis concessa fungimur in hac parte tenore praesentium concedimus et indulgemus. Datum Bude dicte dioec. Anno Incarnationis Dominice Millesimo quingentesimo vigesimo tertio, die quinta mensis Septembris. Pontificatus prelibati Sanctissimi Dni nostri Adriani divina providentia pape Sexti. Anno Secundo. (L. S.) *A viasz pecsétnek körirata*: „Tho . . . Cajetanus S. R. E. Cardi* Io bapta flavius Secretarius. Kivül: 1523. Concernit Sacra Pignora Btae Margeretae V. Litae Thomae Cardinalis. Eredeti papirra írva, az országos levéltárban. Mőnial. Poson. 56 fasc. 78 sz. Egy részét közli Katona, Hist. Critica Hung. XIX. 411. Hivatkozva: Bullarium Ord. Praedic. T. IV. 413-ra. Mivel ezen okmánynak teljes szővege mindeddig ismeretlen vala, azért közlését jogosultnak tartom.

nézetet azon körülmény is látszik támogatni, mert ő maga a templomon kívül jelelt ki magának temetkezésre helyet. A magyar legenda így adja elő bold. Margitnak e kívánatát: „Kerlek tyteket hog temettesetek engemet az karban az zent kerezt oltára elevt, ha kedeg az az kaar aznak myatta jgen meg zorul az soro-roknak, tehat temetessetek engemet az en jmadkozo helemben.“¹⁾ Miután azonban a magyar és a nápolyi legenda, mint említettük volt, határozottan kimondják, miszerint Margit tetemei a templom főoltára előtt takarítottak el, nem adhatunk e határozott nyilatkozattal szemben semmiféle combinációnak helyet. Ilyen combinatio az is, mely abból, hogy bold. Margit teste 1523-ban a zárdában valami nedves helyen őriztetett, azt következteti, hogy b. Margit nem a templomban lett eltemetve, hanem a honnan ekkor áthelyezése kérelmeztetett. Vagy pedig ép ilyen alaptalanul combinálna az is, a ki az áthelyezés kérvényezéséből azt következteti, hogy b. Margit sirja csak 1523-ban nyitattott volna meg. Érvül azt felhozni, miszerint avégből kellett sirját 1523-ban felnyitni, mert az áradásoknak ki vala téve, nevetséges, mert ezen okból 1271-től 1523-ig kétszáz ötvenkét év alatt számtalanszor meg kellett volna a sir felnyitásának történnie. Megjegyzendő az is, hogy az okmány exhumatio-

---

¹⁾ Praynál 300. — Vajdánál 78. — Volfnál (Nyelv-
emléktár i. m.) 32. — Az eredeti kéziratban 93—94 l.

ról vagy levatióról szót sem tesz, csak translatióról, mely kifejezés a már felemelt ereklyéket illeti; a mi itt abból is kitetszik, mert a bibornok-követ magokat a csontokat is megszemlélte, mit alig tehetett volna, ha azok még a „vörös márvány koporsó“ alatt fekszenek vala.

Mely hely lehetett az a zárda helyiségei közül, a hol a dicsőült test ideiglenesen őriztetett, midőn azt Tamás bibornok megszemlélte, meghatározni nem lehet. Volt-e ama helyek egyike, melyeket b. Margit temetkezése helyeül kiszemelt magának, biztos adatok hiányában meg nem mondhatjuk. Azonban az bizonyos, hogy a helynek közel a templom mellett kellett lennie, hogy a dicsőült testet tisztelők könnyen hozzáférhettek. Sőt az is bizonyos, hogy csontjai itt eltemetetlenül, valamely oltárra elhelyezve, már *mint ereklyék tiszteltettek*. Ezt engedik legalább következtetni Tamás bibornok eme szavai: „Midőn multkor a zárdában jártunk, megmutatták nekünk boldog Margit csontjait.“ A mi alig történhetett volna, ha még azok a sirban fekszenek vala.

Hogy csontjai már ekkor ereklyeként tiszteltettek, ezt még egy más, és pedig érdekes körülmény következtében bizton állithatjuk. Midőn ugyanis II. József császár parancsára 1782-ben a Klarissarend eltöröltetett, akkor ezeknek pozsonyi zárdájukban leltár vétetett fel. Tudvalevőleg pedig a pozsonyi Klarissák zárdájába olvadtak be V. Pál

pápa és II. Mátyás királynak kívánatára¹⁾ a nyulak-szigetebeli apácák minden vagyonukkal. A Klari-ssa-apácák ingóságainak leltára,²⁾ mely tehát a nyulak-szigetebeli apácáktól kapott tárgyakat is felsorolja, a kincsek közt megnevez egy *eziist ládikát, mely meg van aranyozva és 1512-ben készült. Ebben szokás szent Margitnak fejét nyilvános tiszteletre kitenni.*³⁾

Ha tehát már 1512-ben nagy értékű ereklyetartó készült azon célra, hogy ünnepélyes alkalomkor abban b. Margit koponyája kitétéssék, kétséget nem szenvedhet, hogy teste többé el nem volt temetve, hanem bizonyos, hogy úgy mint a fő, a test többi részei is tisztelet tárgyát nagy mértékben képezték.

Nem azért tehát, hogy a test a sírból kiemeltessék, kérelmeztek a szigeti apácák Tamás bibornok és a pápai követnél, hanem, hogy a test eddigi alacsony, mert a vizáradásoknak kitétt és azért nedves helyéről, szárazabb és egy-

---

¹⁾ Acta Clarissarum Poseniens. 45. cs., 30. sz. és Katona Hist. Crit. Hung. XXIX. k. 594 kk. ll.

²⁾ Inventarium Universarum Mobilium et Immobili-um Rerum in Gremio Cittis Posenien. ad Claustrum suppressi Ordinis Monialium Stae Clarae Posenien. spectantium. Keltezve: Die 2-a Martii 1782 a supressio nap-jával. Találtam az országos levéltárban, a volt m. k. udvari kancellária irattárában. Ismertettem: Egyházművészeti Lap. 1881. 308—314. és 326—330 ll.

³⁾ „1 Cistula argentea deaurata, opus anni 1512. cui inponitur pro publico cultu Caput Stae Margarethae. 464 SU^o. SU = Semi Uncia = 1 bécsi lat. Tehát az egész suly 14 font 16 lat.

szersmind hozzá méltóbb helyre áthelyeztessék. E czélokra legalkalmasb helynek ajánlkozott maga a templom, melynek szentélye és a hozzácsatlakozó kar, három vagy négy lépcsővel magasabban feküdt a templom hajójánál, és természetesen a mellékhelyiségeknél is. A szentélynek jelenlegi talaja több mint két lábnyira le van ásva. Ezt mutatják a szentély polygonjának északi oldalán látható oszloptalapatok, melyek a szegletekből, több mint két lábnyira a talaj felett, előszökkelnek, de egykor a talajt érintették. Hogy jelenleg 4 lépcsőn kell a templom hajójába lemenni, az meg ne zavarjon, mert ép úgy mint a szentélynek, úgy a templom hajójának talaja is leásatott, a mellék épületek talaja pedig a temérdek törmelék által dombbá feltöltött, holott hajdan a melléképületek mélyebben feküdtek a templom és főkép a szentélynél.

A templom szentélyében, vagy karában tehát, mind az áradástól való biztonság, mind pedig a tisztelet szempontjából legalkalmasb hely vala az ereklyék elhelyezésére. Mivel azonban csak szentté vagy boldoggá avatottak testeit szabad nyilvános tisztelet tárgyává kitenni, így Margit testének a templomba való áthelyezése és ott nyilvános tiszteletnek átengedése, mivel mindeddig ünnepélyesen és a kellő szabályok szerint canonisatiója vagy beatificatiója még meg nem történt volt, nehézségeket látszott okozni, mindamelllett, hogy már eddig is valamely mel-

lékhelyiségben a tisztelet nem csekély fokában részesítettett. Erre római engedelem kellett és ennek kieszközlése késleltette a testnek a nedves helyből a templomba való áthelyezését és tiszteletre kitételét. És ime ami oly nehezen elérhetőnek látszott, most váratlan, s előre nem látva véletlen megtörténik. Tamás bibornok a szigetre jő, ott megszemléli a sz. csontokat és meggyőződik a hely alkalmatlanságáról, s megengedi, hogy azok eddigi helyükről az apácák és a dömés atyák legjobb belátása szerint a templomba elhelyeztessenek.

Habár okmányilag nem találtuk még sehol feljegyezve, hogy a templom mely részébe teték le az apácák és a dömések, ezen engedelemmel élve, b. Margit dicsőült földi maradványait; mégis mindig biztosan mondhatjuk, hogy az egyház terjedelmes és kellőleg magasan fekvő karjában készítettek, vagy szándékoztak készíteni számára illő, diszes helyet.

Meglehet, hogy e diszes helynek készítése csak *szándék* maradt, egyelőre csak egyszerű módon helyezettvén az ott el. Azért gondolom, hogy a legtökéletesebb elhatározás is akkori időben könnyen szándok maradhatott, mert a töröknek a haza határain való benyomulása egyre izgatottságban tartotta a kedélyeket, kivált a gyöngye zárdaszüzeknél, kik naponta remegéssel néztek elébe az érkező új rémhireknek. A haza minden táján lakó szüleik gyermekeiket igen fél-

tették a főváros mellett a Dunaszigetén elzárva, honnan a veszély idején a menekülés majdnem lehetetlen és egyre hivogatták haza magokhoz, ugyannyira, hogy 1521-ben, midőn Szolimán aug. 29-én Belgrádot bevette és a Szávát serege átlépte, a félelem pedig országszerte nagy volt, a szigeti apácák közül is többen menekülni akartak, biztosabb tájakon lakó szüleik vagy rokonaikhoz. Ekkor László, a dömések magyarhoni tartományának főnöke, szept. hó 27-én Pécselt kelt levelében sietett megnyugtani a szigeti apácáknak elcsüggedett kedélyeit, s az Istentől vigaszt óhajtott nekik. E levél vétele után, részint mivel az a déli vidékről jött, hová, ha valóban nagy volna a veszély, annak hire előbb és biztosabban eljutott volna; részint pedig mivel szigorú parancsot, sőt büntetéssel való fenyegetést is foglalt magában, az apácák megnyugodtak, békében megmaradván szigeti zárdájukban, csupán a gondjaikra bízott növendékeknek engedvén meg, a fentebbi levél értelmében, a szüleikhez való távozást¹⁾.

---

¹⁾ Az eddig még ismeretlen és kiadatlan levélnek szövege ez: „In dei filio sibi dilectis venerabilibus priorisse, superiorisse, ceterisque viniversis sororibus Sanctimonialibus de habitu ordinis beati dominici in insuleporum Deo optimo maximo pariter serviens frater Ladislaus de Q. sacre theologie professor ac prior provincialis Hungarie ordinis predicatorum salutem et Spiritus sancti consolationem. Quoniam amoris natali parentes ad suos posteros feruntur in adversis pia viscera commovendo quo fit reor ut ex vobis aliquas vestri parentes metu turca-

rum incursionum ad loca tutiora transferi vellent. Volo ac nihilominus precipio vobis tenore presentium sub pena excommunicationis late sententie ut moris est sedendo pro tribunali in scriptis prolato quatenus nulla ex vobis ad quamcumque parentum, consanguineorum vel amicorum suggestionem aut alias apparentem coactionem audeat presumat seu adtentet se remove, transferri, vel ad transferendum persuadere, parentibus seu amicis absque consensu meo vel permissu. Quod si tantus turcarum accreverit metus ut ex eo ubi nunc . . . sterio de Insulaleporam pro futuro vos excedere sit necesse extunc non . . . sed in simul ubi consilio domine priorisse eundum fuerit proficisci possitis tenore presentium vobis concedo et indulgo juxta vestrarum tenorem constitutionum. Puellas autem extra habitum nostre religionis inter vos conversantes ut suis parentibus restitui possint vestre humanitati relicto. Quorum firmitate pro majori sigillo officii mei provincialatus praesentibus impresso. Datum Quinqueecclesiis in festo Sanctorum Cosme et Damiani martyrum (*Sept. 27.*) Anno Domini 1521. Qui supra manu propria Kivül: Dominikanusok Provincialissa levele az Nyul szigeti dominica Apáczák Priorissajanak es az Egesz Conventnak.“ Eredeti papir. — Orsz. levéltár. M. O. D. L. 2972. vagy: Mon. Pos. 68 cs. 07 sz.

IV.

A dömés apáczaak a Nyulakszigetéről menekülnek.

A rémhírek legborzasztóbbja, a mohácsi gyászos csata hire, 1526. aug. 30-dikán este felé érkezett Budára és még az éjjel nagy veszélyt gyanítottak a szigeti zárda lakói, midőn a Pozsony felé menekülő németek hajóit fáklafény mellett látták a Dunán felfelé vontatni. Másnap a magyarok megtudván a dolog mibenlétét a szigetre is megjött a biztos hír, de azon megnyugtató hozzáadással, miszerint Zápolya közeledik és meg fogja a várost a török ellen oltalmazni. De midőn mindinkább bizonyossá lőn, hogy Zápolya nem jő, a török pedig egyre közeledik, kimondhatatlan lett a rémület. A királyné, a polgárság nagyrésze, Pozsony felé menekült. A „Religió“-ban körülményesebben leirtuk, mi-

ként szállítottott akkor alamizsnás sz. János teste a király kincsével együtt Pozsonyba.¹⁾

Egyrészt talán hajók hiánya által kényszerítve, melyek a Dunán Pozsony felé menekvők nagy száma által mind lefoglaltattak, másrészt talán azon ok miatt, mivel jószágaik nagyrésze a dunántuli részekben feküdt, névleg Buda szomszédságában, a vörösvár-doroghi országot irányában, a mely helységekből a szállításra szükséges kocsikat is szerezhették, menekülésüket nem a Dunán Pozsony felé, hanem tengelyen eszközölték, és szerencséjükre, mert a Dunán menekülőkre, kik Budáról a veszélyt félve hajón elsiettek, Esztergomnak biztos falai közül rablókalandorként reájok tört annak várnagya, a hirhedt Orbáncz Endre. Így történt ez az ó-budai clarissákkal is, kik Esztergomnál nagy rémület között vagyonuknak egy részét kénytelenek voltak a portyázóknak zsákmányul átengedni.²⁾

A dorogh-szőnyi országoton tovább haladva, Győrt is érintvén, Kőszegen találtak biztos nyughelyet a bujdosó zárdaszűzek. Lehet, hogy a Kőszegről Szombathelyen át vezető országoton elérhető Körmenten is megállottak;³⁾ de annyi bizonyos, hogy Kőszegen teleltek át. Innen még

¹⁾ Religio 1877. I. félév 6. sz. 41—43.

²⁾ Nyirő Zsigmond, Religio 1853. 56. sz. 449. l. De tévesen a zsákmányolást 1541-re teszi.

³⁾ Hogy a nyulakszigetebeli apácák Körmenten is tartózkodtak, állítja: Gál, Purpura Pannoniae 224. l. Schier, Buda Sacra 78.

a tél folyamában küldtek megbizottat Pózsonyba Mária királynéhoz, II. Lajos özvegyéhez, hogy tőle utlevelet eszközöljön ki számukra. Erre bizonyára figyelmeztetve lőnek a menekülés alkalmával, míg Kőszegig értek, utközben az utlevél hiánya miatt kiállott kellemetlenségek által.

A kívánt utlevél 1527. évben sz. Skolasztika szűz napján (febr. 10-én) keltezve állittatott ki számukra¹⁾, melynek értelmében meghagyatik, miszerint őket utjokban senki se háborgassa, valamint, hogy minden vámtól felmentve legyenek. Amint a jobb idő tavasszal beállott, Kőszegről ismét utra keltek és a szigeten szerencsésen ismét megérkeztek.

---

¹⁾ Az eddig ismeretlen okmánynak szövege ez:

Maria DEI gratia Regina Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris universis et singulis comitibus, castellanis, nobilebus, ipsorumque officialibus idem tributariis, teloniatoribus ac aliarum quarumque solutionum exactoribus cunctis etiam aliis ejusque status et conditionis hominibus ab Günz usque Budam constitutis et existentibus praesentes nostras visuris salutem et gratiam. Revertuntur ad monasterium suum ex nostra voluntate hae religiosae Dominae Sancti-Moniales, de insula Leporum, quae ut securius venire possint, hortamur fidelitates vestras, iisdem committimus, ut quando et dum easdem Sancti-Moniales ad vos vestrique in medium pervenerint easdem ubique libere una cum comitiva earum absque omni penitus solutione tributi et telonii redire permittent et permitti facere debeatis et teneamini, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Posonii in festo B. Scholasticae Virginis Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo septimo. Maria mp. — Hevenessi kézírataiból. MSS. N. N. Tom. L. 66 l. Az egyetemi könyvtárban.

Elvitték-e volt ekkor magukkal boldog Margit testét, vagy nem, erről biztos adatot sehol sem találhattam. De nem kételkedhetünk felette, azon kiváló kegyelet miatt, melylyel irányában viseltettek, bizván egyszersmind abban, hogy e szent kincs leend utközben minden veszély ellen legbiztosabb talizmánjok.

Szoliman, ki a mohácsi csata után Budára jött diadalittas seregével, Budát és a szomszéd helységeket felégetette. Valószínű, hogy akkor a Nyulakszigetére is átkeltek a portyázók és gyűjtogatók és ott is nem csekély kárt okoztak. A visszatért apáczáknak, miután előbbi jogaikba János király által ismét behelyeztettek és megerősítették¹⁾, minden bizonynyal első gondjuk volt templomukat ismét használható állapotba hozni, hogy ott egyszersmint a Tamás bibornoktól nyert engedély értelmében b. Margitnak testét elhelyezhessék.

Azonban a vésteljes csata óta a főváros tájékán a biztonság tökéletesen megszűnt. Zápolya hadai, majd ismét Ferdinánd seregei táboroztak határaiban; ez utóbbiak a sziget irányában az ó-budai földeken. Ilyen körülmények közt megtörtént, hogy könnyű ladikokon kalandorok a szigetre is átlátogattak és folytonos zaklatásaikkal a zárdai csendet zavarták. De az egyre fenyegető pogány ellenség közeledésétől is re-

---

¹⁾ Hevenessi idézett kézírata 517. l. 125. sz.

megve ideje korán ismét elhagyni kívánták az apáczákat a Nyulakszigetét.

Hová és merre menjenek, még akkor sem volt előttük tisztában, midőn az utlevelet kérték. Főképp az ország északnyugati vidéke, Nagyszombat tájéka látszott czélszerűnek biztonság tekintetéből. Ott voltak a mohácsi csata utáni vésznapok alatt a szomszédos ó-budai klarissa apáczáik is.¹⁾

A védlevél kiállítására Báthory István, Ferdinánd királynak országnádora, ki akkor Budán tartózkodott, kéretett fel. Ez megengedte nekik a távozást, tekintve az indokot, melyet kérelmükben megneveztek, névleg miszerint ők a szigeten, mely hajón könnyen eszközölhető átkelés következtében igen ki van téve az ellenséges támadásoknak, nem merik bevárni az ellenségnek közeledtét; és megparancsolta, egyrészt Székesfehérvár másrészt Visegrád, Esztergom, Komárom, Galgóc, Nagyszombat és Pozsony hatóságainak és vámosainak, de ha a körülmények által kényszerítve nem ezen irányban, hanem másfelé kellene utazniók, minden más hatóságnak is, amelylyel az utazó nyulakszigetebeli apáczáik érintkezésba jönnének, hogy őket, vagyonukat, cselédjeiket és mindazokat, kik velök utaznak, tiszteletteljesen fogadják, minden igazságtalanság ellen oltalmazzák, és mindaddig békésen letelepedve időzni engedjék, míg az

---

¹⁾ Hevenessi kézírata I. Tom. 66 l. 9. és 17. sz.

nekik tetszik. Egyszersmind meghagyja, hogy minden vámtól és adótól szabadok legyenek. Ezen uti védlevél érvénye nem csupán az oda, hanem a visszautazásra is ki vala terjesztve.¹⁾

Miután Báthory ezen levelét 1529. év június 11-én állította ki, az apácák a szigetről másodizben csak ezen idő után vándorolhattak el. Sokáig nem is késhettek, mert Szoliman szeptember elején Budára bevonult, honnan Bécs felé indult. Annak sikertelen ostroma után visszatérve okt. 18—26-dikáig seregével a Nyulak-szigetével szemközt fekvő ó-budai partokon táborozott.

Hogy b. Margit ereklyéit rendtársnői ezen

---

¹⁾ Az eddig ismeretlen és közzé nem tett oklevélnek eredeti szövege ez. *Kivül*: Salvus Passus Stephani Bator Palatini. Hogy az Apácák feljöhessenek nyul szigetről Anno 1526. Passuales Lrae ut Smoniales ex Insula Leporum alia transmigrare possent.

Belül: „Stephanus de Bathor Regni Hungarie Palatinus et Judex Comanorum ac in presenti Absentia Serenissimi Principis et Domini Domini Ferdinandi Dei gracia Hungarie et Bohemie etc. Regis, Infantis Hispaniarum, Archiducis Austrie etc. Locumtenens, Universis et Singulis Egregiis ac Nobilibus Castellanis, Provisoribus, Officialibus, ac Theloneatoribus et Tributariis, item Judicibus et Juratis civibus, aliis etiam cujusvis status et conditionis hominibus, in Civitatibus et Oppidis *Alba-Regali, Wissegrad, Strigonio, Comaron, Galgocz, Tyrnavia et Posonio* ac aliorum ubivis constitutis et existentibus presentes visuris, salutem cum favore. Quoniam Religiose domine Abbatissa et Sanctimoniales de Insula leporum, ob metum Hostium in eadem Insula, que Navalibus incursionibus exposita est, perseverare formidantes, ad tutiora aliqua loca una cum Bonis et rebus, ac servitori-

menekülés alkalmával szintén magukkal vitték, nem kételkedhetünk, habár erről irott adatokat felmutatni képesek nem vagyunk.

Meddig maradtak oda, határozottan megmondani nem lehet, de minden körülmény oda mutat, hogy távollétük több évre terjedt. Ugyanis, midőn az elsőizbeni távollétük után hazaérkeztek, jószágaikban, mint ez háborus időben nem is lehetett máskép, a birtok-viszonyokat zilált állapotban találták. Az ekkor történt szabályozásról szóló okmányokat feltalálhatjuk levéltárukban. Nem lehetett ez máskép 1529-ben történt

---

bus et familia ipsarum se recipere intendunt. Propterea amicitias vestras requirimus et hortamur diligenter, nihilominus et Auctoritate prefati domini nostri Regis, qua in hac absentia sue Majestatis fungimur, vobis et cuilibet vestrum harum serie firmiter committimus, et mandamus, ut dum, et quando prefatas Dominas Sanctimoniales, cum familia et rebus earundem ad vos vel aliquam Civitatum aut oppidorum praescriptorum necnon alia quaecunque loca venire contigerit, Eisdem, et ad ipsas pertinentes decenti honore excipere, et tractare, ac quamdiu in medio vestrum morari, seu ad alia loca commigrare voluerint, semper et ubique libere, pacifice et absque omni impedimento et iniuria ac alicujus theloniei, seu tributis exactione tam in eundo quam redeundo, una cum prescriptis omnibus rebus et familia permittere et permitti facere modis omnibus debeatis et teneamini ac quisque vestrum debeat et teneatur secus nulla ratione facturi. Presentibus perlectis exhibentibus restitutis. Datum Bude in Festo beati Barnabe Apostoli. Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo nono (1529. junius 11.) Stephanus regni hung. Palatinus locumtenens regis apst. Magánczimerrel. Eredeti papir. Orsz. ltár, Mon. Posen. 55 cs. 33. sz.

távollétük alkalmával sem, s midőn visszatérték, szintén egyet-más rendeznivaló adta magát elő. Azonban az ily rendezésről és birtokviszonyok szabályozásáról a legelső okmányt csak 1536. év július 5-iki keltezéssel találom.¹⁾ Ezen idő utánról több ily ügyben kelt okmány fordul elő, jeleül annak, miszerint *Potentiana* a már „*a szigeten lakó*“ — mint az okmány mondja — apácának főnöknője 1536. körül, a haza békésnek mutakozó viszonyait felhasználta, hogy övéivel székmonostorába visszatérjen és annak jogait buzgóan visszaállítsa.

A hazában a viszonyok kedvező fordulatot látszottak venni. A török hatalom az adriai tengeren és Perzsiában sokkal inkább vala elfoglalva mint sem reáért volna Magyarországgal bibelődni. Ferdinánd és János királyok között a békealkudozások a legtartósabb egyezséget ígérték létrehozni. Ezen belbékét nem is zavarta fel más, mint Szolimannak Moldvába intézett hadjárata. De mivel ekkor a haza a hír feletti ijedelmén kívül érintetlenül maradt, az apácák is tartós időre nyugodt megmaradást reméltek szigeti magányukban.

Azonban a képzelt szép remények csak kevés ideig kecsegtették a béke áldásait óhajtókat. Hire érkezett az 1540. év végével, hogy Ferdinánd serege Fels Leonard parancsnoksága alatt

---

¹⁾ Monial. Poson. 50. cs. 34. sz.

Szapolyai hiveinek hadai ellen győzelmeket nyert és Buda felé közeledik, hogy azt a király özvegyétől Izabellától visszafoglalja s még mielőtt a zárdaszüzek magányukat elhagyhatnák, Visegrádot és Vácot bevév. Fels tábornok seregével a sziget átellenében a Hévizeknél tábort üt, csakhamar Budának alsóvárosát és Pestet is beveszi, hol német őrséget hagyván, visszatávozik. Pest őrségét egy részt török sereg övezte körül, másrészt a budai falakról Martinuzzi a következő év tavaszán márczius 20-ától ápril 6-áig keményen bombáztatta. Ily körülmények között már menekülni is alig lehetett. De belátva azt, hogy a mi eddig történt, mind csak előjátéka annak, a mi nek okvetlen még bekövetkeznie kell, Ferdinand serege a tavasszal téli szálásából ismét eljő, a török szultán pedig Szapolyai hiveinek ügyét támogatni ígérte, tehát seregével szintén várható volt. Ekkor nem maradt más hátra, mint használva az első alkalmat, tovább állani, a merre csak lehet, és erre legjobb alkalom látszott kinálkozni akkor, midőn a Pestet cernirozó török sereg, annak hírére, hogy Rogendorf nagy sereggel közeledik, ápril elejével sietve eltávozott.

Mily sürgéssel és sietéssel használták fel a már is kétségbeesésig ijesztett apácák a menekülésükre hagyott e néhány perczet, kitetszik abból, hogy a már az utazásra készen álló ládák közül ép azt feledték el felpakolni, melyben boldog Margit ereklyéi valának elhelyezve. Már jó

darabot haladhattak volt a számukra még egyedül nyitottnak és biztosnak látszó uton, Nagyvárad felé, midőn, mint a jámbor hagyomány fenntartotta,¹⁾ boldog Margit a futamodóknak megjelent, és mondá nekik: „Testvéreim! Miért hagyatok engem vissza az ellenségek dühének.“ Ekkor ők megdöbbenve azonnal visszasiettek és a szent testet magokkal vitték. Az apácák legnagyobb szerencséjére ezt ők még ideje korán teheték. Bizonyára a jelenség, mely egyenesen azért történt, hogy visszatérésre bírja őket, annyira meggyőzte arról, miszerint veszély nélkül még visszafordulhatnak, hogy azt egész bátorsággal és felsőbb oltalomban való bizalommal meg is tették és siker koronázta bátor elszántságukat. Miért is ezen eseményt mindig boldog Margit közbenjárása által történt csodás eseménynek tekintették.

Miután arról kétség nem forog fenn, hogy a nyulakszigetebeli apácák 1541-ben hagyták el a szigetet,²⁾ minden valószínűség arra mutat, hogy a menekülésnek ideje ápril 6-tól május 4-ig eső időszakban történt.

A már elmondottakból alaposan következtethetünk arra, hogy ápril 6-ka előtt távozniok

---

¹⁾ Elbeszéli ezt Kósa Jenő „Collectanea“ című kéziratában. A szűz Mária tartományabeli ferencziek tartományi levéltárában. 568. l.

²⁾ Így Kósa Jenő i. h. — utána Nyűrő, Religió 1853. nov. 10. sz. 141. l. és mások. Így továbbá Luczenbacher János Margitsziget a „Magyar hajdan és jelen“-ben 43. l. és utána Margitszigetnek többi történetirói.

nem lehetett. A május 3-ika utáni időszakban, mely naptól fogva Rogendorf seregével Pestet megszállotta és Budát körülöveztetette, távozásuk szintén nem történhetett, mert a tetemes seregen áthatalni és ismét visszamenni az erekyék elhozatala végett, csak a legnagyobb nehézségekkel lehetett volna. Azért is legvalószínűbb, hogy e rövid, de csendes időszakot használták fel a futamodásra és pedig a számukra egyedül nyitott uton. Tata, Esztergom, Visegrád, Vác, Ferdinánd serege birtokában volt. Ezen irányból kellett a Buda ostromára szánt seregnek is jönnie, ezzel pedig szemközt menni nem volt ajánlatos. Más nem maradt hátra, mint az eddig még békében hagyott Nagyvárad vidékére vonulni.

Margitsziget történetirői, legújabbán azon véleményt hozták általán érvényre, hogy a nyulakszigetebeli apácák már [1541. előtt és pedig Pontentiana főnöknőjük alatt 1506-ban Nagyváradon tartózkodtak. Ezen állítás *tévedésen* alapszik; mert amaz oklevél,¹⁾ melyből ezen adat merítettett és mely az országos levéltárnak kincstári szakaszában található,²⁾ 1536-ik év június 5-dikén János király által *Nagyváradon* lőn ugyan kiállitva, de tényleg a Nyulakszigetén tartózkodó apácák — „In Cenobio in *Insula Sancte*

---

¹⁾ Rupp, Buda-Pest helyrajzi története 78. l. csillag alatt.

²⁾ Monial. Posen. 50 cs. 34. sz.

Margarethe Virginis fundato degentium“ — birtoka ügyeivel foglalkozik,¹⁾ a mint arról a maga helyén már tettünk is említést.

---

¹⁾ Eme nagyfontosságú okmánynak ide iktatjuk bekezdését és berekesztését: „Nos Joannes Dei Gratia Rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Memorie comendamus per praesentes quod Nobilis Gregorius de Cheph provisor curie et officialis Religiosarum Dominarum Potentianae priorisse ceterarumque Sanctimonialium in Cenobio in *Insula Sancte Margarethe Virginis fundato degentium*, Nominibus et in personis Nostram personaliter veniens in praesentiam ... Datum Waradini feria quarta proxima post festum Visit. Anno Domini Millesimo quingentesimo trigesimo sexto. (1636. jul. 5.) Eredeti papir. Országos levéltár. Monial. Poson. 50. cs. 34. sz.

V.

A nyulakszigetebeli apáczaak tartózkodása Nagyvárad mellett.

A Nagyvárad mellett állott keresztelő sz. János tiszteletére szentelt templom és zárdában találtak a menekült apáczaak felvételt. Ezen zárdában annyira meghonosultak, hogy az valószínűleg birtokukba ment át; mert az okmányok annak más tulajdonosáról sehol említést nem tesznek.

Habár már 1541-ben telepedtek meg Nagyvárad mellett az apáczaak, mégis első ízben csak 1549-ben emlittetnek okmányilag Révay Ferencz helytartónak ítélet-levelében, valamint a zalai konvent okmányában,¹⁾ hol tisztán kimondatik, hogy

---

¹⁾ Révay Ferencz helytartó 1549. évi ítéletlevelében a szigeti apáczaakról így emlékezik meg: „Religiosas Dominas Sanctimonialis, alias in clastro B. Virginis Mariae de Insula Leporum *nunc vero in clastro ad honorem B.*

Nagyvárad mellett a ker. sz. János tiszteletére épített zárdában tartózkodnak.

E nagyváradai tartózkodás annál kevésbé eshetett nehezükre, mert ott velök együtt, úgy látszik egy időben, Budáról és Pestről számos polgár megtelepedett, kiknek 1552-ben, a káptalan számára fizetendő adó lajstroma szerint, többnyire kőházaik voltak. Laktak pestiek és budaiak az olasz-utczában, de ezek nevei az adó összeírásban nem fordulnak elő, mert őket Castoldo tábornok okmányilag minden fizetési kötelezettség terhe alól felmentette. Azok azonban, kik a káptalanbeli urak területén kőházaikban laktak, a káptalanbeli urak számára adózni tartoztak, habár azt fizetni vonakodtak. Neveik az okmányban felsoroltatnak, számszerint huszonhárom háztulajdonos és egyszersmind családfő.¹⁾

Joannis Baptistae Varadini fundato degentes“. Hevenessi MSS. 1—66. — Ugyancsak 1549-ből egy más okmány is létezik melyre 1557-ben történik hivatkozás a zalavári konvent átiratában. Ebben a következőképen történik róluk említés: *Dominarum Sanctimonialium alias in insula Leporum nunc vero juxta Waradinum ecclesie scti Joannis Deo famulantium et degentium*“ *Eccles. Cam. Miscell.* 53. cs. 17. sz.

¹⁾ Az akkori viszonyokat érdekesen illusztráló okmányt ide iktatjuk egész terjedelmében annál is inkább, mert a felsorolt polgárok és dömés apácák között bizonyára barátságos összeköttetés létezett:

„*Pestienses et Budenses sunt multi in platea Olazi manentes quorum nomina me latent; eos enim dominus Generalis Castoldo litteris suis mediantibus exemptos fieri jussit ab omni onere solutionis.*

Sequuntur tamen nomina Pestyensium et Budensium

Valamint ezen polgárok, ugy az apácák is magoknak fekvő birtokokat szereztek, az utóbiaké Biharmegyében sz. János és Sebén helyekben voltak, s curialis épületből, két korcsma, egy mézárszék, szántóföldek, rétek és erdőségből állottak. Ezen uradalomról 1557-ben történik említés, midőn az apácák Bethlen és Mussainak sz. Jánosban történt statutiója ellen tiltakoztak¹⁾ Tehát nekik ezen uradalmat 1557 előtt kellett szerezniök.

Ezen szerzési idő abból is bizonyos, mert az apácák I. Ferdinánd király előtt az iránt tiltakoztak, miszerint bormérési jogukat kányaföldi Kerecsenyi László, Magyarország felsőbb részei-

---

illorum, qui in territorio dominorum Capitularium in platea civitatis Waradiensis domos habent lapideas et resident. Defendet eos dominus Warloca solutione dicæ quod dominis Capitularibus molestum esse videtur.

Relicta Petri Kovács,	Franciscus Thury,
Franciscus Bodó,	Franciscus Bodogh,
Joannes Mozer,	Joannes Zöld,
Joannes Fekete,	Franciscus Literatus Pesthy,
Petrus Vargha,	Nicolaus Literatus Budensis,
Thomas Szigyártó,	Benedictus Szücs Pesthy,
Gregorius Szabó,	Stephanus Szücs,
Gabriel Bodogh,	Joannes Hajdu,
Joannes Myser,	Ambrosius Kovács,
Relicta Lucae Paisgyártó,	Simon Kádas Pesthy,
Urbanus Harminczados,	Josa Kocsis Posta.
Petrus Onkorsos,	

Az 1552-ik évi dékáni összeírásból, az orsz. levéltárban. (Ngos Bunyitay Vincze ur, akadémiai tag sziveségéből).

¹⁾ Eccl. Oecon. 87. sz. 1784. és Mon. Vet. Bud. 4. cs. 38. sz.

nek és békésmegyei Gyula várnak parancsnoka, magához ragadta, sőt az apáczák alattvalóit Gyula várában munkára is kényszerítette. A király az apáczák kérelmére a főkapitányt mindentől 1556-ban okt. 3-án kelt rendeletével eltiltja. Habár a királyi okmányban sz. János helység és urodalom nincs megnevezve, mert az okmány általánosan intézkedik az apáczák jogainak védelme iránt, mégis bizonyos, sz. Jánosnak Gyulához való közelsége miatt, hogy csak erről lehet szó, mert ez időben különben is máshelyütt alig gyakorolhatták e jogukat.¹⁾

Ugyancsak ez időben a többi uradalmak jövedelme iránt is rendelkeznek a Nagyváradon lakó nyulakszigetebeli apáczák, névleg Nagy-Komár-vár iránt Sümegmegyében, melyet a hozzávaló jószágokkal Ujlaki Ferencz egri püspök és Batthyány Ferencz mester által királyi engedelemből 1549-ben Dersfy Farkasnak haszonbérbe adtak és melyért Dersfy István a haszonbért, azóta, hogy Kaposvár az ellenség kezében vala, azon ürügy alatt, mivel magának sincs jövedelme, nem akarta többé megfizetni, habár gazdatisztjétől Szalay Kelementől megtudatott, hogy ezen időben is vala jövedelme. Ezen eljárás ellen Gás-

---

¹⁾ Acta Eccles. Cameralia 71. cs. 101. sz. — Meg kell jegyezni, hogy az itt idézett okmány csupán a sz. István vért.-ről nevezett nagyváradi káptalannak 1563. szept. 16-án kelt átiratában van meg. Ebben pedig tévesen az évszám 1566-nak van írva, nyilván 1556. helyett.

pár dömés atya és nagyszombati prédikátor a zalavári konvent előtt tiltakozott, mit ugyanazon konvent 1557. évben kelt okmánya által bizonyít.¹⁾

Az elmondottakból felismerhetjük a sanyaru helyzetet, melyben Nagyvárad mellett tengődniök kellett. Láttuk, hogy a sz. jános-sebényi uradalomba más birtokosok iktattattak be, a nagykomár-vári bérlő vonakodik haszonbért fizetni és a bormérési jogtól megfosztatnak. Mennyi csapás egyszerre! Ezen sanyaru helyzet tudomására jött Ferdinand királynak, ki, hogy rajtuk segítsen, 1562-ben békésmegyei elpusztult birtokaikat Királyságot, máskép Zelemérest, valamint Donátot benépesíttetni óhajtja, melyek a mohácsi csata óta pusztán állottak volt, s igéri, miszerint az oda telepedők a királyi kincstárt illető adóktól mentek lesznek.²⁾

Nagyvárad tartózkodásuk utólszor említetik 1563-ban, a nagyvárad káptalannak már idézett átiratában, melyet az okból vettek ki, mivel bormérési jogukban valószínűleg ismételve zaklatva valának. Tény tehát, hogy a szigeti apácák 1541-től legalább is 1563-ig, tehát legkevesebb 22 évig Nagyvárad mellett tartózkodtak.

Mi történt ezen idő alatt b. Margit ereklyéivel? Az ereklyéket ez idő alatt felemlítve

---

¹⁾ Eccl. Cam. Miscel. 53. cs. 17. sz.

²⁾ A Prágában 1562. év okt. 3-án keltezett eredeti királyi levelet lásd: Mon. Poson. 47. cs. 23. sz.

sehol sem találtam. De találtam Kassán a városi levéltárban egy oly okmányt,¹⁾ melynek tartalma után egy kis kombinálásra érzem magamat feljogosítva.

Ezen okmányból kitűnik, hogy a nyulakszigetebeli apácák vagyona „bona“ Kassán a városi tanácsnál letéve „reposita“ valának. Ezen „bona“ alatt nem érthetünk mást, mint az apácáknak kincseit. Mivel pedig b. Margit teste az ékszereknél többre becsültetett és különben is azzal gazdagon vala diszítve, azt merem állítani, miszerint b. Margit ereklyéi biztonság kedvéért a többi kincsekkel együtt Kassán valának egyideig letéve.

Midőn magokat az apácák Nagyváradon egészen otthonosan érezték, ami 1560-ban történt, kincseiket Kassáról magukhoz venni kívánták, azért ügyüket Ferdinánd királynál szorgalmazták, a kinek megbizásából Oláh Miklós primás 1560. év augusztus 16-án Bécsben kelt levelet intézett Kassa város tanácsához, melyben azt felszólítja, miszerint a nyulakszigetebeli apácáknak tulajdonát, mely a városnál van letéve, nekik leltár szerint adja át, e célból kiküldi a tárgyak átvételére Bornemisza Györgyöt sasvári főesperest és saját titkárát Sayczlich Mátyást. A kassai városi tanács november 15-én tartott ülés-

---

¹⁾ Archiv. Civ. Cassov. 1560. év, 2218. sz.

sében tárgyalta ez okiratot és az apácák tulajdonát képező tárgyakat kiadni rendelte.¹⁾

Ezek szerint 1560-ban a primási biztosok az apácák kincseit a várostól átvették, nyilván azért, hogy tulajdonosaiknak átadják. Így tehát b. Margitnak teste mindaddig Nagyváradon köztiszteletre kitéve nem lehetett, míg az Kassán volt, mert ott az folyton elpakolva tartatott. A sz. ereklyék kitétele csak a kincsek visszaszer-

---

¹⁾ Ezen érdekes és utbaigazító okmánynak egész terjedelmét annál is örömebb közlöm, mivel az mind-
eddig egészen ismeretlen.

Archiepiscopi Strigoniensis de Bonis Sancti Monialium Insulae Leporum Gregorii Bornemisza Archidiacono Sasvariensi et Mathiae Sayzlich tradendis. Lectae Senatui die 15. Novembris Anno 1560 de rebus Monialium.

Kivül: Prudentibus et Circumspectis Dóminis, Judici, Juratis ceterisque civibus Civitatis Cassovien. etc. Amicis nobis honorandis.

Belül: Prudentes et Circumspecti Domini etc. Amici nobis honorandi, Salutem. Comisit nobis S. Caesarea Majestas Dominus noster clementissimus ut bona Sancti-Monialium Insulae Leporum, quae in Civitate ista vestra Cassoviensi repositae sunt, in manus nostras reciperemus. Quamobrem misimus isthuc Venerabilem Gregorium Bornemisza Archidiaconum Sasuariensem et Secretarium nostrum ut eas res nostro nomine una cum Mathia Sayzlik recipiat. Rogamus igitur vos, velitis secundum Caesareae Majestatis mandatum res illas secundum inventarium in manus ipsius assignare. In reliquo bene valete. Viennae 16. Augusti, Anno Domini 1560, Vr Strigoniensis Summus Cancellarius Sacrae Caesareae Majestatis. mp. (A kassai levéltárban 1560, év 2218. sz. alatt. A nevezett *levéltárt*, szorgos keresés daczára, sem Kassa városának, sem az apácák levéltárában meg nem találhattam.

zése után történhetett volna meg, de azt hiszem, hogy ez még akkor sem történt. Ezen állításumat abból következtetem, mert, mint látni fogjuk, az apácák Nagyváradról a legnagyobb gyorsasággal rögtön távoztak, s így még a pakolásra idejük sem volt, amiből az következik, hogy mindakkoráig kincseik jóformán ki sem voltak pakolva, azért hamar készen lehettek az utrakelésre.

A XVI. századnak hatvanas évei azonban nem maradtak mind oly nyugodtak, minő az első három vala. Nagyvárad vidékét Zsigmond János erdélyi fejedelem nyugtalanítá, midőn 1564-ben Szatmárt bevette, a reá következő évben pedig Báthori István Szatmárt felgyújtotta és seregével Nagyváradra bevonult. Zsigmond János udvarából a hitujitók kiindulva, egyre czirkáltak a vidéken és nem egy tájon tüntetésre szolgáltatottak okot. Ugyancsak ezen évben már a török is Nagyvárad környékén termett és 1565-ben Gyula mellett Jenő és Désna váracsokat bevette, honnan csakhamar előrenyomult Szatmár felé. Ekkor már az apácák elmenekültek volt, mert nem csupán az eretnekek, hanem a törökök erőszaka is kényszerítette őket a távozásra; ezek pedig 1564, Zsigmond János hadjáratai óta hatalmaskodtak leginkább Nagyvárad vidékén.

II. Miksa király az apácák számára 1567-

ben, június 17-én kiadott levelében,¹⁾ Nagyváradról történt kivonulásokra vonatkozólag így nyilatkozik:

„Superioribus annis,“ (mivel az okmányban e szavak előtt valamely határozott évről szó nincs, nem lehet e kifejezés alatt „fentebbi éveket“ értenünk, hanem: „alig-, ismét-, vagy legközelebb mult évekről“ lehet itt csupán szó) „a törökök — folytatja tovább Miksa király — és a mi katólikus hitünknek kiváló ellenségei által Magyarországnak felsőbb vidékeiben, saját zárdájukból és a zárdának nem távol Váradtól fekvő javai-ból erőszakosan kiűzettek és kidobattak.“ Ugyan csak erőszakos kiűzetést említ Lucatelli Eustach, a dömés rendnek procuratora és egyetemes helynöke is, 1567-ben, május 5-én kelt levelében.²⁾

Ezek után kétségben többé nem lehetünk a felett, hogy a távozás igen nagy gyorsasággal, sőt rögtön történt.

A távozás idejének meghatározásához ezen okmányok szintén szolgáltatnak némi adatokat. Mindkettő 1567-ben kelt, az egyik Pozsonyban, a másik Rómában. Már pedig mig valamely ügy az időben Magyarországból Rómába került, mig ott az letárgyaltatott és érdekében megtörténtek a további intézkedések, és mig azok Magyarországra

---

¹⁾ Mon. Poson. Miscell. 47. cs. 24. sz.

²⁾ Monial. Poson. 68. cs. 26. sz.

visszakerültek, könnyen beletelett több év is. A levél fentebbi év május 5-éről van keltezve. Az apáczákról benne előforduló ezen kifejezés: „hinc inde vagantur“ fejtételezi, hogy már akkor, midőn a jelentés Rómába lement, az apáczák odahagyva Váradot több időn át jártak-keltek.

Miksa király leveléből pedig az tetszik ki, miszerint 1567-ben, midőn a levél június 17-én kelt, már több ideig tartózkodtak Nagyszombatban. Sőt a „superioribus annis“ kifejezés alatt, egy, de két évnél is többet kell értenünk.

Mindkét okmány szerint az apáczák kiköltözésének, az okmányok kiállítása idejét legkevesebb két, sőt három évvel kellett megelőznie. Ezek folytán az apáczáknak Nagyváradról történt távozását 1564. évre tartom teendőnek, tehát ugyanazon évre, midőn Zsigmond János emberei Nagyvárad vidékén garázdálkodtak.

Vannak, kik az apáczáknak kiűzetését Nagyvárad mellett volt zárdájukból a hirhedt tordai végzéseknek¹⁾ tulajdonítják és az 1566. évre teszik;²⁾ azonban az imént felsorolt okok miatt inkább hiszem azt előbb megtörténtnek, miután különben is a tordai végzés leginkább csak a nagyváradai káptalan megrontására volt intézve.

A körülbelül negyven apácza közül, kik a Nyulakszigetéről menekültek, a Nagyvárad mel-

---

¹⁾ Katona. Hist. Crit. Hung. T. XXIV. 170.

²⁾ Bunyitay. A váradai püspökség. II. 501.

letti tartózkodás temérdek áldozatot kívánt, úgy hogy azok száma leolvadt a felére. Az ottani főnöknők közül csak *Spáczay Borbála* nevét ismerjük, ki sz. János-Sebén urodalomnak tőlük történt elvétele ellen 1557-ben tiltakozott.¹⁾

---

¹⁾ Monial. Vet. Budens. 4. cs. 38. sz.

VI.

A nyulakszigetebeli apácák Nagyszombatban megtelepednek.

A gazdátlan nyáj, a farkasok által ide oda üzetve, ha biztos menhelyre nem találhat, végre martalékká lesz. Ilyen volt sorsuk a fehérapácáknak is. A Nyulakszigetéről menekülve; Nagyváradról elüzve, a még megmaradt 18 dömésrendű apácza, rendjüknek Magyarhonban akkorában egyetlen még fenlevő zárdája felé, mely Nagyszombatban állott, mint biztos menhelyre sietett. E zárdát akkor három vagy négy elaggott dömés szerzetes lakta. Ezek, mint a rend procuratorának leveléből kitetszik, az apácáknak e zárdában való megtelepedését mindnyájan ellengették: azért kénytelenek valának más rendbeli apácáknál — az ottani Clarissáknál — menedéket keresni, a kik őket befogadták, de igen szűk helyiséget adtak rendelkezésükre.

Hogy magukon segítsenek és a terjedelmes dömés zárdában elhelyezést nyerhessenek, ügyüket a rendnek procuratora Lucatellus Eustach elé terjesztették Rómába, a ki az ügyet V. Pius pápának is elmondta. Ez igen tapintatos eljárást ajánlott neki, mely abban állott, hogy bizza az egész ügyet a rendnek osztrák tartományi főnökére Grosuppo Antalra, ki a viszonyokat leginkább ismeri és hatalmazza őt fel az ügynek elintézésére szükséges minden joggal. Így is történt.¹⁾

Mig ez ügyek Rómában tárgyaltattak, az alatt a dömés apácák II. Miksa királyhoz is fordultak, mint az okmány mondja: „Sub alas et gremium Majestatis Nostrae confugientes.“ Ő az ügynek elintézésével Oláh Miklós esztergomi érseket, egyetemes főkancellárt és királyi helynököt bizta meg. Ezen eljárásról Miksa 1567. jun. 17-én kelt leiratával²⁾ tudósította Nagyszombat város tanácsát, és egyszersmind meghagyta neki, miszerint a rendnek tartományi főnökét, ki e zárda átadásához a római pápa jóváhagyását is birja, midőn az átadás miatt az esztergomi érsek biztosáival együtt Nagyszombatba jőne, ott illő tisztelettel fogadják és támogassák.

---

¹⁾ Lucatellus leveléből Grosuppóhoz. Kelt Rómában 1567. máj. 5-én. Monial. Poson. 68. cs. 26. sz. Eredeti papir.

²⁾ Monial. Poson. Miscell. 47. cs. 24. sz. Kelt Pozsonyban 1567. jun. 17-én. Eredeti papir, nagy ostyá pecséttel.

Miután a dömés-rendnek ez ügyben teljhatalmu tartományi főnöke Grosuptus¹⁾ Antal Nagyszombatban megjelent, Oláh Miklós érseknek képviselői Telegdy Miklós és Derecskey János esztergomi kanonokok és a két szerzetnek házfőnökei, ugymint: a dömések részéről Kermendi Gáspár egyszersmind a dömés-rendnek magyarországi vicariususa, a nyulakszigetebeli apácák részéről Sarkewzy Margit perjelné egybejöttek és a zárda egy részének átadását, illetőleg átvevését a következő módozat és feltételek szerint hozták létre. A zárdában eddig lakó öt rendtárs, névleg Kermendi Gáspár²⁾, Kemlesi Máté agg, Krassói Ferencz, Pochioniai Jakab és Beregszászy Jakab hitszónok egyenként és együttesen megkérdezte, vajjon belenyugodnának-e, ha a nevezett apácák számára zárdájukban hely adatnék, mire nagyobb részt belenyugvásukat nyilvánították azon feltétel alatt, ha nekik is alkalmas hely jelöltetik ki. Ennélfogva a zárda az apácák nagyobb számát tekintetbe véve ugy osztatott fel, miszerint a belől létező rész, a hálótermekkel, ebédlővel, konyhával és a kert nagyobb részével az apácáknak adatott, a dömések pedig azon részt nyerték, mely a konyhától a még ki nem épített rész felé terjedt, (hol az apácáknak kell egy lakszobát kiépítenniök), a kertnek nyugati megfelelő részével. A gazdasági épületeket és az egész udvart

---

¹⁾ Majd Grosuppo, majd Grosuptus fordul elő.

²⁾ Erről Ferrarius is tesz említést i. h. 518.

az apácák kapták, azon kötelezettséggel, hogy a dömések, vagy azok vendégeinek lovait befogadni kötelesek, ugyanott a szerzeteseket szolgáló öreg asszony számára is kis kamarát engedjenek. A rendháznak összes vagyona a férfiaknál marad, hogy abból éljenek és a zárdának épületét befejezzék; azonban köteleztetnek az apácák és a nép számára szónokolni, és a többi egyházi szertartást végezni minden külön honorarium nélkül. Az ily ténykedések után járó jövedelmek szintén mind a férfiaké; sőt az apácáknak meghagyatott, hogy a templomi rend körül mitsem változtassanak meg; azonban a folyosón való szónoklás egyáltalán megtiltatott. Meghagyatott továbbá az apácáknak, hogy ha sikerülne nekik ismét lemenniök a szigetre, a zárdát kötelesek a férfiszerzeteseknek visszaadni és pedig jobb állapotban, mint minőben átvették. A templomnak clenodiumait, ruhakészletét és egyházi könyveit az apácák kapták, melyekről külön leltár vétetett fel és mely tárgyakat távozásuk esetében visszaadni kötelesek. Végre mindkét félnek meghagyatott, hogy a clausura szabályát a legszigorubban megtartsa.

Miután az egyezkedés Nagyszombatban az ottani dömések és a nyulakszigetebeli apácák között létre jött és a zárda az igényekhez képest átadomittatott, ünnepélyesen történt átadása és pedig az 1567. évben sz. Péter és Pál apostoloknak ünnepén. Ekkor a papság és a nép részvéte mellett kör-

menetileg vezetett be a tizenhatsz apácza eddigi ideiglenes lakásáról a ker. sz. Jánosról nevezett templom és illetőleg zárdába. Minderről 1567-ben június 30-án okmány¹⁾ lőn szerkesztve, melyet nagyobb hitel kedvéül aláírtak: Grosuptus Antal a dömés-rendnek osztrák tartományi egyetemes főnöke, Telegdy Miklós olvasó kanonok, Derecskey János honti főesperes, mindketten esztergomi kanonokok és a primásnak ez ügyben képviselői, Máté atya házfőnök és végre az apáczák perjelnöje. Ez pedig így: „*Margareta Sarkewzy prioryssa tolaíjdon kezzével írta.*“ Az aláírók pecsétjeiket is alkalmazták, ezek között legérdekesebb a priorissáé, hosszukás kör alak, melyben kereszt van, melynek ágai lóhere idomban végződnek. Alatta két oldalt egy-egy csillag és közepén egy stylizált lilium.

Boldog Margit ereklyéiről az apáczának nagyszombati tartózkodása idejéből mitsem találtam fejegyezve, de kétségünk sem lehet róla, hogy az ott tisztelet tárgyaúl kitétetett, már azért is, mivel a sz. dömés-rendnek templomaiban különben is jogosultnak tekintetett tisztelete. Továbbá mivel a sz. Jánosról nevezett templomnak clenodiumai is az apáczákra bizattak, így a magok kincseire nézve is biztosságba érezhetették magokat annál is inkább, mivel minden körülmény oda mutatott, miszerint Nagy-Szom-

---

¹⁾ Clar. V. Bud. 4. cs. 39. sz.

batban maradandó helyre találtak. Ehhez járul még azon körülmény is, hogy ugyanott a szentek ereklyéi kiváló cultusban részesültek és tiszteletükre külön egyházi ünnepek rendezettek. Adataink vannak például arról, hogy ugyancsak a ker. sz. János templomában, midőn az ujjáépítve a Jézustársaságiak birtokába jött, több szentnek ünnepe megtartatott, mivel ott ereklyéje őriztetett¹⁾. A szent ereklyék ezen kiváló cultusa nem keletkezhetett egyszerre a XVII. században, hanem igen is fokoztatott általuk ama cultus, melyet ők már a sz. János templomában a dominicanusok által behozva találtak, mely között, kétséget nem szenvedhet, meg vala árpád-házi bold. Margit ereklyéinek nyilvános tisztelete.

A megtelepedett apáczák öt éven át sok nélkülözéssel valának kénytelenek megküzdeni

---

¹⁾ „Februarii 11. Colitur hac die Sanctus *Desiderius* Martyr, cujus corpus Tyrnaviae in Hungaria, in Templo Patrum Societatis Jesu religiose conservatur, e concessione Pauli V. et Gregorii XV. Summorum Pontificum.

Jul. 19. Colitur hac die memoria Sanctae *Christinae* Virginis et Martyris, cujus corpus in templo Societatis Jesu Tyrnaviae religiose conservatur.

Aug. 9. Recolitur hac die memoria Sancti *Juliani* Martyris, cujus corpus religiose asservatur in templo Societatis Jesu Tyrnaviae in Hungaria.

Sept. 18. Recolitur hac die memoria Sanctae *Sinesiae* Virginis Martyris, cujus reliquiae religiose asservantur in templo Societatis Jesu Tyrnaviae.

Oct. 23. Recolitur hac die memoria Sanctae *Priscillae* Virginis et Martyris, cujus corpus asservatur religiose in templo Societatis Jesu Tyrnaviae.“ Mart. Szentiványi *Miscellanea*, Decadis II. Pars. II. *Ephemerides Hung.*

kellő jövedelmek hiányában,¹⁾ azért II. Miksa királyhoz fordultak, ki 1572. okt. 14-én Pozsonyban kelt rendeletével az egykori benedekrendű és a bold. szüzzről nevezett kolosi apátságnak jószágait nekik ajándékozta, melyek a Nyitramegyében fekvő: Nagy-Kolos, Kis-Kolos és Jaczkó helységekből állottak, melyekbe az esztergomi káptalan által beiktattattak, mint erről az általa kiadott okmány tanuskodik.²⁾

Ezen jóságkezelése körül nagy erélyt és szorgalmat fejtett ki *Fekete Báthory Eufrosina* priorissa. A szomszédokkal elő fordult villongások 1580-ban Elefánthy Imre nyitramegyei alispán közvetítése által intéztettek el.³⁾ Azonban mindamelllett, hogy az apácák ezen szép urodalmat nyerték, mégis a temérdek csapás, mely őket szüntelenül érte a legnagyobb nyomorra juttatta. 1575 körül a tűzvész zárdájukat, 1590-ben pedig templomukat is elpusztította. A XIV. századból való templomnak, mivel gyorsan fedél alá nem kerülhetett, boltivei összeomlottak, s ezért többé fel sem birták építeni. A zárdának, mely a férfi szerzetesek kiholta után egészen az ő birtokukba ment át, annyira mennyire lakhatóvá tételére Fekete Báthory Eufrosina fejedelem-asszony száz-

---

¹⁾ „Cum non haberent, quo se sustentare possint,“ mondja a királyi adománylevel. Ferrariusnál i. mű 546. kk. II.

²⁾ U. o. 548. l. Lásd még: Bél. Not. Hung. II. 33. és Czinnár, Monaster I. 263.

³⁾ Eccles. Cam. Mon. Tyrn. 45. cs. 31. sz.

tizenegy forintot vett fel Szegedy Mártontól, melyért zálogba adta a klastromnak szántóföldét, mely a nagyszombati határban a manigai ut mellett vala, a conventnek egy másik földje mellett. A föld hosszú időn át maradt zálogban. Ez alatt elhalt Frusina priorissa, kinek utóda lón *Szegedy Erzsébet*. Elhalt a hitelező is, kinek birtoka a zálogban birt földdel együtt átment fiának Szegedy Gáspárnak kezébe. Ezek új szerződést kötöttek, melynek okmányát¹⁾ csengő magyar nyelven szerkesztették. Maga a főnöknő is aláírta azt és ellátta a conventnek pecsétjével. Az 1506. évben kötött új szerződés szerint a convent az őszi vetést hitelezőjétől 2 forintért, a tavaszt pedig egyért váltja be, és a kölesönözött összegnek letételével nem csak a földet, de egy 16 tallér súlyú ezüst kannát és két sima ezüst poharat, mindegyikét 12¹/₂ tallérnyi súlylyal, köteles az apáczáknak átadni. Szegedy Erzsébet priorissa takarékos nő lehetett, mert már 1608-ban, máj. 4-én a zálogot visszaszerezte.

Már ezen adat is eleget bizonyít a mellett, hogy mily mostoha körülmények között sinlődtek ekkor az apáczák. Ennek hirteljes elterjedt egész Rómáig és V. Pál pápa igen élénk színekkel ecseteli 1615. jan. 10-én kelt levelében²⁾ nyomasztó

---

¹⁾ Coll. Tyrn. Tase. 3. No. 20.

²⁾ Az eddig kiadatlan és kevésbé ismert okmányok szövege ez: „Paulus PP. V. Dilecte fili noster. Salutem et apostolicam benedictionem. Cum sicut accipi-

helyzetüket: A mint tudomásunkra jött — mondja ő — a sz. Domonkos-rendű apáczáknak ker. sz. Jánosról nevezett nagyszombati zárdájuk körülbelül negyven év alatt kétszer a tűz martalékává lett és jelenleg annyira pusztuló félben van, hogy temploma már huszonöt év óta fedél és boltozat nélkül áll; benne semmiféle istenisztelet nem tartatik. A zárda apáczái, kik csupán heten vannak, a clausura szabványát nem tartják, hanem a jövedelem felette csekély volta miatt kénytelenek alamizsna szedése céljából a

---

mus Monasterium Monialium Sancti Joannis Baptistae ordinis Sancti Dominici Oppidi Tirnaviae Strigoniensis Dioecesis a quadraginta annis citra bis igne crematum fuerit et nunc ita deuastatum sit, ut illius Ecclesia absque tecto et fornice jam a viginti quinque annis manserit, nullaque in ea diuina officia peragantur, moniales vero dicti Monasterij, quae numero septem duntaxat sunt, clausuram minime seruent, sed propter nimiam reddituum ipsius Monasterij tenuitatem eleemosynae queritandae causa e dicto Monasterio passim egrediantur: Nos pro nostro pastoralis officij debito scandalis quae ex praemissis obvenire possunt, quantum cum Domino possumus occurrere cupientes, circumspectioni tuae per presentes committimus et mandamus, ut si, praemissa compererit vera esse, super quo conscientiam tuam oneramus, dictum Monasterium et in eo praedictum Ordinem Sancti Dominici apostolica auctoritate perpetuo supprimas et Moniales praedictas e dicto Monasterio educi, illasque ab honestis matronis associatas recta via ad praedicti et extra Regnum Hungariae, seu alterius ordinis Monialium Monasteria, ubi benevolas invenerint receptorices transferri facias, illisque quoad vixerint congruam sustentationem ex suppressi hujusmodi Monasterii redditibus assignes ac demum ejusdem Monasterij fructus redditus et proventus ac jura, obtentiones et emolumenta

zárdát elhagyni. Ezen tarthatatlan állapotnak az lett a vége, hogy midőn gróf Forgách Ferencz bibornok esztergomi érsek a Jézustársaságát Nagyszombatban megtelepíteni akarta, ezek számára a sz. Domonkos-rend roskadozó zárdáját ohajtotta megszerezni, hogy oda collegiumot építhessenek. Ez azonban több helyen nagy nehézségekre talált, és az apácák által igen elleneztetett,¹⁾ mégis a primás szorgalmazása foly-

quaecunq̄ue, salva tamen assignatione hujusmodi Monasterio Monialium ordinis Sanctae Clarae Posonij Strigoniensis Dioecesis et perpetuo applices et appropries. Nos enim tibi praemissa et quaecunq̄ue alia circa ea necessaria et opportuna faciendum, gerendum et exequendum apostolica auctoritate tenore praesentium facultatem concedimus et impertimur. Non obstantibus praemissis ac enumerationibus et ordinationibus apostolicis nec non Monasterii et ordinis praeceptorum et juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegijs quoque, indultis et literis apostolicis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis eorum omnium tenores praesentibus pro expressis habentes, illis in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus ceterisque contrarijs quibuscunq̄ue. Datum Romae apud Sanctam Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die 10 Januarij MDCXV. Pontificatus Nostri Anno Decimo. Cobellutius. sk.

Kivül: Dilecto filio nostro Francisco S. R. E. Cardinali Strigonien. nunc Ecclesiae Strigoniensis ex concessionem et dispensationem apostolicam Praesuli. Eredeti hártya. — Ezen okmányt egész terjedelmében annál is inkább szükségesnek tartom felvenni, mert gyakori hivatkozás történik reá, s mivel ennek következtében ment át b. Margit ereklyéje a dömés apácák birtokából a pozsonyi Clarissák birtokába.

¹⁾ Franciscus Kazy, Historia Universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu 33.

tán maga a pápa V. Pál is beleegyezését adta II. Mátyás királyljal együtt.

Pál pápa az általunk már egész terjedelmében ismert brévéjén kívül, még ugyanaz nap egy másikat¹⁾ is menesztett Forgács bibornokhoz, melyben a sz. Domonkos-rendü apáczáknak a nagyszombati zárdában történendő „suppressióját“ és a zárdának a Jézustársasága számára történendő átadását elrendelte. A pápa hangsulyozza, hogy ezen rendelkezését főkép II. Mátyás királynak kérelmezése folytán teszi.

Hogy mennyire érdekében feküdt ez az ügy a királynak, kitetszik kiadott rendeletéből²⁾, melyben mondja, hogy miután a Nagyszombatban álló és ker. sz. János tiszteletére szentelt templom és a vele egybekapcsolt zárda-épület, valamint a hozzátartozó telkek, melyeket minteddig a Nyulakszigetéről való jámbor szüzek rendje birt és lakott, kik azonban, mivel jelenleg számra nézve felettébb kevesen vannak, a zárda pedig a templommal együtt, számos tűzvész által annyira megrongáltatott, miszerint lakhattalaná lett; azért elrendeli, hogy az apácák Pozsonyba a sz. Claráról nevezett rendbe olvadjanak be. Templomuk zárdájokkal együtt pedig a Jézus-társaságának adassék át.

A dominicanusok ezen rendszabályt neheztelve

---

¹⁾ U. o. 34.

²⁾ U. o. 34, 35.

fogadták. Ferrarius történetirójuk művében több helyen észre hagyja venni e feletti nehezteletését;¹⁾ sőt magok az apácák is vonakodtak átköltözni Pozsonyba; de lehet, hogy a pozsonyiak sem fogadták örömmel a hirt, s így történt, hogy egyelőre a nagyszombati clarissákhoz szállásolták be magokat. Míg a pozsonyiakkal az egyezkedés megtörtént, három teljes év telt el; mert csak 1618-ben, Pázmány Péter eszterg. érsek által történt sürgetés után, távoztak el Nagyszombatból. A nyílt parancs annyira hatott reájok, hogy egyik rendtársukat kénytelenek valának sulyos betegen, sőt haldokolva, a nagyszombati clarissáknál visszahagyni, ki ott később el is halt.

Átköltözésük Nagyszombatból a pápai parancs szerint, tisztos matrónák társaságában, nem egyszerre, hanem időszakonként történt.

Hogy hálájukat a nagyszombatiak iránt kifejezzék, részint az ott nyert vendégszeretetért, részint mivel sulyosan beteg rendtársukat ápolták, s utóbb el is takarították, nekik több becses tárgyat adtak emlékül, melyekről a nagyszombati clarissáktól 1618. év septemb. 23-án kiállított téritvényt kaptak. E szerint következők voltak az emlékebe adott tárgyak: Egy ezüst kehely. Két kereszt, melynek egyike aranyozva volt. Egy vörös miseruha, mely gyöngyökkel kirakva és himezve van, hátlapján a kereszten az „Ecce

---

¹⁾ U. o. 327, és 560. kk. ll.

Homo“ szemlélhető, a hozzávaló és gyöngyökkel himzett vállkendő, stola és karkötővel. Egy zöld miseruha himzett virágokkal. Végre egy kis kereszt apró gyöngyökkel kirakva.

Mind ezen tárgyak szorgos megőrzése a viszontagságok és szükség sulyos körülményei között, azt bizonyítja, hogy még nagyobb szívóssággal őrizték meg mindazt a mi előttük még becsesebb vala: boldog Margitnak egykori tárgyait, de leginkább ereklyéit.

VII.

A nyulakszigetebeli utolsó apáczaak Pozsonyban.

Az apáczaakról gyöngéd lelkiismeretességgel gondoskodó II. Mátyás király igen fontolóra vette a dominikana apáczaaknak a pozsonyi clarissarendbe történendő beolvasztását, mielőtt azt végrehajtotta volna. Az indokokat, melyek őt erre birták, 1615-ben ápril 27-én kelt okmányában¹⁾ nyilvánosságra hozá ilyképen: A királynak, mint Magyarországbán az egyház legfőbb kegyurának kötelméhez tartozik gondoskodni, hogy az egyháznak vagyona azon czelokra fordittassék, melyekre eredetileg rendeltetett és a boldog emiékü elődök által helybenhagyatott; mivel azonban a sz. Domonkos-rendi apáczaak, részint azért, mert nagyszombati zárdájuk rongált

¹⁾ Monial. Pos. Actor. Fund. Neo-Regestr. 40. cs. 14. sz.

állapotban van, részint mivel magok is oly csekély számban vannak, és azon rendből, melynek tagjai, senkiök sincsen, a ki őket a lelkiekben vezetné; sem kellőleg rendjüknek szabványai szerint az isteni szolgálatot, sem a clausurát meg nem tarthatják; azért ezen rendet beolvasztja a clarissa-rend egykor ó-budai, most pozsonyi zár-dájába, tekintetbe vevén ennek kiváló buzgalmát, mély vallásos érzületét az istenitisztelet teljesítésében és minden egyes tagnak hivatásszerű életét: azért a római pápának beleegyezésével a beolvasztott rendnek összes vagyónát, jogait és kiváltságait mind neki adományozza, azon feltétel alatt, hogy az utolsó még életben maradt domonkos apczákat életfogytiglan eltartsa. Ha pedig a Nyulakszigetén ismét a zárda visszaállíttatnék, annak ezen adományozás akadályul ne szolgáljon.

Bizonyára kellő tiszteletben részesültek az elaggott utolsó tagjai az egykor nagyrabecsült szerzetnek a jólelkű clarissáknál, és valószínű, hogy mindnyájan ott megtelepedtek, habár a pápai engedélyt megkapták, hogy bármely más rendbe is átléphessenek, sőt némelyek, mint Ferrariusból és Kósából kivehető¹⁾, a clarissa rendbe bele is olvadtak.

Ugyancsak Ferrarius mondja, miszerint 1635-ben még kettő életben volt közülök, kik egykoron Nagyszombatban fejedelemasszonyok valának.

---

¹⁾ De Rebus Hung. Prov. 550 — Kósa Antiquarii 568.

Ezek a domonkos-rend ruháját életfogytiglan viselték. Ezeket mindvégig fehér apáczáknak nevezték ruhájuk színe után, míg a clarissák fekete színű ruhát használtak. 1637. év szeptember havában, midőn Ferrarius művét kibocsátotta, már csak egy élt közülök, kinek, ha még a Nyulak-szigetéről menekültek közül való volt és nem később lépett a rendbe, legkevesebb 112 évesnek kellett lennie.¹⁾

Ferrariusnak e szavaiból: „quae fuerant Tyrnaviae caeterarum Antistitae“ könnyen felföldözhetjük, kik lehettek e Nestorjaik a fehér apáczáknak, kik túlélve testvéreiket, azoknak hosszú sorát a sirba kísérték, míg végre őket is a temérdek fáradságtól felmentette az örök nyugalom. Nagyszombatban, mint láttuk, a szerződési okmányra 1565-ben aláírta magát: *Sárközy Margit* perjelnő, őt követte *Fekete-Báthory Frušina*, kiről 1580-ban történik említés. 1608-ban pedig *Szegedy Erzsébet* volt perjelnő. Végre az átköltözködés idejében *Verebélyi Borbálával* találkozzunk. Emberileg feltéve, s Ferrarius szavaiból kiindulva, e kettőnek kellett a nyulak-szigetbeli apáczák között az utolsónak lenni.

A pozsonyi clarissák idő folytával, a törököknek Magyarországból történt kiűzetése után, a fehér apáczáknak összes jószágait megnyerték. Megkapták az ó-budai és a Nagyvárad melletti

---

¹⁾ U. o. 327 és 550.

clarissák jószágait is, úgy hogy tekintélyes vagyona, s több czimre tettek szert. Fejedelemszonyuk: az ó-budai, pozsonyi, nyulakszigetebeli, vásárhelyi és kolosi apátság czimét viselte. Talán igen is messzire mennék, ha a birtokszerzés elmondására is kiterjeszkednék, azért azt, mint más különben sem czélom keretébe esőt, mellőzöm, s csupán az összefüggés kedvéért röviden megemlítem, hogy az ó-budai apácák 1541-ben Pozsonyba menekülvén, az ottani elhagyott clarissa-zárdát kapták meg, és eddigi józágaik megtartása mellett az egykori pozsonyiak minden jogaiba bekebeleztek I. Ferdinánd király által. A velök egyesített nyulakszigetebeli Domonkos apáczáktól pedig jogákat nyerték a Nyulakszigetére, az általuk birt kolosi apátságra, melyet II. Miksa adott volt nekik. Az egykori nagyváradi clarissáknak sz. János és Sebén jószágait szinte a dominikának által kapták. A vásárhelyi apátságot 1600-ban II. Rudolf adományozta a pozsonyi clarissáknak.¹⁾

Felszaporodván így vagyonuk, oly számos tagot is vehetett fel a zárda, hogy mint hajdan Pozsonyból telepítvények történtek Nagyváradon 1342, és 1623-ban Bécsben, 1623-ban Zágrábban, úgy most 1714-ben Budára is mehetett tekintélyes colonia, mely fekvő vagyont és ingóságokat az anyaháztól mint gyermek hozományként bőségesen nyert.

---

¹⁾ Kósa. Antiquarii 563.

Ezeket tájékozásul, hogy boldog Margit ereklyéinek további történetét megérthessük. Ugyanis II. Mátyásnak imént idézett 1615. april 27-én kelt rendelete értelmében, a dominikana apácák nemcsak fekvő birtokaikat, de összes ingóságait a clarissákra ruházták át. Ennek következtében összes kincseik, s így b. Margitnak ereklyéi is mind az ő birtokukba mentek át.

Midőn azonban 1714-ben Pozsonyból egy raj Budára lejött, és itt megtelepedett, akkor testvérileg megosztzkodtak az ereklyéken és főkép boldog Margit ereklyéin is, mint azt a következőkben bővebben fogjuk kifejteni.

VIII.

B. Margit ereklyéi a clarissák birtokában.

Első, ki b. Margit ereklyéinek a pozsonyi clarissáknál volt elhelyezéséről tesz említést, maga *Ferrarius Zsigmond*, a domonkosrend történetirója, ki 1635-ben kereste fel Pozsonyt és ott a clarissák zárdáját, hogy a szent maradványokat megszemlélhesse. Ekkor szerzett tapasztalatait igen élénken és érdekesen adja elő. Hagyjuk tehát őt magát beszélni. „Midőn 1635-ben ezen ereklyéket keresném, néhány rendtársamtól azon nyilatkozatot hallottam, miszerint azok Bécsben valamely clarissa-zárdában őriztetnének; azonban Sennyei István ur, győri püspök és Magyarország kancellárja tudomásomra hozta, miszerint azok Pozsonyban őriztetnek. Mire azon vágytól lángolt szivem, bárcsak azokat megszemlélhetném, a midőn közelebb a tanításban szünidőt nyerendek. A zarándoklatot megelőzték imák, böjtölés és más efféle jámbor gyakorlatok. Poszonyba, mely vá-

ros négy német mértföldnyire fekszik Béctől, szeptember hó hetedikén megérkeztem. Ott szívesen fogadtattam az observans sz. Ferencz rendük által. Tartományi főnöküket, ki ép akkor ott jelen volt, valamint a házfőnököt igen megkértem, miszerint kieszközölnék az engedelmet, hogy a szent ereklyéket, melyek kedveért jöttem, megszemlélhessem, habár kezdetben a páterek nem igen látszottak erre hajlandóknak, mégis utóbb, midőn látták, mennyire ohajtanám és eziránt fohászokodtam, valamint midőn Némethi Jakab¹⁾ pater is közbenjárt, megnyertem a beleegyezést. Ebéd után egy órakor, a b. szűz születése napján, a Jézustársasága rendházának kormányzója, P. Némethi, én és társam hozott határozat szerint a clarissák templomába elmentünk; ott az apácák gyóntató atyja, társával, a sz. ereklyéket, melyek a sekrestye ablakán át kiszolgáltattak, lassanként a főoltáron elhelyezték. Ekkor bőséges könnyek fakadtak szememben, s hálát

---

¹⁾ *Némethy Jakab*, e kiváló tisztelője b. Margitnak, a Jézustársaságnak vala tagja. Született 1572-ben, s a rendben 43 évet szentelt az Istennek. Különösen nemes szive és egyenes jelleme miatt kegyeltetett. A történelemben bő ismeretekkel bírt, és ép ezért Magyarország primásai, kivált Pázmány Péter annyira nagyrabecsülte őt, hogy rendszeren palotájában kellett laknia. Későbbi éveit a rendnek nyomdája felügyeletével töltötte. Meghalt Nagyszombatban 1644. jun. 1-én. Ferrariusnak, mint ezt maga több helyen megvallja, leginkább ő szolgáltatta az adatokat b. Margit és a dömés-rend történetéhez. Lásd bővebb életrajzát. Adatok a Némethy családok genealogiájához. „Turul.” II. köt.

adék ezen fenséges szűznek dicsőségeért, és az általam nyert kegyelemért; a hálámat mint csak birtam rebegtem, és a sz. szűznek dicsőítését magamban buzgón ápoltam; saját, valamint társaimnak vétkeit Isten előtt bevallva, az ő érdemei által alázatosan bocsánatért esdve, magamat s rendemet, mely Magyarorszáiban kihalt, ő általa hathatósan ajánlottam. Ezek után, hogy a szent ereklyéket behatóbban megszemléljem és tiszteljem, a tőlem kitelhető kegyelettel, reménnyel és örömmel telve, könnyektől átázva közeledtem. Megvolt a fő; ezen abroncs volt, melyet Krisztina excellentiás és méltóságos asszony, Eszterházy Miklós excellentiás és méltóságos gróf és herceg nádornak legkedvesebb neje buzgalmával és fáradságával gyöngyökből készített a következő felirattal: „CAPVT BEATAE MARGARITAE VIRGINIS, FILIAE BELAE QVARTI, REGIS HVNGARIAE.“ Megvolt a bordacsontokból igen sok, továbbá lábszárak, karok és más részek. Több rész azonban hiányzott, mivel azok, kiket egykoron ezen nagybecsű kincsnek őrzése illetett, vagy nem voltak kellő figyelemmel, vagy mivel a jogosultnál is tulságosan bőkezűek és adakozók voltak vele. A fej maga és a többi csontok vöröses fekete szinnel birnak. A ruházatból megvolt a scapuláre egészen, mely lefelé futva oldalvást hajlott. A tunicának néhány elég foszlányos része, továbbá fehér selyemszövet darabok, melyekről a gyóntató atya azt beszélte, miszerint régi ha-

gyomány szerint ezek a cappanak nevezett köpönyeg részei, mely fekete színű volt, de midőn abban a szüzi szent test eltemettetett, színét változtatta és csodálatosan fehérré lett. Láttam továbbá a két ujjnyi széles övet, melylyel magát a szent szüz szabad testén övezte. Láttam a ciliciumnak részeit, kivált azt, mely háló alakra volt szőve, ugy szintén a fenyítő ostorok és veszők némely részeit, melyekkel a szent szüz magát sanyargatni és verni szokta volt. Kimondhatatlan volt örömöm, midőn ezen szent ereklyéket csókkal tisztelhettem, kivéve a csontokat, melyeket tiszteletből érinteni nem mertem. Menynyire elérzékenyültem könnyek között, tudja az Isten, ki mostan is, midőn ezeket írom, a szent emlékezet következtében azokat bőségesen adja. Ohajtottam, hogy ezen felettébb szent, s régóta legkiválóbb pátronámnak ereklyéiből valamit ajándékba nyerjek. Könyörögtem. Megtagadtatott. Ekkor mitsem késtem, elővettem ollómat, melyet készen tartottam és apró szeleteket a ciliciumból és tunikából lemetszettem és jámbor kapzsisággal magamhoz ragadtam, őrizvén azokat a legbecsesebb kincs gyanánt. Ezen elbeszélésünkből megérthető, miszerint tévesen, de nem rossz hiszemben jegyeztetett fel némely tekintélyt érdemlő író által, hogy a szent szüznek teste Magyarországon több helyére történt átszállítása után jelenleg Pozsonyban oly épségben nyugszik, mintha

nem négy század előtt, hanem csak néhány év előtt lett volna letéve.“¹⁾

Ezeket írja Ferrarius b. Margit ereklyéiről. Ilyen állapotban voltak azok szerinte 1635-ben szeptember 8-án. A mely állapotban lehettek azóta, hogy herczeg Eszterházy Krisztina az abroncsalaku diadémot a boldogultnak koponyájára tétette.

Midőn 1714-ben november 13-án nyolcz soror egy laica testvérrel Budára indulának, magokkal az anyaházból emlékül több becses kincset is elhoztak. Ezek nemcsak a nyert kincset magát őrizték meg Budán nagy kegyelettel, de még annak leltárát is, a melyből kitetszik, hogy mit kaptak a távozó gyermekek anyjuktól. A leltár ez: „Kintsnek, mely Erzsébet királynétül való Specificatiója: Arany és drágakövekkel kirakott koronája. Arany kehely. Két megaranyozott ezüst gyertyatartó. Egy nagy arany drágakövekkel kirakott Pacificale. Három ezüst Paten. Melyeket az apácák solemnitáskor mise alatt szoktak csókolni. Egy drága kasula, melynek közepe gyönggyel és drágakövekkel ki van rakva, királynénak maga munkája. Egy ezüstbe foglalt ezen királynénak ládácskája, melyben élteben szerzett mindenféle reliquiái tartatnak.“

Ezek valának a clarissák eredeti birtokából származó tárgyak. A dominicánáktól kapott kin-

---

¹⁾ Ferrarius, 327. kk. II.

csekből pedig a következők adattak a Budára költözötteknek:

„Margit 4-dik Béla király leányának kincse: Egy nagy megaranyozott ezüst kehely. Egy megaranyozott ezüst kapsula. Két ezüst kandli tálczával.“¹⁾

A Budára lehozott ereklyékről külön készített lajstromot nem találtam, de megtaláltam azokat felsorolva Kósa Jenő kéziratában, hitelreméltó feljegyzésben.²⁾ Ezek: „Erzsébet királynénak I. Károly király nejének, ki egykor e rendnek Ó-Budán zárdát alapított, feje, mely gazdagon van gyöngyökkel diszítve. Továbbá *boldog Margitnak, IV. Béla király leányának karja*. Sz. Mária Magdolna csontjából egy részecske, ugyszintén a szent keresztnek részecskéje. Ezen ereklyéket Pozsonyból hozták magukkal. Később hozzászerztek különféle szentek ereklyéiből több apró darabot. Jelesebb részt sz. Klára a rend alapítónője csontjaiból, ugyszintén nepomuki sz. Jánostól.“

Mindezek között bennünket leginkább érdekel *boldog Margitnak karja*, mely Budára hoza-

---

¹⁾ Az orsz. levéltár helytartósági szakaszából. Melléklet Berchthold püspök vizsgálati jegyzőkönyvéhez 1776-ból. Ismertettem: „Egyházművészeti Lap“ 1881. 206. az eredeti után. Közölte Rómer is „Archeologiai Közlemények“ VII. köt. II. füz. 1858. 36. A pozsonyiak által a Budára költözötteknek adott egyházi készletről szintén az „Egyházművészeti Lap“-ban, az idézett helyen tárgyaltam.

²⁾ Kósa, Antiquarii 575.

tott. Ezenkívül még több más rész is hozatott Budára b. Margit csontjaiból, melyek drágakövek, virágok, gyöngyök sőt gyémántokkal ékesítve elhelyeztettek azon ezüst szekrénybe, melyben azelőtt Erzsébet királyné Nagy-Lajos anyjának, az ó-budai clarissa apácák alapítójának csontjai nyugodtak.¹⁾

Azon kincsek leltárában, melyeket a Budára költözött apácák magokkal hoztak, fel van említve a szekrény, mely a most említett ereklyék elhelyezésére nekik adatott és így van leírva: „Ezen ereklyék számára szolgál egy némely becses arany és aranyozott szobrocskákkal minden oldalról díszített és aranyszálakkal átszőtt szőnyeggel bélelt láda.“²⁾

Ezen ereklyét a clarissák Budán a szeplőtelen szűz Mária és b. Margit tiszteletére épített templomukban helyezték el. Ebbe a clarissák, mint az akkor tartott szent beszéd³⁾ mondja, 1719. év okt. 18-án

---

¹⁾ Ftő Rajner Lajos barátomnak az eszt. érseki leltárból merített 1880. decz. 3-án kelt relatiója nyomán.

²⁾ Archaeologiai Közlemények. VII. köt. II. füz. 41.

³⁾ „Arca Noe | Mystica | Az Az | Titkos értelmű | Noe Barkaja | A | Szűz szent Clara | Rendingen lévő Szerzetes Szűzeknek | Eleinten | O-Buda Városában Fundaltatott | Mastanában pedig | A Tekéntetes, Nemes, Szabad, Királyi | Buda Városában | Apostoli és Királyi Engedelemből meg ujitatott | fundatióbéli | Szerzetes Klastroma | Mellybe | Midőn az előbbi Residentiából Szép Solenitással be szállottak, és a szerzetes zár alá magokat | örökösösen el záratták volna; | ezen csekély predikatióval kísérte, | és | **AZ VJ CLASTROMBAN IGY VDVÖZLETTE** | Szent Ferencz Atyánk | Szerzetebéli Boldog-Asszony

ünnepélyesen bevezették Illés János eszt. kanonok és érseki képviselő által. Emelte ezen ünnepélyt azon kedvező körülmény, hogy magát a szivjósága és vallási buzgalma miatt szent gyanánt tisztelt Eleonora Magdolna, I. Lipót királynak özvegye, helyettes által képviseltetni kívánta és e fényes tisztet a budai lakosság által kegyelt Charitas Constantia excellentiás asszonyságra Löffelholtz György gróf és Budavár egykori parancsnokának özvegyére bizta. Az apácák fejedelemasszonya ekkor gróf Csáky Franciska volt. Az ünnepélyes bevonulás nagy pompával történt.

Az új templomukban az apácák főgondot fordítottak a templom védszentjének, b. Margit ereklyéinek illő tiszteletére, melyet bizonyos napokon, ugy mint a többi, általunk már ismert ereklyét is, köztiszteletre kitették és b. Margit neveünnepén dicsőítésére külön alkalmi szónoklatot is tartattak¹⁾

Nem mulaszthatom itt felemlíteni, miszerint, midőn a budai clarissák egy része 1729. nov. 11-én Pestre átköltözött, b. Magit ereklyéiből valamely említésre méltó részt nem kaptak, mert

---

Provincziájának | egy érdemetlen Praedikatora | mely |
A Superiorok engedelmébül | Ki nyomattatott Posonban,
János Pál Royer által. | 4-r, 16 l. — Az általam ismert
egyetlen példánya ezen általában sehol meg nem nevezett
történeti nevezetességü alkalmi sz. beszédnek a Nemz.
Muzeumban őriztetik.

¹⁾ Relatio de Parochiis Budeus. 1761 Collationes.
Budenses 10. cs. 12. sz.

azt bizonyára felemlítik vala a kapott tárgyak lajstromában, mely következő: „Inventarium, azaz a templomhoz tartozandó öltözeteknek és eszközöknek Lajstroma. Elsőben következnek azoknak az öltözeteknek és eszközöknek lajstromi, mellyeket a Tiszteletes Szüzek és Máterek magokkal Budáról Pestre által hoztak, (az képeken kívül.)

1. Egy kisdéd orgonát, mely most az Templomban az Chorus alatt vagyon, de sok fogyatkozások vannak benne.

2. Egy réz Monstrantiát, mely most a Sekrestyében levő Tabernaculumban tartatik.

3. Egy réz kelyhet, melynek még most is hasznát vesszük és tovább is vehetjük.

4. Egy ezüst fonallal szőtt selyem kasulát, melynek közepe zöld bársony, ezt Tiszteletes Mater Francisca Csáki még Pozsonyból magával aláhozta Budára, onnan ismét az általköltöző Szüzek magokkal elhozták Pesthre, méltó is, hogy megtartsák emlékezetre.“¹⁾

Következnének a pesti szerzemények, de ezekből egy sem említettik, sem valamely ereklyéről vagy ereklyetartóról szó nincs.

A clarissa apácák Budán szivükön viselték, hogy ép ott, ahol bold. Margit élt, az utána nevezett Margitszigeten, ama romok között, a hol egykor szerzetének temploma állott, tiszteletére

---

¹⁾ Diarium Clarissarum Pestiensium. Az egri érseki levéltárban.

kápolna emeltessék, azért, mint birtokosai a szigetnek, 1740-ben oda kápolnát állítottak, melyet P. Mayerl Benedek a jézustársaságiak budai társodájának kormányzója, mint egyetemes budai plébános, az esztergomi érsek megbizásából u. azon év május 25-én felszentelt.¹⁾ Ezen kápolnában havonként egyszer, egy szerdán, az ujlaki plébános által sz. mise mondatott.²⁾ Bél Mátyás felemlítésre méltónak találja b. Magitnak benne függött képét.³⁾

Mielőtt a budai apáczáktól a pozsonyiakhoz visszafordulnánk, meg kell b. Margit ereklyéinek még egyikéről emlékezni, mely Budán létezik. Ez be van építve a nep. sz. Jánosról nevezett kórház kápolnának alapkövébe, mert az alapköbe tett és 1735. máj. 10-én kelt okmány *sz. Margit szűz IV. Béla király leánya cilicium* ereklyéiről is tesz említést.⁴⁾

Valamint Budán a boldog szűznek egykori lakhelyén ugy Pozsonyban is, hol ereklyéinek

---

¹⁾ Diarium Parochiae Budensis S. J. in Praesidio.

²⁾ Miller Historiographia Eccles. Bud. kézirat. Eredetije a Nemz. Muzeumban, másolatban könyvtáromban.

³⁾ Notitia Hung. Novae. III. 13.

⁴⁾ „Per tunc Magistratum Budensem

Die 10-a May Anno 1735.

Appositae sunt Reliquiae Variae

SS. Adeodatae, Amanthi, de Cilicio

S. V. *Margarithae Belae IV. Filiae*

Cera Innocentii XI. P. M. et.

Crucula attacta S. Crucis Sacra.“ Miller Historiographia i. m.

nagyobb része őriztetett, kiváló tiszteletben is részesült. Már Ferrarius. relatiójából ismerjük az ott őrzött szent testet, azonban nagyobb nyomaték kedvéért még felemlítendőnek tartom P. *Kósa Jenő* ferenczrendűnek is kéziratában két helyen tett feljegyzését,¹⁾ melyek abban összpontosulnak, miszerint Pozsonyban tiszteletben tartatott b. Margitnak feje és csontjai, ruháinak részei, cili-ciuma és más effélék. Más szentek ereklyéi közül ugyan ő említésreméltónak tartja Mária Magdolna egyik csontjának részét. Megvannak, mondja ő, azon Erzsébet királynénak csontjai, ki ezen rend egykori ó-budai zárdájának alapítónője, I. Róbert Károly, s Lajos magyar királyok neje, illetőleg anyja vala. Habár ő a szentek sorában igtatva nem lett, mégis ereklyéi nagy tiszteletben tartatnak. Ő hozta 1343-ban Rómából sz. Mária Magdolnának már említett lábszár csontját. Továbbá birja a zárda a sz. keresztnek egy nagy darabját, mely becses tartóba van helyezve. A temérdek más apróbb ereklyékről, a clarissák, de főkép a dominikának többrendbeli utazásai következtében a feliratok lehullottak és elvesztek. Ezen szent ereklyék hatásának tulajdonítják az apácák, — mondja Kósa — miszerint közülök senki sem szenved lázban.

Kósa feljegyzéseinél dúsabb báró Berchthold Ferencz novii püspöknek, helytartósági taná-

---

¹⁾ Antiquarii 568 és 572.

csosnak jelentése az általa 1770-ben tartott vizsgálati jegyzőkönyvben, mely jelentést az eddig felhozottak kiegészítésére el nem mulaszthatom egész terjedelmében bemutatni. „Az apácák chorusán oltár áll, mely körül van véve csinos képekkel. Ezen őriztetik *szent Margit szűznek feje ezüst szekrényben*. Ezen remekmű 1512-ből való, mert ezen évszám rajta bevésve olvasható. Egy más aranyozott ezüst szekrényben, melyre Telegdy János kalocsai érseknek neve és czimere az 1645. évszámmal van vésve, el vannak helyezve sz. Mária Magdolna ereklyéi. A harmadik ládikában boldogemlékü Erzsébet királynőnek csontjai vannak, a ki az ó-budaiaknak alapítónője volt. Ezüst monstratoriumban van elhelyezve a sz. keresztnek nagyobb része, melyről mondatik, hogy azt Erzsébet királyné Rómából hozta magával. Egy nagyobb monstratoriumban a bold. Szűzet ábrázoló igen régi festvény van, melyről az apácák jámbor hiedelemben meggyőződve vannak, miszerint az sz. Lukács evangelistának műve, mert hagyományilag így hallották azt elődeiktől. Ezekon kívül még számos ereklye van apróbb érmekbe elhelyezve, melyek mind a chorusban tiszteletben tartatnak és kegyelettel őriztetnek.

Feltűnő, hogy Ferrarius még a fejen kívül számos más csontot is említ: bordákat, karokat és lábszárakat. Kósa nagy általánosságban fejet és csontokat, Berchthold pedig már csak fejet említ.

Továbbá figyelmet érdemel, hogy Kósa sz. Magdolna csontjairól említi, miszerint azokat Erzsébet Rómából hozta, míg Berchthold ugyanazt mondja a sz. kereszt ereklyéről. Ezen különböző állítások, nézetem szerint, nem ellenmondások, hanem egymásnak kiegészítései. Azért szükségesnek találom, behatóbb tájékozás czéljából ezen tárgyaknak körülményesebb ismertetését.

IX.

B. Margit kegyeletes tárgyainak ismertetése.

Mint az imént is láttuk, b. Margit testi maradványait és egykori tulajdonát képezett kegyeletre méltó tárgyakat többen ismertették, illetőleg felemlítették; ezeknek állításait más adatokkal is bővítve kívánatosnak tartom egybefoglalva adni, hogy magunknak külön minden egyes tárgyról kellő fogalmat s ismeretet szerezhessünk.

Mindenek előtt számot akarok adni ama forrásművekről, melyekből az ide vonatkozó adatokat merítettem. Felsorolom ezeket időszerinti rendben.

A legidősebb forrás a „Szent Margit élete“, melyet 1510-ben Raskai Lea másolt és saját észleleteinek bejegyzésével bővített.

1636-tól valók Ferrarius Zsigmond dominicanusnak saját szemével szerzett tapasztalatai.

1656-ból származik a pozsonyi clarissák

kincseinek első leltára, mely magyar nyelven van írva, melyet azért *magyar lajstrom*-nak nevezhetünk.¹⁾

1714-ben készítettett Paulovics Cecilia, a pozsonyi clarissák apátnőjének rendeletéből, a Budára leköltözőknek adott készletek leltára, szintén magyar nyelven. Melyet a *Paulovics*-féle leltárnak nevezünk.²⁾

Ugyancsak 1714-ben hasonló czélból Snaider Dénes a ferenczrendiek magyarhoni máriatartományi főnöke szinte készített latin nyelven leltárt, melyet a *Snaider*-félének nevezünk.³⁾

Ugyszintén az 1714-ben hasonló czélra még egy harmadik leltár is készült és pedig szintén latin nyelven, melyet *budai* leltárnak nevezünk.⁴⁾

Az 1714. évben készült összeírása b. Margit azon kincsének, mely Budára vitetett, magyar nyelven, mely lajstromot *Margit kincsének* nevezzük.⁵⁾

Ezen alkalommal 1714-ben Erzsébet királynénak Budára átszállított kincse szintén magyar

---

¹⁾ Kiadta részben Rómer, Archaeologiai Közlemények. VII. köt. II. füz. 36. l. Gyakrabban idézi a ferenczrendiek 1866-beli Schematismusa.

²⁾ Kiadtam: Egyházművészeti Lap. 1881. 205.

³⁾ Kiadtam: Uo. 209.

⁴⁾ Közölte Rómer, Archaeologiai Közlemények. VII. k. II. f. 41.

⁵⁾ Kiadatott Rómer által i. h. és általam az eredeti szöveg után „Egyházművészeti Lap“ 1881. 206.

nyelven lajstromoztatott, melyet *Erzsébet kincsenek* nevezünk.¹⁾

1729-ben összeirattak ama tárgyak, melyeket a Budáról Pestre költözők kaptak, mely leltárt egyszerűen *pestinek* nevezünk.²⁾

1770-ben megvizsgálta Berchthold püspök a pozsonyi zárdát és erről jelentést tett Albert főherceg helytartónak. Ezen okmányt *Berchthold* relatiójának nevezzük.³⁾

1776-ban szintén Berchthold püspök megvizsgálta a budai clarissa zárdát. Az erről szóló okmányt szintén *Berchthold* relatiójának nevezzük.⁴⁾

1774. Készítette Kósa Jenő becses feljegyzéseit a clarissa rend történetéből, melyeket *Kósa jegyzeteinek* nevezünk.⁵⁾

1782-ben a clarissa rendnek összes magyarországi zárdái cassáltattak, és pedig: Nagyszombatban, Pozsonyban, Zágrábban, Budán és Pesten. Ingóságaikról mindenütt leltárak vétettek fel, melyeket *cassationalis* leltáraknak nevezünk.⁶⁾

---

¹⁾ Kiadatott Rómer által i. h. és általam eredeti szöveg után „Egyházművészeti Lap“ i. h. 206.

²⁾ Lásd az előzményekben.

³⁾ A volt helytartótanács fundatióális iratai között és az esztergomi érseki levéltárban.

⁴⁾ Ugyanott és az eszt. érseki levéltárban

⁵⁾ A szűz Máriáról címzett ferencziek tartományi levéltárában. Másolatban könyvtáramban.

⁶⁾ A nagyszombati és pozsonyi a volt helytartósági levéltárban; a budai és pesti onnan eltévedt, de megvan Esztergomban az érseki levéltárban: Batthyányi-féle iratok, P. E. 181. Nro 51.

Ezeknek adatait minden egyes tárgyról egybevetni kívánjuk, hogy azok összegéből magát a tárgyat annál körülményesebben leirhassuk. Azonban, hogy a tárgyak felett biztos áttekintést és tájékozást nyerhessünk, azokat bizonyos rendszerbe kell beosztanunk, mely a következő:

- a) B. Margit testének maradványai.
- b) Tárgyak, melyek egykor birtokában voltak.
- c) Reá vonatkozó tárgyak. Továbbá:
- d) Erzsébet királynő testének maradványai.
- e) Erzsébet birtokában volt tárgyak; és végre
- f) A sz. keresztből és más szentek testéből maradt ereklyék.

a) *B. Margit testének maradványai.*

Első, ki ezekről bővebb tudósítást ad, mint láttuk, maga Ferrarius, ki azokat 1635-ben meg szemlélte. Ő a test részeit már nem találta teljesen együtt, sőt feltűnt előtte, hogy abból sok rész hiányzik; de mégis megvoltak a fő, bordák, karsontok és lábszárak. Az 1656. évi magyar lajstrom egész általánosságban mondja: „*Sz. Margit asszonnak feie és több Tetemij*“. Ezekből egy karsontot a Budára költözöttek kaptak, melyről Kósa emlékezik meg és melyről a budai cassationalis leltárból tudjuk, hogy ékszerekkel halmozva azon gyönyörű szekrényben őriztetett, mely egykor Erzsébet ereklyéinek vala szánva és melyről alantabb bővebben leend szó. Margitnak benne

elhelyezett ereklyéjéről így szól: a melyben elhelyezve van *b. Margitnak nagybecsü virágokkal, gyöngyökkel, gyémántokkal és drágakövekkel megrakott ereklyéje, mely a karzaton tartatik.*¹⁾ Kósa fejeken kívül szintén említ csontokat. Berchthold azonban csupán a fejet említi, melyet az apácák karzaton az 1512-ben készült ereklyetartóban őrizték. Habár Berchthold a többi testrészeket nem említi, azokból mégis azidőben is több részszel kellett az apácáknak birniok. Erre mutat azon körülmény is, miszerint ők rézmetseteket készíttettek b. Margit képével, melyekre a közvetkező aláíratot alkalmazták: „*Ezen Dicsőséges Szent Margit Szűznek Szent Feje több Szent Reliquiával együtt tartatik és tiszteltetik a Tiszteletes Klárista Szűzecnél Pozsonyban.*“ A nép számára szánt ezen apró képek a templomukban őrzött nagy olajfestvény után készültek, melyről alantabb.

Nem mulaszthatom itt felemlíteni, miszerint a clarissa rendnek cassatióját, tehát az 1782. évet megelőző időből több helyen felemlítve találom b. Margitnak ereklyéit, melyek időszerinti rendben a következők:

---

¹⁾ A budai cassationalis leltár az ereklyéről, eredeti latin szövegben, a következőket birja: „38. Cistula argenteis cusis floribus et variis figuris exornata (itt következik a rajta olvasható felirat, melyről később, e szekrénynek körülményesebb ismertetésénél leendő szó) cui reliquiae B. Margarethae variis pretiosis flosculis, unionibus, adamantibus et lapillis expositae, inclusae sunt, conservatur in Choro.“

Azon ereklye, mely a Seilliére R. és F. bárók gyűjteményében őrzött igen becses ereklyetartóban van, mely ereklyetartó az „L'Union Centrale des Beaux arts“ czimű egyesület által Lyonban ki volt állítva és melynek rajza Giraud legújabb diszművében¹⁾ megjelent. A tartóban több ereklye közt előfordul b. Margité is és pedig tekintélyesebb darab valamely csontjából, ezen felirattal „SA MARGARETA V.“ a tizenegyedik századból való idomu betűkkel.²⁾ Nagyon hiszem, hogy ezen ereklye valamely más, és nem az árpádházi b. Margitnak csontjaiból való, mert, mint láttuk, az ő sirja csak a XVI. század elején nyitattott a fel. A XIV. századbeli betűk pedig valamely más sz. Margit mellett tanuskodnak, minők, mint alantabb megmutatom, igen számosan voltak.

1749-ben július 11-én az esztergomi székes-egyháznak kincseiről báró Révay Pálnak custosága alatt Ipoli Gáspár és Kussanics György kanonokok által felvett leltárban b. Margit ereklyéiről a következő érdekes adatot találjuk feljegyezve a 20-ik tétel alatt: *Sz. Margitnak szobra, azelőtt ereklyék nélkül, most azokkal, melyek leg-*

---

¹⁾ Les Arts du Metal. VII. tábla.

²⁾ Adjuk az eredeti lerírást, melyet Giraud a „Debruge-Duménil“-féle gyűjtemény 1840-ben készült lajstrómából idéz: „Les plus importantes sont une portion considerable d'un os de sainte Margerite avec cette inscription: „*Sa Margareta V.*“ en caractères du XIV-e siècle.“ Atvéve az Egyházművészeti Lapból 1884. 344.

*ujabban megtaláltattak.*¹⁾ Hogy itt b. Margitnak valódi ereklyéiről van szó, abban nem lehet kétség. Ama számos kegyért, melyben a dominicának az esztergomi káptalanbeli uraktól részesültek, bizonyára nekik hálából adtak valamit azon nagybecsű kincsből, — b. Margit ereklyéiből — melyet őriztek. Hogy mikor kapta azt a káptalan, nem bizonyos, — de bizonyos, miszerint több más ereklyével együtt 1749-ben a clarissák által, valószínűleg Nagyszombatban, mert az eszt. káptalan ekkor ott tartózkodott, az általok készíteni szokott diszitményekkel felékesítette, miért nekik 6 aranyat adott.

1774-ben Wagner Károly említi,²⁾ miszerint a szepesi székesegyház kincsei között őriztetik „*Caput S. Margarethae V.*“ Ez nem lehetett az árpádházi b. Margité, mert arról biztosan tudjuk, hogy tényleg 1782-ig Pozsonyban a clarissáknál tiszteltetett; de ama számos szent Margitok egyikeé volt, kik világszerte tiszteltetnek³⁾

¹⁾ U. o. idézve. A szoborról alantabb.

²⁾ *Analectae Scepusiens.* II. 288.

³⁾ A csak hamarjában összegyűjtött sz. Margitok ezek:

Jan. 23. Sz.	Margit de Ravenna, koldus (Boland. Helyot.)
„ 28. B.	„ Árpádházi.
Apr. 11. B.	„ de Verona (Marianischer Blumengarten.)
„ 13. B.	„ szűz (Boland.)
Máj. 5. B.	„ zárdaszűz (u. o.)
„ 31. B.	„ másképp Pelagius (Diar. Camald.)
Jun. 1. B.	„ de monte Politano (Mar. Blgarten).
Jul. 13. B.	„ premontrei apácza (Balbin, <i>Bohemia Sacra</i>).

b) *Tárgyak, melyek egykor bold. Margit birtokában voltak.*

A magyar legenda fentartotta annak emlékét, hogy midőn b. Margit tiz éves volt, tehát az 1252-ik esztendőben, atyja által a Nyulak-szigetén alapított zárdába bevezettetett, mely zárdát szülei „kiryaly nemes ayandocokkal meg ajandocozak, mykeppen illic kiryalyi felségeknek“¹⁾. Ekkor nemcsak fekvő jószágokat kapott a zárda, hanem ingóságokat is, mert az alapítások alkalmával így szokásban volt. A kis zárdaszűz, mint királyi herczegnő, szintén bő hozományyal gazdagon szereltetett fel; sőt később is, ha szülei és fivére István király felkeresték, hasonlóképen ajándékokat hoztak neki, melyeket azonban meg nem tartott. Erről életirata így emlékezik meg: „Mykoron bela kiryal kiryalne azzon es istuan kiryaly es egyeb atyafyay zent margit azzonnak hoznak vala aranyat ezevstevt penzt aranyas barsont, zent margit azzon ezekben semmit nem akar vala maganak venny,“²⁾

Jul. 30. Sz. Margit szűz és vért. Antiochiában (Boland.)

Sept. 22. B. „ de Vulneribus (Sz. Theresia élete).

Nov. 27. B. „ de Angelis (Carmelita r. tört.)

— — Sz. „ Gazdag György bójai herczeg leánya.
(Bavaria Sacra).

1575. Sz. Margit, Spoletói (Mar. Blgarten.)

És még számos más.

¹⁾ Praynál 255. — Vajdánál 4. — Volfnál 2. — Eredetiben 4.

²⁾ Praynál 283. — Vajdánál 49. — Volfnál 20. — Eredetiben 57.

hanem az összes ajándékot a priorissának szokta átadni, hogy az egyháznak céljaira fordíttasson. A priorissa engedelmével a domonkos-rend többi egyházainak is tesz gazdag ajándékokat, így állítottatott ő Pesten a domonkosiak sz. Antalról nevezett templomában sz. Miklós püspök tiszteletére külön oltárt.¹⁾ A legenda egy más helye is mondja, miszerint övéi bőségesen adának neki: „aranyát ezeustet es egyeb dragalatos edeneket nagy bevsseggel,“²⁾ de midőn a neki szánt eljegyzésbe nem akart beleegyezni, ezeket megvonták tőle. Minden bőkezősége mellett mégis birt b. Margit egyetmást, mit nem belértéke, hanem inkább azon kegyelet miatt tartott meg, melylyel mint szent tárgy irányában viseltetett. Erről ismét életirata tesz bizonyosságot, melyben ezeket olvassuk: Sz. Margit egyik beteg sorornak valamely orvosságot adott, mely azonban a helyett, hogy használt volna, ártott, mert midőn azt a beteg bevette, elveszté eszméletét; látván ezt sz. Margit igen megijedt és hogy ne legyen annak halála oka, kinek egészségét óhajtá helyreállítani, azért „nagy hamarsagal el kevide egy sorort es hagyta el hozny az ev *aranbol chynalt tablayat, mely tablaban vadnak nagy sok zenteknek ereklye-*

---

¹⁾ Ezt a nápolyi legenda is mondja és hozzáteszi, hogy ez élete utolsó évében, tehát, 1270-ben, történt. Magy. Sion. 1867. 763.

²⁾ Praynál 299. — Vajdánál 76. — Volfnál 31. — Eredetiben 91.

evk es az eleuen zent keresztfa. Ez tablat zent margyt azzon mindenkoron mend eyel mend nappal mykoron jmadkozyk vala, zemeynek elevtte targya vala.“¹⁾ Hogy ezen ereklyetartó táblát, melyet házi oltárnak is nevezhetünk, imádsága alkalmával szerette szemlélni, az imént idézett helyen kívül még egy más hely is bizonyítja, mely imigy hangzik. Sz. Margit egy éjjel Elena sorossal titkon beméne a karra, az ő imádkozó helyére imádkozni „es elevtte valanak ez zent zvznek mynden *ev zep aranyas kepey tablay es ereklyey.*“²⁾ — A legenda szavaiból négyféle tárgyat különböztethetünk meg, mint b. Margit kegyeletes tárgyait: tábláját, képeit, ereklyéit és az eleven szent keresztfát. Érdeemes lesz mindezekről külön megemlékeznünk:

B. Margit táblája vagy házioltára.

Életiratának általunk imént idézett mindkét helyén: „aranyból chinalt“ és „aranyas tabla“ sőt „tablay“-ról, melyben „nagy sok ereklyeevk vadnak“ történik említés. Mely aranyos tábla nem lehetett más mint ama, mai nap is létező, gyönyörű szárnyas oltár, mely napjainkig is mint b. *Margit házi oltára* ismertetik. Az 1656. évi magy. leltár imigy tesz róla említést: „*Egi Boldog Aszoni kepe az ki az szent Margith*

¹⁾ Praynál 320. — Vajdánál 109. — Volfnál 46. — Az eredetiben 130.

²⁾ Praynál 292. — Vajdánál 64. — Volfnál 26. — Az eredetiben 75.

Aszonie volt, belől Arani az Tablaia, ezüst az Talpa.“ Nem kételkedhetünk rajta, hogy a lajstrom készítője meg volt győződve annak valóságáról a mit irt, hisz az 1637. évben elhalt utolsó dominicánáig még élénken emlékezetben tartották azok, kik e kincset a Nyulakszigetéről magukkal hozták, mind azt, a mit e kincsnek provenientiáját illetőleg elődeiktől hallottak volt. Rajzok és a nemz. Muzeumban őrzött fényképek után itélve a csúcsives styl zsengeit találjuk rajta, mely Franciaország épületeiben már a XIII. század elején fejlődött s csakhamar a Rajna vidékén és Olaszországban is gyakorivá lett. A mű pedig kétségkívül külföldi készítmény, s így igenis beválí b. Margit idejébe. Anyaga ezüst, mely aranyozva és zománczozva van. Czélja, melyre készült, hogy házi oltár és ereklyetartóként szolgáljon.¹⁾ Mindezen körülmény igenis megfelel a b. Margit birtokában volt táblának, sőt tábláknak, mert valóban szárnyai mindannyi táblát képeznek. A mű ötszárnyu oltár (pentaptychon) minden oldalon harmadfél szárnynyal. Ezen szárnyakban, valamint az oltár közép részében felismerhetjük b. Margitnak „zep aranyas kepeyt.“ Az ereklyék elhelyezésére bőségesen van benne hely, sőt talapzatán üveg is létezik, melyen át a

---

¹⁾ Nem lehet itt szó valamely: lipsanoteca, hieroteca, tabula reliquiarum vagy tabula itineraria-ról, mert ezeknek talpuk nincs. A leltár pedig nyíltan kimondja: „ezüst az Talpa.“

belsejében elhelyezett ereklyék szemlélhetők. Bővebb ismertetését adni e műnek czélom nem lévén, annál tovább időzni szükségesnek nem tartom, miután annak ismertetése már egész kis irodalommal bír.¹⁾

Ellőttem feltűnő azon körülmény, miszerint róla az 1656. évi magy. leltár után hosszú ideig említés nem történik. Nem említi például Berchthold, pedig ő az ereklyéken kívül a becsebb tárgyakat is felsorolja.

A Budára hozott kincsek között nem fordul elő, hallgat róla az 1714-ben felvett mind az öt leltár. Nem említi Kósa. És mégis Budán, a cassatio alkalmával felvett leltárban tüntetőleg találjuk felemlítve, a hol a 9. szám alatt ez áll: „*Oltárka két szárnynyal, mely házikápolnában alkalmazható. ezüstből készítve s megaranyozva, súlya 4 font 12 lat. B. Margit által hozatott a zárdába.*“²⁾

¹⁾ *A. Primiser.* Hormayer und Mednyanszky, Taschenbuch. 1824. 97—103.

Lucznbacher. Szerelmey, Magyar Hajdan és Jelen. 45. 49. (Képpel.)

Haeufler. Pest-Ofen. I. r. 43. 44. l.

Rómer. Archaeologiai Közlemények. VII. k. II. füz. 19—42. l. A legterjedelmesebben és legtudományosabban, melyre minden érdeklődőnek figyelmét felhívni bátorokdom. (Képpel.)

Archaeologiai Értesítő I. 1869. 295.

Óri G. György. Margitsziget Történelme 118—121. (Képpel). Rómer után.

²⁾ Érdekesnek tartjuk a latin szöveget is, mely így hangzik: *9. Arula cum duobus alis pro domestica capella deserviens ex argento conflata et deaurata 4 ℥. 12 loth. deponderans, per B. Margaretham claustro illata.*“

E nagybecsű házioltárnak jelenlegi birtokosa a *Rotschild* család egyik özvegyasszony tagja, ki Páris mellett, nyaralójában őrzi e kincset. Előbeni birtokosa Löwenstein frankfurti gazdag kereskedő volt. Ez sziveskedett nemrég a nemz. Muzeumnak két fényképet küldeni, melyek e művet nyitott és zárt állapotban ábrázolják. Korábbi tulajdonosa¹⁾ Batthyányi Vincze özvegy grófnő volt, ki Hügel báróéknál tartotta letéve. 1864-ben Batthyányi Arthurnál volt.¹⁾

B. Margit szentképei.

Már magán a házi oltáron több kép létezik zománczozott színekben. De ezen kívül is kellett b. Margitnak több oly képpel birnia, melyeket kiválólag kegyelt. Ezek között bizonyára volt a bold. szüz, sz. István, László és Imre, kiknek, legendája tanúsága szerint, nagy tisztelője volt.²⁾ Szüz Mária képét, mint az üdvözítő anyját, gyakorta csókokkal illette; a feszületet, „ev zayauul meg chokolgatja vala. Azonkeppen teszen vala az ev zent zuleenec *kepenek* es, hog kyt ez zent zuz nagy keuanattal tyztel vala.“³⁾ Egyáltalában bárhol találá az Üdvözítőnek és szent anyjának képeit, azokat mindég térdhajtással tisztelte:

---

¹⁾ Mint Rómer mondja i. h. VII. k. II. füz. 42 l.

²⁾ A nápolyi legenda egy egész fejezetben (Cap. X.) beszéli el b. Margit tiszteletét a Bold. szüz iránt M. Sion 1867. 659.

³⁾ Praynál 256. — Vajdánál 6. — Volfnál 3. — Az eredetiben 6.

„Soha ez zent zvz vronk jesusnak es ev zvleeknek zvz marianak *kepeket* el nem multa, kyk jrattanak az capitulom hazban auagy egyebvt, hanem le terdepelven jdvezelven evket.“¹⁾ Kivált igen tisztelhetette b. Margit a bold. Szűznek képét kedves isteni gyermekével házi oltárán, a melynek közepét foglalja el. Egyáltalán minden szentkép iránt nagy tisztelettel viseltetik: „Az zenteknek *kepeket* le terdepeluen alazatosst jmagyauala. Azonkepen egyebvt es, valahol vronk iesusnak, azzonyonk marianak es egyeb zenteknek *kepeket* látya vala, le terdepeuluen tyztely vala, akar mely hamar kellett es el menny, soha elnem hatta.“²⁾ De kivált sz. István, László és Imre magyar szentek iránt viseltetett tiszteletéről szép tanuságot tesznek legendájának ezen feljegyzései: gyakorta eszében forgatja sz. István királynak életét, ki vala magyaroknak első királya és apostola; sz. Imre herczegét, ki jegyesével, a görög császár leányával szeplötelen megtartja szüzességét és még sz. László életét, ki oltalmazta a hazát a pogánytól, s kinek testénél most is csodák történnek, végre sz. Erzsébetét, kit érdemeiért az egész egyház tisztel.³⁾ Feltehető tehát, hogy ezen szenteknek képeit is birta.

1) Praynál 273. — Vajdánál 34. — Volfnál 7. — Az eredetiben 20.

2) Praynál 256. — Vajdánál 6. — Volfnál 3. — Az eredetiben 7.

3) Praynál 264. — Vajdánál 18. — Volfnál 16. — Az eredetiben 46.

Szentképeit leginkább tartogatta imádkozó helyén, mely a kar és a kőfal közt létező kamarácska vala. Ezen helyet az apáczák későbbben is *Szent Margit helyének* nevezték. Ő ezen helyet: „jgen zepen meg ekesehtveen vronk iesusnak fezevletyuel, es *zentevknek kepeuel*“¹⁾ B. Margit képeiről sem a leltárakban, sem máshol határozott említés nem történik.

B. Margit birtokában volt sz. ereklyék.

„Szent Margit élete“ imént idézett két helyén kívül, hol „*sok zenteknek ereklyeevk*“ és „*ereklyey*“ említettnek, ott még egy igen érdekes adat fordul elő, melyben mondatik, hogy a sz. szüznek, ha volt délutáni szabad ideje, azt minémü foglalkozással töltötte: „Ebednek vtanna kezy dolgot tezen vala, jelesevl zent eghazhoz valo dolgot myuet, es *zenteeknek erekleeekhez való ekesegeket*.“²⁾ Kinek tulajdonát képezték azon ereklyék, melyeket boldog Margit diszitett, nincs ugyan kifejezve, de bizonyos, hogy voltak olyanok, melyek az egyház és ismét olyanok, melyek saját birtokában valának. Az általunk idézett helyeken gyakorta találkoztunk annak felemlítésével, hogy valóban többrendbeli ereklyét, mint sajátját birt. Az sincs jelezve, hogy

---

¹⁾ Praynál 323. — Vajdánál 114. — Volfnál 48. — Az eredetiben 136.

²⁾ Praynál 257. — Vajdánál 8. — Volfnál 3. — Az eredetiben 9.

miféle kézimunkával készített ékesítés vala az, melyet az ereklyéken alkalmazott; azonban ugyhiszem, nem tévedek, ha ezen ékesítési munkát ugyanolyannak tartom minőt az apácák sok századon át végeztek: az arany, vagy megaranyozott sodronnyal való diszitményt, mely közé drágaköveket, gyöngyöket foglaltak és selyem fonalból készült virágokat alkalmaztak. Ezen sodronyvirág készítés a Clarissáknál nagyon divott, lehet, hogy a Dominicanáktól örökölték, ezek pedig büszkéek arra, hogy b. Margit is ezzel foglalkozott, örömetst végeztek ily munkát. Temérdek adatom van reá, hogy a szentek ereklyéinek foglalása az apácákra bízott, de mivel ez munkám keretén kívül esik, csak Berchthold püspök feljegyzéseire hivatkozom, ki felemliti, miszerint az apácák szünidejökben az általok nagy ügyességgel kezelt sajátosságos kézimunkával szoktak foglalkozni, hogy ereklyéket foglaljanak, vagy képeket készítsenek. Igen hiszem tehát, hogy b. Margitnak számos ereklyéje volt, melyek egyrésze az általa készített ékes foglalatban vala elhelyezve, míg más része a házioltárban és capsulákban¹⁾ kapott helyet. Az apácák birtokában szintén számos különféle ereklye fordul elő, de mivel sem az nincs feljegyezve, mely ereklyékkal birt b. Margit, de még az sem, hogy egyik vagy másik

---

¹⁾ B. Margit kincse leltárában előfordul: „*Egy meg aranyozott kapsula*“.

ereklye azok közül maradt, a melyek egykor b. Margitéi valának, így meg kell elégednünk azon tudattal, miszerint igen is, b. Margit birt. szentek ereklyéivel, melyeket ő maga saját kezelműjével ékesített vala.

B. Margit eleven keresztfája.

B. Margit már mint kised a kereszt iránt feltűnő szeretettel és tisztelettel viseltetett. A kereszt tiszteletének fogalma vala egyike az elsőnek, melyeket, midőn eszével működni kezdett, alkotott magának: Így halt meg az Ur Jézus! „Ezeket haluan syr vala ez zent gyermek.“¹⁾ Mely tisztelet élete folytán egyre fokozódott benne: „vronk iesus cristusnak fezevletinek evt sebeynek heleyt gyakorta nagy beuen ev kevn hullatasaual meg evntevzuen ev zayaual meg chokolgatya vala.“²⁾ A nápolyi legenda tanít bennünket egy egész fejezeten át³⁾ azon áhitatról, melylyel b. Margit az Üdvözítőnek sz. keresztje iránt viseltetett. Ha már a feszületet térdenállva tisztelte, annál inkább tisztelte ő, mint a magyar legenda magát kifejezi, az eleven sz. keresztet, mely alatt a valódi keresztnek ereklyéit kell értenünk. És hogy ez mindig előtte lehessen, a sz. keresztnek egy kis részét nyakából lefüggő

---

¹⁾ Praynál 254. — Vajdánál 2. Volfnál 1. — Az eredetiben 1.

²⁾ Praynál 256. — Vajdánál 6. Volfnál 3. — Az eredetiben 6.

³⁾ Magy. Sion 1867. (Capitulum (VII.) 653.

tartóban folyton mellén hordozta,¹⁾ úgy hogy: „Az eleuen zentkeresztfat mindenkoron ev nala vagy ev mellette targya vala, vgy hog nem chak vigyazuan, de meg aluaen es tyztelneye a zent keresztfat.“²⁾

A szent kereszt ereklyéje számára b. Margitnak diszes ereklyetartója volt maga házioltára, melyben a többi ereklyék között a sz. keresztnek ereklyéje is foglaltatott, erre mutatnak a magyar legendának következő szavai: „es hagyael hozny az ev aranbol chynalt tablayat, mely tablaban vadnak nagy sok zenteknek ereklyeevk es az eleven zent keresztfa.“³⁾

B. Margit ájtatosságait legörömostebb a sz. kereszt előtt végezte. Magányimádkozó helyét, a mely a kar mellett létezett kamarácska volt, a sz. feszülettel és sz. képekkel díszítette, mint azt más helyütt már említettük. A karban is, a hová szintén gyakorta ment imádkozni, legörömostebb imádkozott a sz. kereszt oltár előtt, melyen különben is az oltári szentség, az akkori szokás szerint

---

¹⁾ Hogy a nápolyi legendának saját szavaival éljünk idézzük azokat: „Vt autem stare posset iuxta crucem yhesu continue cum maria matre eius, crucem parulam habentem particulam de uiuifica crucis ligno, collo gerebat, ut sic tolleret crucem suam post yhesum et eius signaculum super cordis et corporis hostium patens foret.“ Magy. Sion. 1867. 655.

²⁾ Praynál 256. — Vajdánál 6. — Volfnál 3. — Az eredetiben 7.

³⁾ Praynál 320. — Vajdánál 109. — Volfnál 46. — Az eredetiben 130.

függött.¹⁾ Életiratából a számos erre vonatkozó helyek közül csak néhányat említünk: „Nemykon jmadkozyk az zent kerezt oltara elevt az carban.“²⁾ Valamivel tovább így nyilatkozik életírója: „leletyk vala meg gyakorta az sororoktyl az zent kerezt oltara elevt az karban. Mert zent margyt azzon igen zeret vala jmadkozny az zent kerezt oltara elevt. Myert az jdevben az sacramentum cristusnak zent teste fen fevg vala az zent kerezt oltara elevt.“³⁾ Vagy pedig mennyire meghatóan ecseteli életrajza vonzalmát és buzgalmát a szent kereszt oltára iránt a következő szavakban, midőn temetkezése helyéről így nyilatkozik: „temetessetek engemet az karban az zent kerezt oltara elevt.“⁴⁾

Sajnos, hogy azon feszületek, vagy a sz. keresztnek ereklyéi közül, melyek b. Margit birtokában voltak, az utókornak azon tudaton kívül más egyéb nem maradt fenn, mint hogy buzgalmának gyúpontja a sz. keresztnek tisztelete is volt, ugy annyira, hogy Margit alakját másként nem is képzelhetjük, mint hogy a feszületet kezében tartja, vagy előtte térdelve imádkozik.

---

¹⁾ Praynál 272. — Vajdánál 32. — Volfnál 6. Az eredetiben 17, 18.

²⁾ Praynál 258. — Vajdánál 9. — Volfnál 4. — Az eredetiben 10.

³⁾ Praynál 272. — Vajdánál 32. — Volfnál 6. — Az eredetiben 17, 18.

⁴⁾ Praynál 300. — Vajdánál 78. — Volfnál 32. — Az eredetiben 93, 95. A nápolyi legenda is említi a LIX. fejezetben. Magyar Sion 1867. 936.

Azért b. Margit ábráinak multhatatlan kel-
léke a feszület.¹⁾

B. Margit birtokában voltak, Ferrarius Zsig-
mond szavai szerint, azon ünnepélyes alkalom-
tól fogva, midőn fogadalmát letette, atyjának,
Béla királynak adományából a következő nagy-
becsű tárgyak is, melyeket Ferrarius — mint
mondja, — még maga is látott: két *gyertyatartó*,
becses jaspiskőből. Egy *kehely*, kehely-tányérral
együtt, több mint két tenyér magasságú és igen
széles, gazdagon díszítve igaz gyöngyökkel és
zománczczal. Egyházi öltözékek, a melyek *casu-
láknak* neveztetnek, dusak arany és drágakövek-
ben, melyek közepén a keresztre feszítettnek
alakja vagyon, drágakövek és gyöngyökből al-
kotva.²⁾

¹⁾ V. ö. Domenico festvényét Perugiában. Megje-
lent fametszvényben is, Weigel gyűjteményében 147. Igen
szép rézmetszvény létezik Ribadeneiránál I. k. 327 l.

Ugyanazt mutatja a már általunk említett kép is,
mely Pozsonyban a Clarissák hajdani zárdájának karza-
tán függött volt, valamint annak számtalan másolata is.

²⁾ Körülmenyesebb meghatározás kedvéért, ide csa-
toljuk az eredeti latin szöveget: „In ipsa porro solemni-
tate Professionis, Bela Parens, regia Deo, Deiparaeque
Virgini munera obtulit; e quibus adhuc visuntur *cande-
labra* duo ex lapide pretioso jaspide, *calix* cum patena,
longitudine duorum palmorum et amplius, labitudine am-
pla, unionibus, auriq[ue] pigmento insigniter ornatus: ves-
tes sacerdotales, quas *casulas* dicunt, auro, gemmisque
rigentes, in quibus Crucifixi extat imago, pretiosis mar-
garitis, unionibusque constructa.“ Ferrarius de Hungar.
Prov. Ord. Praedicat. 231.

B. Margit jaspis gyertyatartói.

Mindenesetre feltűnő, hogy, miután Ferrarius 1635-ben maga saját szemével látta ezen gyertyatartókat Pozsonyban a clarissák zárdájában, mégis azok sem a Berchthold által felsorolt kincsek között, sem pedig valamely leltárban elő nem fordulnak. Ugy hiszem, hogy Ferrarius a pozsonyi apáczáknál azon két gyertyatartót látta és tartotta b. Margit gyertyatartóinak, melyek a Paulovich és Snaider-féle leltárakban mint Erzsébet királynétól valók említettnek fel; melyekről alantabb.

B. Margit kelyhe.

A Ferrarius által említett aranyozott ezüst kehely a Budára költöző apáczáknak adatott b. Margit kincse leltárában ily kifejezéssel említettik fel: „*Egy nagy megaranyozott ezüst kehel.*“ A Paulovich-féle leltárban bővebb leírását találjuk: „*Egy ezüst aranyozott régi kövekkel rakott nagy kelyhet, ez szent Margit Asszonyé volt.*“ A Snaider-féle leltárban pedig így: „*Nagy kehely tányérral együtt, mely az alapító királynőé volt.*“ Ez téves, a helyett, hogy b. Margité volt. Azonban Berchthold határozottan b. Margit egykori tulajdonának mondja és kincsei között felsorolja.¹⁾

---

¹⁾ „B. Margarethae vero addicitur unus magnus Calix argenteus inauratus.“

Ezen kehely a budai clarissáknál mindvégig meg volt és a cassatio alkalmával a többi egyházi kincsekkel együtt árverés alá került.

B. Margit tulajdonához tartozott miseruhák.

Ezeokról nem bizonyos, hogy vajjon 1714-ben Budára hozattak-e. A Budára hozott miseruhák egyik leltárban sincsenek körülményesen leírva, sem azoknak provenientiája felemlítve. Ferrarius szerint a casuláknak nevezett papi öltönyök dúsak valának arany és drágakövekben, rajtok drágakövek és gyöngyökből a feszületnek képe volt készítve. Ugy hiszem, Ferrariusnak az Erzsébet királynénak kincséhez tartozó és saját kezűleg készített egyházi öltönyök mutattattak be, vagy tartattak általa b. Margit kincséhez tartozóknak, melyekről több leltárban találunk említést, és melyeket maguk helyén be fogunk körülményesebben mutatni.

B. Margit utolsó perceit közeledni érezvén, halálának közeli bekövetkezését társnőinek előre megmondván magához kérte: „az ev fejedelmet az priorissat ky vala badoboray istvan vrnak leánya¹⁾ es neki ada az ev ladayanak kulchat.“

---

¹⁾ Midőn a legenda róla mint a szenttéavatási vizsgálatnál vallatott tanuról szól, b. Margit ezen ládájára vonatkozólag így jegyzi meg: „Ennek atta vala ez ev *ladaya* kuchat halalanak elevte, mely *ládában* ez evrsebet priorissa, az egyeb Sororokal meg lele bela kyal leanyanak penitenzia tarto kencheet. Praynál 360. — Vajdánál 171. — Volfnál. 76. — Az eredetiben 205.

Ezen szavak után a legenda szerzője, szent álmélkodástól elragadtatva, felkiált: Oh szeretett atyámfiai, kik szabad akaratból a szegénységet szeretitek, tartjátok és kívánjátok, kik a ruháitól megfosztott Üdvözítőt szegénységben követni kívánjátok, tekintsétek, nézzétek és hajoljatok jól oda, hogy lássátok mit lele a priorissa, Béla magyar király leányának kincsesládájában, mit gyűjtött ő asszonyunk Máriának klostromában! „Ez zent zveznek ev ladayaban valo kenchey ezek valának. Ev benne valanak *keet ciliciomok*, egyk meg zakadozot vala jmmar az gyakorta valo vyselesnek myatta. Az masyk cilicium kedyg vyvala, es vala ev benne *vasbol chynalt ev* kyvel evedevzyk vala az ciliciumnak alola nagy kemenseggel, es egy *vezzeut* kyre vala kevtveztetven az *zevl dyznonak bevre sertevevel evzve*, kyvel ez zent zvez ev magat ostorozya vala. Esmeev vala az ladaban keet nemeez *kapcha*, mely kapchakat be vertenek vala keet felevl apro hegyes vas zegekel, kyket ez zent zvez visel vala ev labayban.“ Ezek valának — mondja tovább a legenda írója — szeretett atyámfiai, szent Margit asszonynak drágalátos kincsei, ezek által gyűjté ama érdemeit, melyekkel mostan segít minden hozzá folyamodó bűnösnek.¹⁾ Kegyeletes kötelességünknek ismerjük b. Margitnak önsanyargató kincseit is mint ereklyéit tisztelni, azért azokra

¹⁾ Praynál 301. — Vajdánál 79. — Volfnál 32. — Az eredetiben 95.

behatóbb figyelmünket örömet fordítjuk. A titokzatos kincsesláda oly tartalommal birt, melyet b. Margit egész életében nagy elővigyázattal rejtve tartani képes volt. Volt ugyan fogalma társnői közül egyik másiknak ily tárgyak lételéről, de b. Margit azon szent ihlet által, mely között azoknak elhallgatását társnőitől óhajtotta, képes volt e titkot haláláig megőrizni, minek ekkor történt megtudása, annál nagyobb álmétkodásra ragadá el a priorissát és a sororokat. Lássuk tehát a kincses láda tartalmát; a ciliciumot, a vasövet, a vesszőket és a lábbelieket további történetükben egyenként:

B. Margitnak ciliciumai.

Ládájában felfedezett vezeklő tárgyai között két darab cilicium is találtatott: „Ev benne valanak *keet ciliciomok*, egyk, meg zakadozott vala jmmar az gyakorta valo vyselesnek myatta. Az masyk cilicium kedyg vy vala.“¹⁾

Életiratából ismerjük, hogy mikor b. Margit még csak öt esztendős vala, észrevette, miszerint a sororok közül némelyek ciliciumban járnak: megkérte tehát nevelőjét, Olimpiades asszonyt, hogy öneki ciliciumot adna; de ezt elviselni nem vala képes. Azonban kevés időnek utánna midőn nővekednék, cilicium foltocskákat kezdett testén

---

¹⁾ Praynál 301. — Vajdánál 79. — Volfnál 32. — Az eredetiben 95, 96.

hordozni.¹⁾ Ezen időtől fogva mindinkább sanyarubb és nagyobb fájdalmat okozó ciliciumokat viselt, úgy, hogy az önmehtagadást és sanyargatást ezen eszköz által mindinkább fokozta. A ciliciumok különféleségéről azt mondja életirata: „Egygyk ciliciomnak fel reze chinaltatot *lo zeurbevl*, es *fel reze gyapyvbol* ez ciliciumot gyakorta vysely vala. Mas cilicioma vala, kyt kert vala az provincialistvl, hog ev neky chynaltasson lo farkbol es tehen farkbol.“²⁾ A tizenkettedik évében megkezdett viselése a ciliciumnak, mely minden félbeszakítás nélkül történt, egész életén át, s csak három nappal halála előtt vette azt le magáról,³⁾ már oly csekély nehézséget, vagy fájdalmat okozott neki, hogy „az ciliciomat kyt elevzer vysel vala *semmynek* alehta, auagy *keves penyntencianak kemensegnek* alehta“⁴⁾ s azért fokozta sanyargatásait más eszközök által is, melyeket a továbbiakban alkalmunk leend bemutatni. Meg is látszott külsején a szörnyű önsanyargatás, úgy hogy arcza mintegy meghervadt, a mi különösen az őt látogatni jötteknek tűnt fel. Ezek egyike nyilatkozott Elena soror

¹⁾ Praynál 254. — Vajdánál 2. — Volfnál 1. — Az eredetiben 2.

²⁾ Praynál 261. — Vajdánál 13. — Volfnál 14. — Az eredetiben 40.

³⁾ Praynál 262. — Vajdánál 15. — Volfnál 15. — Az eredetiben 41.

⁴⁾ Praynál 297. — Vajdánál 72. — Volfnál 29. — Az eredetiben 86.

előtt, mire Elena ennek okát megmondta: „Ha te *ciliciomot* viselneel mykeppen ev visel es azokat tenned kyket ev tezen, tahat te es megfogyatkoznal.“¹⁾ Ezen szavakat meghallotta b. Margit is, és megszorodott, mert önsanyargatását a mennyire lehetett titokban kívánta tartani, azért a *cilicium* viselését is néhány meghitt társán kívül senkisé tudta. A zárdában vele együtt tartózkodott, s királyi vérből származott rokonai előtt is titok vala ez: így fivérének István királynak leánya Erzsébet sem tudott nagynénje ezen titkáról, csak gyanitgatott, azért, hogy magának meggyőződést szerezzen, egy alkalommal bátorságot vett magának arra, hogy: „kezeet be tolyya vala zent margyt azzonok hataba, hog meg lassa ha *ciliciom* vagyon rayta, es meg lely vala rayta az *ciliciomot*.“ B. Margit ezen merészség felett szelid szavakban kifejezést adott neheztelésének, mert titkának nyilvánításától tartott.²⁾ B. Margit halála után *ciliciuma* társnői által nagy kegyelettel őriztetett a zárdában, kivált miután azzal történt érintés következtében csodálatos gyógyulások is fordultak elő. Az imént említett Erzsébet soror, b. Margitnak unokahuga vala szeren-

---

¹⁾ Praynál 362. — Vajdánál 177 — Volfnál 77. — Az eredetiben 207.

²⁾ Praynál 358. — Vajdánál 169. — Volfnál 74, 75. — Az eredetiben 201. A nápolyi legenda egy egész fejezetet (cap. XII.) szentel b. Margitnak a *cilicium* által gyakorolt önsanyargatásának méltánylására. Magy. Sion, 1867. 740. kk.

esés a vele s más ugyancsak b. Margittól maradt tárgyakkal történt érintés után veszélyes lázából megszabadulni.¹⁾ Ez segített szülési fájdalmaiban esztergomi Panchus nejének is.²⁾ Ferrarius, mint már említettük volt, szintén látta b. Margit ciliciumainak egyikét, t. i. azt, mely háló alakra volt szöve, sőt vágott is magának belőle becses emlékül egy darabkát.³⁾ Tud róla Kósa Jenő is.⁴⁾ Ugyanabból egy darabka a budavizivárosi szegényháznak alapkövébe is tétetett⁵⁾ Bizonyos tehát, hogy a ciliciumok egyike, mely b. Margitnak titokzatos ládájában találtatott, a dominicánáktól a clarissák birtokába jött, de a clarissáknak cassatiója után *minden további nyoma* megszűnik.

B. Margitnak övei.

Az „ev ladayaban valo kenchey“ között második helyen emlittetik: „*vasbol chynalt ev* kyvel evedevzyk vala az ciliciumnak alola nagy kemensseggel.“ A bűnbánat bizonyos napjain, kivált a nagybőjtben használta b. Margit vasövét önsanyargatása fokozására: „es ez ciliciomnak alola visel vala mynndenkoron *vasbol chinalt evuet* kyvel evuechzy zorehgya vala magat nagy kemen-

¹⁾ Nápolyi legend. i. h. 1868. 421.

²⁾ „Dedit ei *de cilicio* quod fuerat *in dorso sancte Margarete*.“ U. o. 1868. 570.

³⁾ De Rebus Hung. Prov. 327.

⁴⁾ Antiquarii, 572.

⁵⁾ Müller, Historiographia i. mű.

segel, *mely vas ew meeg maes ez clastromba vagyon.*¹⁾ Emliti ezt a nápolyi legenda is és „*circulum ferreum*“-nak, vasabroncsnak nevezi, melyet a szent szűz elrejtve a cilicium alatt titkon viselt.²⁾ B. Margit társai ezen övet Raskay Lea idején túl is megőrizték a szerzetnek kincsei között, sőt azokkal együtt átment a clarissák birtokába, a hol azt Ferrarius látta, megjegyezvén róla: „Láttam a *két ujjnyi széles övet*, melylyel magát a szent szűz szabad testén övezte.“³⁾ A clarissák cassálása után Pozsonyban némelyek közülök, mint kimutatni fogjuk, a sz. Erzsébetről nevezett apáczáknak rendébe mentek át, s ezek magokkal vitték b. Margitnak vasövét is, tőlük az erzsébetiek birtokába ment át, kik zöld bélésű bőrtokban őrizték. 1880-ban, miután tűzvész által károsult zárdájuk felsegélésére ő emja Magyarország biboros hg-primása tizezer forintot adományozott nekik, hogy hálájukat iránta kimutassák, e becses ereklyét neki felajánlották. Ő eminentiája legott intézkedett, hogy a nemzeti ereklye, nagy becséhez méltó tartót nyerjen, mely Anders H. bécsi műtermében készült, és ő főmagassága által az ereklyével együtt a székesegyház kincstárának adományoztatott és leltárába beigtattatott. Az aranyozott ezüst mű hatszáz forintba került. Az

---

¹⁾ Praynál 261. — Vajdánál 14. — Volfnál 14. — Az eredetiben 41.

²⁾ Nápolyi legenda i. h. 1867. 741.

³⁾ De Rebus Hung. Prov. 327.

ereklye maga 3 cm. magas karika, melynek átmérője 23 cm. A karika vagyis abroncs 2 részből áll, mindegyiknek vége kissé magasabb. A reliquiarium félkör alakú 12 cm. magas, meg-aranyozott tiszta ezüsből a legizlésdusabb renaissance stylben készült. A patkó alakú ereklyetartó átmérője 25. cm. Kilencz rosette disziti, melyek közepén piros és kék zománzos alapon arany liliomok tündökölnék, mint a szüzesség jelvényei. Azonkívül 18 foglaltványos zománcz fut a keretrőzsák felett és alatt. Izlésteljes gyönyörű műkincs, mely a kincstárnak annál fogva is becsesebb darabja, mert nemzeti ereklyét kegyeletes értékéhez méltó foglaltványban tartalmaz. Felső részén kék zománczban ily felirat van: „*Cilicium B. Margaritae Filiae Belae Regis Hung.*“ A belől alkalmazott latin felirat értelme ez: *Simor János bibornok esztergomi érsek készítette az Urnak 1881-évben.* Belső oldalán: *Lippert J. feltalálta.* Szemben: *Anders H. készítette.* A szekrénybe pergament tétetett, melyen e szavak állanak: *Boldog Margit szüznak ciliciuma, mely Pozsonyban a Clarissák zárdájában hosszú időn át igen régi elkopott tokban őriztetett, II. József által történt annak megszüntetése után az erzsébetiek pozsonyi rendháza megnyerte, mely által nekem felajánlatott, mit örömet fogadtam és ezen saját költségemen készült tartóban elhelyeztem, ellátván azt saját pecséttemmel. Bajcs 1881. július 17-én. Simor János bibornok esztergomi érsek.* Aranyozott ezüstbe foglalt pe-

csétje az adományozó bibornok urnak bizonyítja az ereklyének hitelességét.¹⁾

Kapcsolatban b. Margit vasövével felemlítendőnek tartom *sündisznó* (erinaceus) *bőréből készült övét*, melyet akkor készítettett magának, midőn atyja IV. Béla és fivére V. István között villongások törtek ki, melyek oly mértékben fejlesztették a hazában a polgári harcot, „hogy az tataroknak kegyetlen jarasok(on) tul“ tesznek vala. Ekkor a szentséges szüz sz. Margit asszony a penitentiának új módját kereste és meg is lelte a mindenható Isten haragjának megengesztelésére: mert a ciliciumot, melyet eddig viselt, az új nagy kegyelem kiesdeklésére nem tartotta elegendő keménynek; azért: „az *svl dyznonak bevret chynaltata meg tytkon*, keet szororokal“ Ezen sororok voltak azok, kik a zárdában a sündisznókat táplálták, melyeknek bőréből b. Margitnak kérelmére, két egész négy ujnyi széles övet vartak össze, melyet ő közvetlen testén viselt és vele magát igen keményen összeszorította²⁾. Az ily módon készült övek nem bírhattak valamely nagy tartóssággal, mert b. Margit azon esetre, hogy ha öve haszonvehetetlené válik, előrelátólag gondoskodott arról, miszerint legyen kellő anyag ujaknak készítésére és e czélból Csáki Sándor leányának, Alexandra sorornak *hét sündisznót*

¹⁾ Uj Magyar Sion 1880. 633 és 1881. 634.

²⁾ Praynál 297. — Vajdánál 72. — Volfnál 29, 30.
— Az eredetiben 86, 87.

adott vala tartani.¹⁾ A sündisznó bőréből készült öv később felemlítve nem fordul elő, de sok időn át meg volt a szinte sündisznó bőrével bevont

B. Margitnak vesszeje és fenyítő ostora.

Önsanyargató heroismusában annyira ment b. Margit, hogy az Üdvözítő szenvedéseit iránta való szeretetből átszenvedhetni boldogságának tartotta, azért vágya volt, magát úgy, miként az Üdvözítő megostoroztatott és vesszőkkel megveretett, szintén megostoroztatni és megvesszőztetni. Életirata gyakorta tesz ezekről említést; meg is említi, hogy ezt ő már mint kiseded gyermek, mikor még Veszprémben lakék, kezdte volt meg. Megnevezi az ezek végrehajtására használt eszközöket, melyek vesszőkből, ostorokból állottak. Előbbiekből b. Margit penitentiátartó kincses ládájában rendkívül leleményességgel kigondolt készítmény találtatott. A láda felnyitásakor mindenkinek feltűnhetett a vessző „kyre vala kevtevtetven az *zvl dyznonak bevre sertevevel evzve*, kyvel ez zent zvz ev magat ostorozya vala.“²⁾ Ezzel igen gyakorta sanyargatta önmagát a sz. szüz, vagy hagyta mások által sanyargatni: „es very vala ez zent zvz ev magat, nemykoron tevuyskes vezzevuel, nemykoron kedeg az *zvl*

---

¹⁾ Praynál 369. — Vajdánál 182. — Volfnál 81. — Az eredetiben 218.

²⁾ Praynál 301. — Vajdánál 79. — Volfnál 33. — Az eredetiben 96.

dyznonak bevreben chynalt vzevuel ostorral.¹⁾ Ezen rendkívüli készülék általa, a sündisznó bőréből csinált övvel, egyidőben készítettett. Az övre nem kellett mind a meglevő tuskés bőrből és a maradékot vesszőkre alkalmazta: „Ez zvl dyznonak serteenel evzve maradekat vzevvre kevtevezze ez zent zvz,²⁾ melylyel magát igen érzékenyen verte, sőt megsebzette. Midőn azonban vállaiban földről történt felkelése alkalmával megesett ficzomodás következtében nagy fájdalmakat szenvede, önmagát többé fenýíteni nem vala képes: „tahat ez jdevben ev magát *ostoroztagya vala* soror Sabinaval ky ev neky jeles tyt-kossa vala.“ E disciplinákat — mint az életirat azokat nevezi, — majd az ebédlőben, melynek ajtaja jól bezáratott, majd a capitulum házban fogadta.³⁾ Bodoméry Erzsébet, Csáky Alexandra, Kanák Benedikta, Serennay Erzsébet és Felhévízi Sabina apácák valának a legenda szerint azok, kiknek kezéből fogadta a disciplinát. Ezen utóbbi midőn egy alkalommal sötét éjjelen őt megfenyítette, a sz. szűznek testét világítani látta és pedig oly annyira, hogy magát a helyiséget is megvilágította. „Mykoron kedeg zent margyt azzon felvevite volna esmeeg ev ruhayat, az haz levn

---

¹⁾ Praynál 285. — Vajdánál 53. — Volfnál 22. — Az eredetiben 62.

²⁾ Praynál 297. — Vajdánál 72. — Volfnál 30. — Az eredetiben 37.

³⁾ Praynál 287. — Vajdánál 56. — Volfnál 23. — Az eredetiben 65.

esmeg olyan setet mynt eleb volt.“¹⁾ A sündisznó övét és vesszőt oly titkon tudta b. Margit éltében tartani, hogy két sororon kívül arról senki más tudomással sem birt, hanem: „ez zent zvznek halala vtán, az sororok ezt tytkon az fratereknek megmutatvan,“ és a vesszőt későbbre is megőrizték, „mely disciplinának vezzeve az *zvl dyznonak bevreur el serteeuel evzve, meeg maes ez clastromban vagyon,*“²⁾ mondja 1510-ben Raskay Lea. Mint b. Margit tárgyai között valami különlegességet továbbra is megőrizték a sündisznó sörtéjével biró vesszőt a dominicának. Ezekről megkapták a clarissák, kiknél Ferrarius látta némely részeiket, úgy szintén a fenyítő ostorokat (flagella). Későbbi időkben nem történik róluk említés.

Habár b. Margitnak ládájában a penitentia-tartás kincsei között a fenyítő ostor nem találtott, mégis társnői ezt is mint reliquiát megőrizték. Azon időben a sz. Domonkos rendben általános volt a flagellatio: „A sororok completanak utanna disciplinat vesznek vala.“ E célra minden sorornak meg volt saját ostora. B. Margit — mely a szent szűznek testét érinté — ereklyeként tisztelték és emlékül eltették, sőt később is megőrizve, b. Margit testi maradványai

---

¹⁾ Praynál 288. — Vajdánál 57. — Volfnál 23. — Az eredetiben 66, 67.

²⁾ Praynál 297. — Vajdánál 73. — Volfnál 30. — Az eredetiben 87.

mellé elhelyezve, látta a többször hivatolt Ferrarius.¹⁾

B. Margitnak nemez lábbelije.

B. Margit idejében mindkét nembeli szerzetesek sandaleákban, a lábhoz szíjazott bőr vagy fatalpon jártak, téli időben ezzel együtt harisnyát, vagy mint a legenda mondja „nemez kapcha“-t használtak. B. Margit, kinek a szenvedés élvezet vala, e tekintetben is kereste az alkalmat szenvedhetni. Kincses ládájának tartalma erről is bizonyosságot tesz, mert megtaláltatott benne: „keet nemeez kapcha, mely kapchakat be vertenek vala keet felevl apro hegyes vas zegekel, kyket ez zent zvz visel vala ev labayban.“²⁾ Ha meggondoljuk, hogy mennyire kényes az emberi láb, akkor igen jogosultnak tartjuk a sororoknak és a legenda írónak álméltkodását b. Margit ezen önkínzó eszköze felett: „Ugy vagyon még iruan az ev zentseges eletyrevl, hogy ez zent zvz kere Soror agnest, hog evneky segellene chinalny egy kapchat. Mely kapchaban belevl ez zent zvz tevt auagy varrot vala apro hegyes vas zegetket,“³⁾ és ezen felfoghatatlan kinokat csakis az

---

¹⁾ A nápolyi Margit-legenda a b. szűz által gyakorolt vesszőzés és ostorozás méltatására egész hosszú fejezetet szentel (Cap. XIII.) és más alkalmakkor is gyakran említi. Magy. Sion 1867. 742. 749.

²⁾ Praynál 301. — Vajdánál 79. — Volfnál 33. — Az eredetiben 96.

³⁾ Praynál 288. — Vajdánál 58. — Volfnál 24. — Az eredetiben 68.

Isten iránt birt szerelme által volt képes elviselni.¹⁾ Sem Ferrarius, sem a többiek nem említik e rendkívüli penitentialis eszközt, tehát már korábban elenyészett.

B. Margitnak önsanyargatására nem csupán az eddig felsorolt vezeklő eszközök szolgáltak, hanem öltözetében is különféle módon iparkodott azt gyakorolni, durvább szövetből készült öltözeteket viselt, olyat, minőt a szolgálatra szánt laica testvérek szoktak volt viselni, azt is kopott, megviselt, foltozott sőt szakadozott állapotban, minden tekintet nélkül az időviszonyokra, úgy, hogy télen gyakran igen fázott, nyáron pedig tulságos melege volt; de mindezt minden képzeletet túlhaladó önmegtagadással eltűrte. Halála után, midőn földi maradványait felöltöztették, az általa használt ruhák helyett, melyek tulságosan elhasználtak valának, jobbak adattak reá, hogy egy királyleányhoz illőleg tétessék a ravatalra.²⁾ Az éltében rajta volt ruhákat pedig személye iránt volt kegyeletből továbbra is megőrizték, s mivel általok csodák is történtek, fokozatos tiszteletben részesítették. Lássuk e tárgyakat egyenként:

---

¹⁾ Álljanak itt erre vonatkozólag a nápolyi legendának igen felvilágosító szavai: „Ponebat infra calceos suos clauillos parvos ferreos et sic planta pedum clavorum cuspidibus tangentibus pungebatur.“ Magy. Sion 1867. 743.

²⁾ Praynál 303. — Vajdánál 82. — Volfnál 34. 76. — Az eredetiben 90. 205.

B. Margit zárdafátyola.

B. Margit már mint gyermek felvette a sz. Domonkos rend ruháját, még midőn a veszprémi zárdában tartózkodott: „Ezen jdevben ez zentseges gyermek zent margit azzon fel veue az zent zerzetnek ruhajat.“ A rendnek szokása szerint a velumot is, mely mindazoknál, kik az ünnepélyes fogadalmakat még le nem tették, *fehér* volt. Csak ezek letevése után adatott a fekete velum. A legenda megtartotta annak emléket, hogy az apáczáknál a „*feketezés*“ egyenlő értelmű volt az ünnepélyes fogadalmak letevésével. Életirata gyakran tesz említést velumáról. Elmondja, hogy egy zöldcsütörtökön a priorissa engedelméből ő végezte a lábmosást, a mosás után a lábakat „meg tevrly vala ev feyenek fe-deleuel... es az vtan vgyan azon fedelet auagy ruhat azon keppen feyen visely vala.“¹⁾ A fehérnek feketével való felcserélése, t. i. az ünnepélyes fogadalmak letevése, b. Margit szorgalmazására történt. Erre pedig az okot azon körülmény szolgáltatatta, hogy midőn a kevéssel előbb özvegygyé lett cseh király b. Margitnak atyjával a szigetre jött, neki a gyönyörű királyleány annyira megtetszett, hogy őt azonnal nejjének kérte: „Ez jdevben zent margyt azzon *meeg*

---

¹⁾ Praynál 269. — Vajdánál 27. — Volfnál 4. — Az eredetiben 12.

megnem velomoztatot vala zent velommal, azaz meeg nem vala feketye.“¹⁾ B. Margitnak eltökéltt akarata vala, soha férjhez nem menni, tehát rajta volt, miszerint az ünnepélyes fogadalom letevése által ezen házasság elől is meneküljön, és a tartományi főnöknél, Marcellus atyánál kivitte, hogy fogadalmát nagy ünnepélylyel tesse le, mire: „nagy tyztessel és nagy jnneplessel *befeketezeek bezentelek*, nagy sok zerzetevsseknek és egyhazy zemelyeknek jelen voltára, pinkest harmad napyan, zent evrsebet azzonnak oltara elevt.“²⁾ Természetes, a tervezett házasságból misem lett; de b. Margit megnyerte a fekete fátyolt. Ez történt 19 éves korában 1260. évben és viselte a feketét tizenkét év mulva beállott haláláig, ekkor e fátyol egyszersmind szemfedelül is szolgált neki és midőn a ravatalon kiterítve volt „fel emele (fylep eztergamy) ersek zent margyt azzonnak orchayarol az *velomot* kyvel befevttek vala az ev orchajat“³⁾ hogy arczát megszemlélhesse és azt fényleni látta.⁴⁾ B. Margit egyik velumát, melyet rendszeren használt volt, társnői nagy kegyelettel megőrizték, mely csak

---

¹⁾ Praynál 278. — Vajdánál 42. — Volfnál 10. — Az eredetiben 29.

²⁾ Praynál 281. — Vajdánál 46, 47. — Volfnál 12. — Az eredetiben 35.

³⁾ Praynál 304. — Vajdánál 84. — Volfnál 34. — Az eredetiben 101.

⁴⁾ A nápolyi legenda is említi: „Accessit propius et uelum, quod tegebat virginis faciem, elevavit.“ Magy. Sion 1868. 323.

hamar eszközül szolgált csodás meggyógyulások alkalmával, hogy b. Margit közvetítése hatásduknak bizonyuljon. A legendák több ily eseményről tesznek bizonyosságot, melyek közül álljon itt néhány. Leginkább említésre méltó, hogy midőn Margit unokahuga, István egykori magyar király leánya Erzsébet, életveszélyes lázban volt, b. Margit skapularéját és *velumát* valamint más tárgyait reája tették, aminek következtében lázát elveszítette.¹⁾ Maga László király is, midőn még tizenhárom éves vala, életveszélyes kórságba esett és már magán kívül volt, midőn rokonai elküldtek Erzsébet apáczához, István király leányához, László király néjéhez azon klastromba, „hol fekyk zent margyt azzonnak teste“, hogy küldené, „zent margyt azzonnak *velomat* feketeyt, *kyt viselt ez zent* zvz elteben es kynek alatta kyebochatta az ev bodog lelket.“ Erzsébet hallván fivérének Lászlónak veszedelméről, „az zent margyt azzon *velomat* feketeyt nagy hamarsagal elkevlde“ a predikátor szerzet két tagja által Anna herczegnéhez, a király néjéhez, ki László fejét a *velummal* betakarta, mire egészséges verejtekbe jött és tökéletesen magához tért és az „ev nenyenek zent margyt azzonnak *velomat* feketeyt kyvel az ev feyet be takartak vala, feyen

---

¹⁾ A magy. legenda nem említi. A nápolyi legendában Lib. II. cap. VII. és XVII. Magy. Sion 1868. 329 és 420.

meg leluen.“¹⁾ Azonban nem csak a királyi családbbelieknek, de minden különbség nélkül rangra vagy állásra, számosan nyerték gyógyulásukat a sz. szűznek veluma által. Ilyen szerencsések közé tartozik Méza nevű aranyfonóné Esztergomból ki három évig szenvedett vérfolyásban és főfájásban. Midőn magát szekeren vitetné b. Margit kopersójához, már utközben javulást érzett, de midőn „tapasztotta volna az ev *velomat*, mynden korszagabol meg gyógyola.“²⁾ Hasonló szerencsében részesült nemes Ampudinus, vármegyei ispánnak csecsemő fia János is, ki annyira megbetegedett, hogy már alig lélegzett. Szülei bizalmukkal b. Margithoz fordultak közbenjárásért és „zent margyt azzonnak *velomat* nagy keressel el kerek zent margyt azzonnak nyetevl anna azzontol. *Ez herchegne azzon targya vala ev nala ez velomot* nagy alkalmas tyztesseggel.“ Miután tőle a velumot megkapták, gyermekük fejét azzal betakarták, és legott a gyermek szemeit megnyitván csakhamar tökéletesen felépült.³⁾ Későbbi forrásaink sem ezen

---

¹⁾ Praynál 345 kk. Vajdánál 148 kk. — Volfnál 65, 66. — Az eredetiben 179, 180. A nápolyi legenda a többi körülményre nézve eltérőleg beszéli el ezen felgyógyulást, de annak eszközeül szinte b. Margitnak zárda-fátyolát említi (liber II. cap. XI.) I. h. 1868. 334.

²⁾ Praynál 343. — Vajdánál 144. — Volfnál 63. — Az eredetiben 172, 193. A nápolyi legenda is említi (lib. II. cap. LX.) azonban Zefeda leányának Reginának nezi és a velumról is hallgat. J. h. 1868. 569.

³⁾ Praynál 352. — Vajdánál 159. — Volfnál 70. — Az eredetiben 191.

csodás gyógyulások eszközéül szolgáló velumról, sem arról melyben a test eltemettetett, említést nem tesznek. Bizonyára mindkettő csakhamar részekre szétdarabolva becses ereklye gyanánt tisztelői között felosztatott.

B. Margit scapularója.

A scapulare, azon széles szalag alaku ruharész, mely a talarison felül a nyaktól egész a földig lefut, és mely a domonkos-rendü apáczáknál fehér, B. Margitnál serény munkássága következtében csakhamar beszennyeződött. Az is, mely halálózása alkalmával rajta volt, igen szennyes volt, azért Serennay Erzsébet soror, ki őt a ravatalra felöltöztette, hogy így háláját kimutassa az általa nyert csodás felgyógyulásáért, „ky veue az *scapular* zent margyt azzonnak nyakabol, mert *jgen zevrnyu* vala az konyhan valo zolgalatert es tyzta yo *scapular* ada ev rea.“¹⁾ Ezen szennyes scapular szintén több rendkívüli gyógyulásnak eszközeül szolgált, s majd a velummal, vagy többi ruhanemükkel együtt, majd egyedül használtatott. István király leányának Erzsébetnek meggyógyulása alkalmával a többi ruhane-mükkel együtt vala alkalmazva. Hasonlókép a velumhoz ez is darabokra vágva felosztatott. Erre nézve maga a legenda is szolgáltat bizonylatot. Megyerben lakó Mária „nem mer vala chuzva

¹⁾ Praynál 303. — Vajdánál 82. — Volfnál 34. — Az eredetiben 99.

menny a koporsohoz az sok neptevl valo zegen-
letyert, tahat frater vince ky lakozyk vala ez
clastromnal ada ez betegnek *egy foltot zent
margyt azzon scapularabol* es az ev zent hayaynak
mossadeek vizeet es hagyta hog az vizzel mosnaya
terdeet es az *scopular poztoyauat terleneye*, kyt
ezenkkepen tevn a beteg¹⁾

Azonban sokáig épen fenmaradt az, mely-
ben b. Margit temetve volt, melyet még Ferra-
rius is látott, és pedig meglehetősen ép állapotban.
Vele mintegy a sz. csontok le valának takarva.
„A lábaknál, mint mondja, oldalvást hajlott.“ Idő
folytával azonban az is ereklyeként szétesztatott.

B. Margit többi ruhaneműi.

Ezek közül felemlítve találtam: palástját,
övét, tunikáját és általánosságban ruháit.

Palástjáról szól Ferrarius és elmondja mind
azt, a mit erre nézve a clarissák akkori gyóntató
atyjától hallott, a mi már maga helyén felemlít-
tetett. Ott többek közt az is mondatik, hogy ezen
cappa eredetileg *fekete selyem* volt, de midőn
abban a szüz teste eltemettetett, fehérre változott.
Erre nézve csak azt merem megjegyezni, misze-
rint a dominicanak cappája nem selyem, hanem
gyapju szövet; továbbá, hogy a legenda tisztán
kimondja, miszerint a holttest 12 napig nyitot-
tan feküdt a sirban, semmi mással be nem fedve

---

¹⁾ Praynál 355. — Vajdánál 164. — Volfnál 72. —
Az eredetiben 196.

mint csupán szemfedelével.) Ez pedig minden bizonynyal fehér volt, mint zárdaszüzekhez, és selyem is volt, mint királyi herczegnőhöz illik. Ama fehér selyem darabok, melyeket Ferrarius látott, véleményem szerint, a szemfödő maradványai valának.

Cordája, vagy öve. Ennek használata által meggyógyult Károly vitéznek, a zárda gazdájának és egyszersmind ujbudai bíró hugának leánya, Ágnes asszony. Már eszméletén kívül volt, midőn „az ev anya... az sororoktvl ky kere az clastrombol zent margyt azzonnak *evueet*, kyvel mykoron meg evuedchettek volna“ aki előbb össze-sugorodva mozdulatlan vala, kiegyenesedett és oly ép lett, hogy saját lábain mehetett haza.²⁾

Tunikájáról Ferrarius tesz említést, melynek néhány elég foszlányos részét látta a sz. csontok mellett és melyből magának emlékül egy darabkát le is vágott.

Egyáltalán a *ruházatról* is többször történik említés a legendákban, így például Agnes soror, ki Somogyi Gergely urnak vala leánya, oly szemfájást kapott, hogy szemevilágát veszíteni látszott, és egész arcza feldagadva volt; ekkor b. Margit hajából és *ruháiból*, melyeket mint ereklyéket birt magánál, tett arczára és törülgette a fájós

---

¹⁾ Praynál 305. — Vajdánál 85. — Volfnál 35. — Az eredetiben 103.

²⁾ Praynál 349. — Vajdánál 154. — Volfnál 67. — Az eredetiben 184.

helyet, s a legjobb eredmény koronázta ezen bizalmát.¹⁾ A már többször említett Erzsébet soror, István király leányának csodás meggyógyulásánál, a cilicium, scapulare és velumon kívül a sz. szűznek még más ruhaneműi is említettnek.²⁾ Azon bizalom, mely a csodás gyógyulások által b. Margitnak életében használt ruházata iránt egyre fokozódott, indokolja a vágyat ezek részeinek birtoka után. Ép ily kegyeletes vágy létezett azon ruharészek iránt is, melyek sz. testével a koporsóba tétettek. Láttuk hű tisztelőjét Ferrariust, miként gondoskodott már előre ollóról, hogy az alkalmat használva, magának belőlök emlékű darabkákat messen. Ily jámbor kapzsiság másoknál is megvolt, melynek következtében a ruhák utolsó foszlányai is megosztattak.

B. Margit haja.

Ezen fejezetet b. Margit testi maradványainak történeti ismertetésével kezdtük meg: illő, hogy befejezését szintén annak szenteljük, azért egybefoglaljuk, a mit hajára nézve szórványosan feljegyezve találtunk.

---

¹⁾ Praynál 369. — Vajdánál 182. — Volfnál 81. — Az eredetiben 219. A magyar legendák csak b. Margit hajának használatát említik, míg a nápolyi legenda: „accipit de capillis et vestibus sancte virginis quas penes se pro reliquiis reservabat.“ (lib. II. cap. XXXIV.) I. h. 1868. 434.

²⁾ Praynál 355. — Vajdánál 164. — Volfnál 72. — Az eredetiben 195, 196.

Az emberi, kivált a női arcz szépségét a hajzat nagy mértékben emeli. Hogy pedig b. Margit bájoló szende külsővel birt, a legendák ismételten kiemelik: bizonyos tehát, hogy szép hajzattal is kellett birnia, ámbár az, mint apáczánál, fátyola által elfedve volt, s így szépségének közvetlen tényezője nem lehetett. Szépségét illetőleg így szól a magyar legenda: „Mert vala.... *igen zep vuz testel*,.... annera ragattatek el ez czech kyral zent margit azzonnak *zepsgeben*,“¹⁾ még határozottabban írja le szépségét a nápolyi legenda: „*Ő pedig rózsapírral díszített szép arczczal és kellemes tekintettel birt, igen helyes alaka és kimondhatatlan szépsége által mindenki szeme előtt kedvesnek és szeretetreméltónak tetszett*,“²⁾ és más helyen: „*vala felette szép és csinos*,“ továbbá, *felette szép és kedves arczunak* mondatik. Ily szép arczu nőnek hajzata színét tudni az iránta való kegyelet is indokolja. Erről azonban, — habár a legendák haját többször említik — mitsem szólnak. Utalva vagyunk tehát a combinatióra, mely minden merész következtetés nélkül azon eredményre juttat, miszerint b. Margit *fekete* hajjal birt. Hisz tudjuk, hogy a görögök általában mind

---

¹⁾ Praynál 277. — Vajdánál 40. — Volfnál 10. — Az eredetiben 27, 28.

²⁾ „*Haec enim roseo vultum colore perfusa pulchra facie et venusto aspectu erat formosa valde et incredibili pulchritudine omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur, in tantum, ut pulchritudinem candoris eius omnis oculus miraretur.*“

barnák és fekete hajzattal birnak; Margit pedig Máriának, Lascaris Todor görög császár leányának vala gyermeke. Így tehát feltehető, hogy benne a görög faj színe kifejezve volt.

Legendái felettébb gyakran tesznek említést azon csodás gyógyításokról, melyek *hajának érintése*, vagy azon *bor és viznek használata által történtek*, *melyekbe haja bemártatott*. A sok közül csak néhányat említünk. Így például István királynak leánya Erzsébet apácza, midőn lázából felgyógyulni nem vala képes, azon vizet itta, melybe b. Margitnak hajai bemártattak volt.¹⁾ Ugyancsak szent Margit hajának vizétől meggyógyult Lucia soror, ki veszprémi Uten leánya vala. Ez veszélyes kórsága következtében már halálán volt, ekkor: „az sororok meg mosak zent margyt azzonnak hayat es az vizyt meg adak jnya.“ Mire a soror legottan szólni kezdett, elméje megjött és meggyógyult.²⁾ Ugyancsak egy második soror is meggyógyult b. Margit haja által, illetőleg azon bortól, melybe a hajak belemártattak volt. Ezen soror volt Mária, Mihály urnak leánya. Erzsébet soror, Adrián ispán leánya készítette

---

¹⁾ A nápolyi legenda (Libr. II. Cap. VII) azt mondja: „capillosque, qui fuerant sanctae Virginis, in aqua intinxerunt et lavationem illam capillorum cum invocatione divini adjutorij illi ad bibendum dederunt.“ Magy. Sion. 1868. 329.

²⁾ Praynál 367. — Vajdánál 150. — Volfnál 80. — Az eredetiben 217. A nápolyi legendában is előfordul (lib. II. cap. XII.) J. h. 1868. 416.

ezen szert: „egy jdevben zent margyt azzonnak halála után meg mosá zent margyt azzonnak hayat és azt meg adta az beteg sorornak jnya“, ki hosszú ideig lázban szenvedett, „és semmivel meg nem gyógyítható, hanem csak ez *mosadeek borhal.*“¹⁾ Ugy szintén a Megyerén lakó Mária asszony, ki nek Vincze frater adta: „az év zent hanyak mosadeek vizeet és hagyta hogy az vizeel mosnaya terdeet,“ mire a gyógyulás beállott.“²⁾ Végre felemlítendőnek tartom Somogyi Ágnes apácát, ki arczdaganatát az ereklyekép magánál tartott b. Margit hajával gyógyította meg, mert „megtevével vele az év orchayat és meg gyógyívla.“³⁾

A Somogyi Ágnesről felhozott adat újmutatásul szolgál arra, miszerint b. Margit haja sem maradt sokáig együtt, hanem, úgy mint ruhái, apróbb részletekben szétszattott. Későbbi időkből nem fordul elő róla további említés.

c) *B. Margitra vonatkozó tárgyak.*

E fejezetben oly tárgyakról kell megemlékeznünk, melyek ugyan nem származnak b. Mar-

---

¹⁾ Praynal 373. — Vajdánál 187. — Volfnál 83, 84. — Az eredetiben 224, 225. Említve a nápolyi legendában is (lib. II. cap. XVI.) I. h. 1867. 420.

²⁾ Praynal 355. — Vajdánál 163. — Volfnál 72. — Az eredetiben 196. — A nápolyi legenda: „Tradidit ei aquam de lavatura capillorum ipsius, qua etiam genua sepe respersit et lavit. (lib. II. cap. LII.) I. m. 1868. 562.

³⁾ Praynal 369. — Vajdánál 181. — Volfnál 81. — Az eredetiben 219. — A nápolyi legenda is említi. (lib. II. cap. XXXIV.) J. h. 1868. 434.

git idejéből, sem az ő tulajdonai nem voltak, de mégis vele összefüggésben vannak, reá vonatkozással bírnak. Ezek: ereklyéinek tartói, szobrai és ábrái. Mind ezekre kell, hogy külön-külön figyelmünket szenteljük.

Az 1512-ből való ereklyetartó.

Kétségen kívül ezen reliquarium felette értékes és becses darab volt, figyelmünket egész mértékben megérdemli. Említve találjuk Berchtold relatiójában, mely szerint: „Szent Margit szűznek feje *becses művű ezüst capsulában* őriztetik, melyre reá vésvé az 1512. évszám olvasható.“¹⁾ Ebben van elhelyezve a sz. fej a pozsonyi clarissák temploma karzatán létező oltáron, mely diszitve és körül van véve szép képek által. Ezen ismertetéshez csatolunk kiegészítésül egy másodikat a pozsonyi cassationalis leltárból, melyben ez áll: „*Egy ezüst aranyozott ládika, 1512. évből való mű, melyben sz. Margit feje nyilvános tiszteletre kitétetik.* 464 fél unczia sulyú.“ Sem Berchtold, sem a cassationalis leltár nem említi, hogy csúcsíves stylben készült, pedig ez utóbbi más tárgyaknál a góth stylt mindig kiemeli.²⁾ Ebből az következik, hogy ezen szekrény egyik zsengeje volt a hazánkban akkor

---

¹⁾ „Asservatur Caput Sanctae Margarethae Virginis in Capsula argentea *speciosi operis*, cui Annus 1512 insculptus legitur.“

²⁾ Általam az Egyházművészeti Lap, 1881. évf. közétett ezen leltárnak következő tételei *góthstylűek*: 3. sz. urmutató és 24. sz. füstölő.

meghonosult renaissance stýlnak, s annál is inkább nagy becszel birt, mert hazai mű volt. A dominicanák ezen ereklyetartót meneküléseik alkalmával mindég magukkal vitték, s midőn végkép elköltöztek a Nyulakszigetéről, az ereklyetartó is elvitetett a sz. csontokkal, és többé vissza nem került. Megtette az apáczáknak általunk leirt utját és ott a hol az utolsó dominicana befejezte életét, ott találjuk e műbecsű ereklyetartónak utolsó nyomait is. Ugy hiszem, hogy az még végkép el nem veszett, hanem még meg van és lappang valahol; mert a zárdák eltörlése után a pénzverdébe (Münz-Amt). vándorolt tárgyak között azt felemlítve nem találtam.

B. Margit budai ereklyéinek szekrénye.

Már az előzményekben kifejezést nyert, miszerint a Budára 1714-ben lejtött apácák b. Margit ereklyéiből osztályrészül annak karját más részekkel együtt kapták, szóval tekintélyes osztalékban részesültek. E becses kincs elhelyezésére szinte a rendnek birtokában volt szekrények egyike adatott nekik, melynek minőségét leírni a benne elhelyezett becses ereklyék miatt érdekesnek tartok.

Az 1656. évbéli magyar lajstromban az „Ezüst myvek“ között a 10. szám alatt ereklyének való *négy* darab ezüst láda említettik és pedig így: „Ezüst Lada Reliquianak valo 4. Egik merő Ezüst massik Termes Christal Eszüstben

foglalua Araniozot Harmadik Vont arani az negyedik vörös Barsonios.“ Mivel ezen leltárban ily célra szolgáló több szekrény nem fordul elő, tehát e négynek egyike adatott át a Budára költözőknek. Lássuk már most, mit szólnak róla az 1714-ben készült több rendbeli leltárai a Budára vitt kincsnek. Legbehatóbban ismerteti ezen ládát a budai latin leltár, melyben reá vonatkozik a három első pont: „Primo: *Tekintélyes rész adatott szent Margit szűznek ereklyeiből.* 2°. Sz. Erzsébet Magyarország királynéja ereklyejéből több tarabka. 3° Ezen ereklyékhez tartozik egy-némely becses arany és aranyozott szobrocskával minden oldalról diszitett és aranyozott atszótt szövettel bevont láda,“¹⁾ Az ezen alkalmából készült többi leltárak nem forditanak reá kellő figyelmet, s csak röviden említik. A Paulovitsféle leltár 7. tétele imígy írja le: „*Egy jókora ezüst láda, melynek czifrája aranyozott.*“ A Snaider-féle leltár 3. tétele egy ládikát *tiszta ezüstből* említ. Erzsébet királynénak a budai apáczáknak adott kincsei között az előbbi adatoktól eltérőleg így: „*Egy ezüstben foglalt ezen királynénak la-*

---

¹⁾ Az eredeti kifejezések ismertetése céljából álljon itt az eredeti latin szöveg is: *Primo: Data est notabilis Pars Reliquiarum Divae Margaritae Virginis.* 2°. *Ex reliquiis S. Elisabethae Reginae Hungariae aliquot frustilla.* 3° *Ad easdem reliquias spectans quaedam preciosa argenteis et deauratis sanctorum figuris undiquaque exornata et argento contexta materia involuta Cista.*“ *Archaeologiai Közlemények*, VII. köt. II. füz. 41.

dacska, melyben éltében szerzett mindenféle reliquiái tartatnak.“¹⁾ Berchthold püspök is látta Budán e szekrényt, melyről mondja: „*Ugyanazon királynénak ezüsttel bevont ládikája, melyben a még ő maga által gyűjtött szenteknek ereklyéi tartatnak.*“ Ezen két utóbbi adat egyenlő, de elűt az előbbiektől. Mindkettő a láda egykori birtoikosának Erzsébetet mondja, a ki a még benne levő különféle szentek ereklyéit maga gyűjtötte. E két adat sokkal gyöngébb arra, hogy általok azt lehessen bizonyítani, miszerint két különféle ládáról van szó, egy nagyobb és egy kisebbről, előbbi *jókora ezüst láda* melyben b. Margit és Erzsébet ereklyéi tartattak, utóbbi: *ládácska, arcula*, mely egykori tulajdona volt Erzsébetnek és benne az általa gyűjtött ereklyék őriztetnek. Abból ugyanis, hogy az előbbi források nem említik az egyes ládikáknál, miszerint azok Erzsébet tulajdonai voltak, még nem következik az ellenkező. Tartalmát illetőleg voltak benne oly ereklyék, melyeket ő gyűjtött, de tényleg tartattak benne időnként magának Erzsébetnek ereklyéiből „aliquot frustilla“, és b. Margitnak ereklyéi is, mint azt legjobban bizonyítja maga a budai cassationalis leltár 38-ik tételével, a hol ez áll: *Ládika, mely ezüstből készített vertművű vi-*

---

¹⁾ Erzsébet kincsének leltáráról kimutattuk más helyen, hogy annak minden egyes tétele az apácák számára 1714-ben készült mindhárom leltárban előfordul. Egházzművészeti Lap. 1881. 205 kk. ll. a jegyzetekben.

rágokkal és különféle alakokkal van diszitve (a következő felirattal: Itt őriztetnek csontjai b. Erzsébet egykori magyar királynénak, Károly magyar király nejének és Lajos magyar király anyjának. Ő alapította a sz. Clára testvéreknek zárdáját Sicambriában, azaz Ó-Budán. Több más kitűnő és vallásbuzgalmu cselekedete után Teremtőjéhez költözött az Urnak születése után 1380. évben. Eltemettetett az Urteste kápolnájában, a nevezett zárdának vára mellett. Miután a törökök Budát elfoglalták, a testvérek ezen zárdát odahagyták és Pozsonyba menekültek, magokkal vivén e szent kincseket. Itt még más szenteknek kitűnő ereklyéi is őriztetnek, s benne elhelyezve vannak b. Margitnak nagybecsű virágokkal, gyöngyökkel, gyémántokkal és drágakövekkel meg-
rakott ereklyéi. A karzaton tartatik.“¹⁾ Ha ezen ereklyetartó szekrénynek egykori tulajdonosára és időnkinti tartalmára nézve az egyes

---

¹⁾ Minden tévedés elkerülésére álljon itt az eredeti latin szöveg is: „38. Cistula argenteis cusis floribus et variis figuris exornata (cum inscriptione sequenti: Hic asservantur ossa B. Elisabeth, Hungariae olim Reginae, uxoris Caroli matrisque Ludovici Hungariae Regum, quae monasterium Sororum S. Clarae in Sicambria id est Vetro Buda fundavit, multisque aliis praeclare et religiosissime gestis, migravit ad Dominum, Anno Dominicae incarnationis 1380 et sepulta fuit in capella Corporis Xti, juxta castrum dicti Monasterii, sed capta a Turcis Buda Sorores relicto hic Monasterio, Posonium fugerunt, haec sacra Pignora secum portantes, asservantur hic et aliorum Sanctorum praeclarae reliquiae,) cui reliquiae“ stb. lásd a 95. l. az I-ső jegyzetet.

feljegyzések között nem is találunk összhangzást, mégis abban mindnyájan megegyeznek, hogy a láda maga nem volt ezüst, hanem csak az arra felrakott diszitmények voltak ezüstműből és aranyozva. Azon kifejezések: „ezüst láda — ládika tiszta ezüstműből“, csak per abundantiam vannak mondva, a vertművű ezüst és több részében meg aranyozott diszitményekről, melyek reá igen gazdagon valának felrakva, sőt maga az alap is, melyre a disz felrakatott, ezüst lemezekből állott melyek által a fakéreg tökéletesen be volt foglalva, „obducta“. Az aranyszálakkal átszótt szövettet, melylyel be volt vonva, külső diszes boritéknak tartom. A clarissák eltörlése után diszitményeitől s minden ezüstműtől megfosztatott és megsemmisítettett.

B. Margitnak ereklyetartó szobrai.

Ilyent kettőt találok felemlítve. Mindkettő ezüstműből készült és alkalmas volt ereklyék felvételére. Tekintsük azokat egyenként. Az elsőről, mint már jeleztük volt, biztos adatot találunk az esztergomi székesegyház kincsének Révay Pál custossága alatt 1749. július 11-én kelt és Ipoli Gáspár és Kussanics György kanonok által készített leltárában, melynek 20-dik tétele ez: *Sz. Margit szüznek megaranyozott ezüst szobra*, melynek mellén hat kő van. Eddig ereklyék nélkül, most azokkal, melyek legközelebb megtaláltattak. Ezenkívül még más három szentnek szobra. Mind a négy

szobornak az apácák által készített beceses koronája van, melyek a szobrokra tétetni szoktak. Kettő közülök köröskörül csúcsokkal és három régi és két új boglárral bir. A másik kettő koszoru alakú, szintén boglárokkal, s pedig öt régi és egy új utánozottal. A szobor mellén levő hat kő közül három fehér és három vörös, melyek között egy fejű fekete sas, a két oldalon pedig két más czimer létezik.¹⁾ Ezen szoborról minden további adat hiányzik. A káptalannak későbbi leltárai minden bizonynyal képesek lesznek további felvilágosítást nyújtani.

A másik ereklyetartó szobor a clarissák bir-

---

¹⁾ Ide iktatjuk a leltárnak együtvé tartozó négy pontját:

„17 Statua S. Blasij Martyris cum reliquiis ipsius, argentea in aurata.

18. Statua B. M. V. argentea cum reliquiis ex veste eiusdem.

19. Statua arg. inaurata in qua repositum est cranium ex undecim millibus Virginum.

20. *Statua argentea S. Margarethae Virginis inaurata habens lapides No sex in pectore. Hactenus sine, nunc cum reliquiis eiusdem recenter inventis. Hac supra nominatae 4 statuae habent suas coronas gemmatas earum capitibus apponi solitas, quae anno 1749 renovatae per Moniales Clarissas, quibus 6 aurei dati pro labore referuntur, duae formam circumcuspidatam cum 3-bus singula boglár antiquis, et duabus novis. Aliae duae referentes formam serti, una cum 5 antiquis boglár et uno novo ficto uti et altera cum novo boglár rubei coloris. In pectore extant 6 lapides 3 albi et rubri, in quorum medio aquila nigra uniceps extat et a latere duo alia insignia.* Egyházművészeti Lap. 1881. 343. Már megemlítettett ezen ereklyetartó a 96. lapon.

tokában volt. Felemlíti azt a pozsonyi cassationális leltár a következő szavakkal: „57. sz. 1. Sz. *Margitnak ezüst szobra*, fa alapzaton, mely ezüst lemezekkel van diszítve. 920 semiuncia.“ Ezen szoborhoz még egy ezüst kereszt is tartozott, melyről a megelőző 56. sz. így tesz említést: 1. kis ezüst feszület fakeresztben, mely sz. Margit ezüst szobrához tartozik, körülbelül 3. semiunc.“ A fatalap, melyen a szobor állott és mely ezüst lemezekkel vala diszítve, nagyon a XVIII. sőt XIV. századra vall, és mivel az 1656. évbeli leltárban nem található, bizonyos, hogy ezen idő után készítettet a pozsonyi clarissák által. Csak még egy adatot tudok róla és pedig azt, hogy miután az ereklye belőle kivétetett, a Münz-Amt olvasztó kemencéjébe vándorolt, mert előfordul a pénzverdébe küldött tárgyak között.)

B. Margit ábrái.

Midőn b. Margit szobrairól szóltunk, önmagától következik, miszerint megemlékezzünk képeiről is. Beismerem ezek holléte iránt való tájékoztatatlanságomat, de mégis megkísértem mind azt itt időszerinti sorrendbe összeállítani, mit eddig összegyűjthetni szerencés valék.

1. A bibornok herczeg-primás és eszt. érsek ő emtiája esztergomi metszettárában őrzött *uni-*

---

¹⁾ Hauptinventar des kön. Kirchen-Gerätshaften Depositen-Amtes No 3037.

cum. Ismertetését átvettem a képtár műirodalmából.¹⁾ „Melynek darabos volta és egész kezelése oly kezdetleges, mikép eredetét 1460-nál korábbra és 1470-nél későbbre tenni alig lehet. Sz. Margit egész alakban áll, fekete palástba burkolva, aranyozott dicskőrrel fején, kinyujtott jobb kezében fehér liliom ágat, baljában könyvet tart. A kép baloldali legalsó szegletén koronás paizs, ebben vörös mezőben a hármás hegy, ezek középsőjén az apostoli kereszt. Világos vonatkozás ez hazánkra. Az egész alak *architectonicus* oszlopos iv alatt áll és színezve van. Culturtörténelmi becse igen érdekessé teszi e metszetet, mely a Weigel gyűjteményből (lásd ennek catalogusában a 147. számot) került ide. Mestere ismeretlen, gyanítani sem lehet, mert minden jegyet nélkülöz.“ Így a a tárlat ismertetésében.²⁾

2. Festvény, mely Perugiában S. Domenico egyházban létezik. Szerzője és kora ismeretlen, de jeles műnek mondatik. B. Margit rendjének öltözetében van, fején koronával bir. Jelvényeül a liliom és könyv szolgálnak.³⁾

3. Igen érdekes festvényről történik említés

---

¹⁾ Rényi Rezső. Az esztergomi primási kép- és metszet-tár s annak műirodalma. Budapest, 1879. — 29. l.

²⁾ Meg van hű másolatban gyűjteményemben. Fel-tűnő a czimeren a koronának alakja és a hármás domb. Melyek nyomán a képnek korára lehet következtetni.

³⁾ Wessely, *Iconographie Gottes und der Heiligen*. 286.

az Egyházművészeti Lapban,¹⁾ mely a rajta levő czimer után itélve XVII. századbeli mű. B. Margitot a Nyulak-szigetén ábrázolja. A zárdától egyrészt, másrészt a Duna-partjától nem távol álló, pázsitból készült pamlagon ül a szűz. A sz. Domonkos rendnek szabályszerű öltönyeit viseli, azon kiváltsággal, miszerint fátyola fekete részeiben valamint köpenyén elszórva arany csillogok ragyognak. Baljában fából készült feszületet tart, melynek tövét a pamlagra támasztja. Jobbkezét kinyújtja. Lábai előtt csinos mezei virágok között hercegi arany korona fekszik. Baloldalt a háttérben valamely templomnak egy része látszik. Jobboldalt a háttér igen érdekes. A zöldelő pázsitot, a Nyulakszigetét, az ősz Duna szegélyzi, melyen kétevezős ladik s több talpak sűrögnek. A folyón túl, a távolból ős Budavára tekint át, magasba emelkedő három tornyával. Balra a vártól, a legtávolabb háttérből, a Budát nyugaton keretező nyéki hegyek tűnnek elő.

4. A XVII. századból származó festvény a clarissák hajdani pozsonyi zárdatemplomának karzatán. B. Margit alakja életnagyságu, a kép maga is több mint 2 m. magas. A csillagos fekete velum és palásttal bíró szűz, a nézővel szemközt áll, jobbájában keresztet, baljában rózsafüzért tart. Lábai alatt a korona. A háttért a Duna, melyen ladik látható, és a budai vidék képezi. A kép jobb

---

¹⁾ Egyházművészeti Lap. 1882. 56.

felén épületek is látszanak. Többször megjelent mása fametszvényben.¹⁾

5) Előbbi után készült b. Margitnak mellképe rézmetszetben, mely a Nagyszombatban megjelent magyar szentek képes történetében fordul elő.²⁾

6. Dicsérettel felemlitendő a Ribadeneira művében³⁾ található rézmetszet. B. Margit diszes terem közepén álló nagy feszület előtt térdel és annak lábait csókjaival illeti. A földön korona, fenyítő ostor, vasövek, rózsafüzér és könyv fekszenek. A kép jobb oldalán gazdagon függönyözött ajtónál három apród lép be, párnákon arany koronákat tartva magok előtt. A kép inkább széles mint magas.

7. Budapesten a domonkosiak egykori, jelenleg angol-kissaszonyok zárdájában, még a domonkosiak idejéből maradt meglehetősen kép,⁴⁾ melyet azonban a zárdának legújabb átépítése alkalmával többé már ott nem láttam.

8. Bél Mátyás megemlítésre méltónak találja azon képet, mely a Margit-szigeti zárdaromok között készített kápolnában létezett.⁵⁾

---

¹⁾ Gyűjteményemben három különféle kiadásban van meg. Mellékletül megjelent a *Vajda* által kiadott Szűz Szent Margit Életé-hez; ugyszintén *Potyondi Rafael*, Dicsőséges Szűz Szent Margit tisztelete című műve mellett.

²⁾ *Ungaricae Sanctitatis Indicia*. 29.

³⁾ R. P. Petrus Ribadeneira. *Leben der Heiligen Gottes* I. 327.

⁴⁾ *Religio* 1883. I. félév. 8. sz. 61.

⁵⁾ *Notitia Hung. Novae* III. 13.

9. Ollivier domonkos rendű szerzetes b. Margitról irt értekezésében¹⁾ csinos képet közöl. Margit zsámolyon térdel, előtte kereszt, mellette a földön korona és lilium.

10. Danzas csoportozata, melynek előterét b. Margit foglalja el kezében virágokkal, lábánál a korona. Jobbról portugáli Janka, balról savojai Margit.²⁾

11. Igen becses kép van Kassán a dominicanusok zárdájában. B. Margit imádkozó helyzetben. Megérdemlené, hogy lemásoltassék és mintául szolgáljon.

12. Nem mellőzhetem ezen sorozatból a Bohmann által Prágában kiadott rézmetszetet. B. Margit szerzete öltönyében a kép közepét foglalja el. Jobbjában a feszület, melyre tekint, mellette liliumszál növekedik s korona fekszik. A háttérben templom és zárda.

13. Than Mór terve szerint Kratzmann Ede által készített üvegfestvény a Budapest-belvárosi templomban. B. Margit profilban áll, ruhájának színe és szabása nem felel meg a dominicana apáczáknak. A nagymennyiségű sáfránszínű ornamentica a ruházatnak barna színe mellett

---

¹⁾ L'ile Marguerite et la bien heureuse Marguerite de Hongrie. A 17. lapon nagyobb, a címlapon kisebb alakban.

²⁾ U. o. 24. E becses mű megérdemelné a lefordítást, mire valamely egyházirodalmi magy. iskola vállalkozhatnék.

igen kedvezőtlen benyomást tesz. Az ikonographiai kellékek is hiányzanak.¹⁾

14. Müller festvénye. B. Margit a föld felett lebeg, arcát fénysugár környezi, *feje felett lángok látszanak*. Az ajtónál belép Serenyay Elena (Ilona) apáczá, ki ezen jelenetnek, mely a karzaton történt, tanuja volt.²⁾

Bizonyára birt a clarissák budai temploma is b. Margit képével, sőt a hat oltár egyike az ő tiszteletére vala szentelve. De hová lett a kép, ki tudná megmondani?

Midőn ezeket felemlitem, nem mulaszthatom az érdeklődők becses figyelmét felkérni a pozsonyi egykori zárdatemplomban őrzött régi képre, melynek conserválását a legmelegebben ajánlom, de egyszersmind felkérem b. Margit tisztelőit arra is, miszerint a kik képét festetni ohajtanák, azt historiai hűséggel és az inkonographiai kellékekkel készíttessék.

d) Erzsébet királynő testének maradványai.

Miután b. Margit testének maradványai mellett a clarissa apáczák Erzsébet királynénak maradványait is őrizték, sőt gyakran ugyanazon egy reliquarium majd b. Margit, majd Erzsébet, sőt mind a kettőnek csontjai felvételére szolgált,

¹⁾ Religio 1883. I. félev. 8. sz. 60.

²⁾ Praynál 292. — Vajdánál 64. — Volfnál 26. — Az eredetiben 75. — A nápolyi legenda is említi (lib. I. cap. XXXIX.) Magy. Sion 1867. 828. B. Margit ily ábrázolásáról említést tesz Stadler-Ginal, Heiligen Lexicon IV. 133.

utalva érezzük magunkat, hogy körülményesebben egybefoglaljuk mindazt, a mi ezen királyné ereklyéire vonatkozó adataink forrásaiban szórvaonyosan előfordul.

Legbővebb és behatóbb tájékozást nyujt ezen ereklyékre nézve azon felirat, mely amaz ereklyetartó szekrényben volt, melyben a budai cassationalis okmány szerint b. Margit ereklyéi tartattak. E szerint az ó-budai clarissa apácák, miután a török Budát elfoglalta, tehát 1541. sept. 2. után Budáról Pozsonyba költöztek és magukkal vitték alapítónőjük földi maradványait is, melyek számára a nevezett szekrény készült. 1714-ben a Budára költözött apácák ezen ereklyékből is tetemes részt kaptak, a miről a budai latin leltár általunk már idézett helye mondja, hogy „sz. Erzsébet Magyarország királynéja ereklyéiből néhány darab adatott nekik.“ Igyekezettünknek oda kell irányulni, hogy kinyomozhassuk, mit birt a pozsonyi és mit a budai zárda ezen ereklyékből.

Pozsonyban, Berchthold szerint: „Egy ládikában őriztetnek boldog emlékű *Erzsébet* királynénak, az ó-budai alapítónőnek, *csontjai*.“ Bővebben beszél azokról Kósa Jenő ferenczrendű, ki iparkodik az Erzsébetet megillető tiszteletet egyenlőleg indokoltnak bebizonyítani b. Margit tiszteletével és így érvel: „*Megvannak azon Erzsébet királynénak csontjai*, ki ezen rend ó-budai zárdájának egykori alapítónője, I. Robert Károly magyar király neje, I. Lajos magyar király anyja vala, ki,

habár még a szentek közé avatva nincsen, mégis csontjai nagy tiszteletben részesítettnek. Róla azt tartja a hagyomány, hogy midőn az apostolok küszöbe látogatására az 1340. évben Rómába ment, az összes harangok magoktól, anélkül, hogy huzatnának, megszólaltak. Ezen alkalommal kapta a római pápától sz. Magdolna ereklyéit.¹⁾ A cassationalis pozsonyi leltár felemlíti a ládikát, melyben azok tartattak, mondván: „Egy ládika rézben megaranyozva sz. *Erzsébet ereklyéi* számára 311. s. U.“ Ezek után határozottan meg nem mondható, mely részei a testnek őriztettek Pozsonyban. *Budán*, szintén Kósa Jenő feljegyzései szerint őriztetik: „*Erzsébet királynőnek* I. Károly magyar király nejének, az ó-budai egykori alapítónőnek *feje*, gazdagon megrakva drágakövekkel.“ A cassationalis budai leltár határozott kifejezésekkel ezt mondja a 39. tétel alatt: „*Sinciput seu frons*, azaz *arczsontjai* b. *Erzsébet* magyar királynőnek, I. Károly király nejének, aranyos virágok közé vegyített drágakövekkel diszitve és üveggel körülfogalva.“²⁾ Ezekből megérthetjük, hogy Budán csakugyan csupán néhány darab volt *Erzsébet* csontjaiból, több volt azonban Pozsonyban, a hol külön szekrényben őriztettek.

¹⁾ Antiquarii Pars I. 572.

²⁾ A cassationalis budai leltárnak általam idézett részeit ftdő Rajner Lajos ur barátom szívésségéből hirom, ki azokat az esztergomi érseki levéltárban letett példányból f. é. július hó 5-én kelt becses levelében közölte. Mint már említve volt, az országos levéltárban e leltár nem található.

e) *Erzsébet királyné birtokában volt tárgyak.*

Már ezek nagyrészt az elmondottakban előfordultak, de mivel gyakran megtörtént, hogy időfolytával Erzsébet tárgyai b. Margitnak és ezé Erzsébetnek tulajdonítottak, szükségesnek tartom, hogy azokról itt külön is megemlékezzünk, részint a fogalmak tisztázása, részint a tárgyak kellő ismertetése czéljából.

Erzsébet kincsét, melyet a Budára költözött apácák kaptak, külön lajstromban egybefoglalva már ismerjük, de még nem ismerjük együttesen mind azt, amit Erzsébet kincséről az adatok szórványosan birnak. Vegyük tehát egyenként szemügyre ezen kincsnek tárgyait.

Erzsébet királyné koronája.

Erről a Budára költözetteknek az Erzsébet kincséből adott tárgyak leltára első helyen így emlékszik meg: *1. Arany és drága kövekkel kirakott koronája.* Mely minden bizonynyal a királyné ajándékából jött a rendnek birtokába. Mint a clarissák tulajdonát képező kincset említi az 1656. évi leltár is, melyben az „*Arani Miuek*“ között a 7. tétel alatt előfordul egy „*Tiszta Arani korona.*“ Melynek valóságos átadásáról kezeskednek az 1714. évbéli okmányok, melyek egyik-másikában azt bővebben leírva is találjuk. A Paulovics-féle leltár mondja, hogy a Budára költözött apácák kaptak: „*Egy tiszta arany*

Coronát gyöngyökkel és régi kövekkel kirakva, ez sz. Erzsébet Királyné Aszonyé volt.“ A Snaider-féle leltár csak egyszerűen említi: „*Egy korona tiszta aranyból az alapító sz. királynétól.*“ A budai latin leltár már körülményesebben írja le, midőn mondja a 7. tétel alatt: „*Egy korona tiszta aranyból, gyöngyökkel és drágakövekkel készítve.*“ Azonban legbehatóbb leírását Berchtholdnak köszönhetjük, ki saját szemlélése következtében tett észleleteit is feljegyezte: „*Tulajdonittatik ezen Erzsébet királynénak egy arany korona, mely körül van véve drága kövekkel, és melyről azon vélemény van, miszerint ez ugyanazon korona volt, melyet ő rendszeren használt, mivel könnyű és összerakható.*“ A cassationalis leltár pedig így szól róla: *Aranyból készített korona, különféle kövekkel, ugyanint rubinokkal, smaragdokkal, gránátokkal és zafirokkal díszítve, 23 lat. súlyu.*

A leltárak még egy második, sőt harmadik koronáról is tesznek említést, de nem jegyzik meg azokról, hogy Erzsébet királyné tulajdonát képezték, azért mint olyakat fel sem említhetjük.

Hová lett Erzsébet arany koronája a cassatio után, meg nem mondhatjuk.

Erzsébet birtokában volt arany kehely.

Kincseinek leltára a 2. szám alatt „*Arany kehely*“-t említ. Egy arany kehely előfordul az 1656-iki leltár arany művei között és mondatik róla: „*Arani kelh Patenauaal egiutt 1.*“ A Paulo-

vics-féle leltár nagyon megbecsüli és első helyre teszi: „*Egy tiszta Arany kelyhet, melyet ugyan a budai Sz. Clára szerzetinek Fundatora Sz. Eörszabeth Magyar Királné adott volt az eö apáczáinak Budán*“. A Snaider-féle leltár szokásos lakonismusával: „*Rendeltetett t. i. az átadásra egy kehely tányérjával tiszta aranyból.*“ Ezen laconismust a budai latin leltár is követi a 4. tételben: „*Egy kehely tiszta aranyból.*“ E tárgynál még Berchthold is szószegény, s csak azt mondja: „*Régi formájú arany kehely, de valamivel kisebb*“ t. i. mint a Margit-féle kehely, melyet előtte említett. De körülményesebb leírásra méltatja a cassationális leltár: *Tiszta aranyból készült kehely 16 arany rózsával és ezeket díszítő kövek uggmint zafir, smaragd, rubin és gyöngyökkel ékesítve, arany patenőjával együtt 3 fl. és 19 lat. súlyu.*“

Erzsébet gyertyatartói.

Ezeknél már meg van a zavar, majd. b. Margit, majd Erzsébet tulajdonának mondatnak. Ferrarius 1635-ben, mint említve volt, Pozsonyban b. Margitnak két gyertyatartóját látta *jaspisból*. Jaspis gyertyatartók azonban sehol többé elő nem fordulnak. Még a 11 évvel később készült magyar lajstromban sem, mert ott egész általánosságban 23 darab „*Giertia tartok*“ról van szó. Margit kincseinek 1714. évi leltárában sincs szó róluk, sőt a többi leltár sem tud róluk, kivéve a Paulovics-félét, mely tulajdonit egy-

párt b. Margitnak, azonban ezek sincsenek jaspisból. De igenis előfordul Erzsébet kincse leltárában a 3. tétel alatt. „*Két meg aranyozott ezüst gyertya tartó.*“ Snaider-féle leltár 4. sz. „*két arany gyertyatartó*“ról tud és olvashatatlan jelzővel látja el. A budai leltárban említettik: „*Két kisebb gyertyatartó szintén ezüsből megaranyozva.*“ Azonban a Paulovics-féle leltár nagyon Ferrarius pártját fogja, midőn mondja a 14. tétel alatt: *Más egy pár ezüst aranyozott kisdéd Gyertya tartók; ez sz. Margit Aszonyé volt.*“ Mivel b. Margit gyertyatartóinak jaspisból kellett lenniök, ezek pedig ezüsből voltak, már ezért sem lehettek b. Margitéi. Erzsébet gyertyatartói pedig megaranyozott ezüsből voltak, így csakis Erzsébeté lehettek. A casationalis leltár b. Margitnak és Erzsébetnek is tulajdonit gyertyatartókat, előbbinek négyet: „*Négy ezüst gyertyatartó 1 $\mathcal{U}$. és 28 lat. sulylyal.*“ Utóbbinak kettőt: „*Két régi alaku aranyozott gyertyatartó képekkel (imaginibus) valamint gránát kövek és gyöngyökkel kirakva, 1 $\mathcal{U}$. és 23 lat sulyual.*“

Erzsébet arany keresztje.

Ez igen becses darab lehetett. Az 1656. évi magyar leltár négy arany kereszttről tud, melyek között volt egy: „*Öreg Arani kerezt köves Giön-gies.*“ A királyné kincsének leltára a 4. tételben azt így írja le: „*Egy nagy arany drága kövekkel kirakott Pacifikale.*“ Bővebb ismertetését a Paulovich-féle leltárnak köszönhetjük: „*Egy*

nagy tiszta arany kereszt rostéllýos forma munkával, gyöngyökkel és régi kövekkel kirakva; ez is a boldogh Királné adománya.“ A Snaider-féle leltár tollhibát követett el, mely igen könnyen felismerhető, midőn így ír: *Nagy arany kereszt, egykor az alapítónő Margité, Béla király leányáé.*“ Nem Margit hanem Erzsébet volt az alapítónő. Berchthold is megszemlélte a keresztet, melyről mondja: *„Nagy arany kézi kereszt (pacificale) becses kövekkel díszítve.*“ A cassationalis leltár is megemlíti: *„Nagyobb alakú arany kézikereszt, gyöngy, zafir és más drágakövekkel kirakva 3 ft. és 24 lat súlylyal.*“ Mi lett további sorsa, nincs tudomásom róla.

Erzsébet békecsók-táblái.

Kincsének leltárában békecsók-táblák *„Paten“* név alatt fordulnak elő: *„Három ezüst Paten, mellyekett az Apaczak solemnitaskor Mise alatt szoktak csokolni.*“ Az 1656. évi magyar leltárban is, az *„Giertia Tartok“* között három ezüst reliquarium fordul elő, melyek mások nem lehettek, mint Erzsébetnek békecsók táblái, melyeket a 11-ik számú tétel így említ: *„Kis relicquariumok Eziüstbe foglalva 3.*“ Mégis az 1714-ik évi leltárakban csak két ily békecsók-tábla említettik. Névleg a Paulovich-féle leltárban így: *„Két ezüst aranyozott kerékképek, kiket Pacemre hordoznak, de egyik felől romlottak.*“ A Snaider-féle leltár nyolczadik száma azokat *„agnusoknak“* nevezi:

„Két gömbölyű agnes ezüsből, melyek ereklyék helyett a békeadásnál használtak.“ A budai latin leltár pedig képeknek nevezi: „Két aranyozott ezüst éremalakra készült kerekded kép.“ Figyelemmel vannak leírva a cassationalis leltárban így: „Két kerekded készítmény aranyozott ezüsből ugyanily anyagból készített képekkel díszítve, melyek nagyobb ünnepek alkalmával az apácák-nak csokolásra nyújtattak 1fl. 15 lat súlyuk.“ További sorsukról, sajnos, nincs tudomásunk.

Erzsébet kincséhez tartozó miseruha.

Nagy értékű lehetett ama casula, mely Erzsébet királynő kincséhez tartozott, s melyről leltára mondja: „Egy drága Kasula, melynek közepe gyönggyel és drága kövekkel ki van rakva, királynénak maga munkája.“ Az 1656. évi magyar leltár 44 casulát említ, melyek között van több darab gyöngyökkel és boglárokkal díszítve; de benne egyáltalán nincs kifejezve, hogy Erzsébet királyné készítette volna. A Paulovich-féle leltár határozottabban írja azt le: „Egy fehér Casulát Dalmaticával együtt, ez is a Sz. Királyné adománya, gyöngyökkel boglárokkal kivarva.“ A Snajder-féle leltárból megtudjuk, hogy ezen casulán kereszt volt himezve, mert azt mondja: „Arany-nyal himzett kereszt, melyet a királyné készített a miseruha számára.“ A budai latin leltár ismeretünket róla még inkább bővíti, midőn mondja: „Egy fehér casula ezüst szálakból szőtt szövetből

gyöngyökkel és kövekkel diszítve.“ Megerősíti, sőt kiegészíti a többi leltárak állításait Berchthold püspöknek saját szemléletei alapján történt feljegyzése: „*Egy becses casula, melynek közepét az igen buzgó Erzsébet királyné sajátkezeleg varta ki gyöngyökkel és drágakövekkel.*“ A cassationalis leltár feljegyzése szintén figyelmet érdemel: „*Miseruha, mely bőségesen ki van rakva gyöngyökkel, gyémántokkal, rubinokkal és más drágakövekkel, melyet maga az alapítónő B. Erzsébet királynő saját kezével készített és a sz. szerzetbe behozott.*“ Ferrarius említ több casulát, mint Margit kincséhez tartozókat, melyek arannyal és drágakövekkel valának ékesítve és melyeken Krisztus képe a kereszten gyöngyökkel volt hímézve. Azonban ezen casulák, illetőleg casula, Erzsébet királynő készítménye és tulajdona volt.

Erzsébet kincses-ládája.

Erről, mint olyanról, melyben későbbben b. Margit ereklyéi tartattak, maga helyén már megemlékeztünk.

Érdekes, hogy az 1714. évi és a cassationalis leltárak, mint Erzsébet kincséhez tartozó oly tárgyakat is emlitenek, melyek kincseinek saját leltárában nem fordulnak elő. Így:

Két kis arany keresztet, melyekről a Paulovics-féle leltár mondja: „Két kisded arany keresztet, kik Hebanum fából való talpocská-

kon állanak, *ez is a királyné aszonyé volt.*“ A Snaider-féle leltár egyenesen *Margaretæ Reginae*-nek tulajdonítja: „Két arany kereszt talpon, kövekkel és gyönggyel megrakva, Margit királynéé.“ A királyné kifejezés tanuskodik a tollhiba mellett, melynek következtében az: *Elisabethæ* helyett: *Margaretæ*, csuszott be. A *cassationalis* leltár Erzsébet királynénak három kisebb keresztet tulajdonít, melyeket külön le is ír: „6. Arany keresztteske, mely valamint maga úgy fa talpazata is aranynyal, zafirkövek és gyöngyökkel diszítve van és (*chaustica*) művü diszitménnyel bir. — 7. Feszület, a kereszttel együtt melyen függ, ezüstből készítve, négy részén négy képpel, valamint a sz. kereszt részecskéjével, $24\frac{3}{4}$ lat súlyu. — 8. ketős kereszt megtöltve különféle szentek ereklyéivel, elől valamint hatól 14 drágakövekkel kirakva, szinte *chausticus* diszitménnyel.“ A többi leltárok, habár azokat említik, tulajdonosaikat elhallgatják.

A pozsonyiak is bizonyára tartottak meg maguknak Erzsébet kincseiből, de ezekről sem leltári feljegyzéseket, sem máshol felemlítést nem találtam.

f) A clarissáknak sz. kereszt és más ereklyéi.

Első helyen *a sz. kereszt ereklye* érdemli meg, hogy vele foglalkozzunk. Annál is inkább, mert lehet, hogy a clarissák birtokában létezett kereszt-ereklyék között megvolt amaz „eleven ke-

resztfa“ is, melyet b. Margit tisztelt, de a tulajdonosnőnek megnevezése nélkül. Az 1656. évi leltárban előfordul a sz. kereszt ereklye így: „*Christa! ezüstben foglalva az kiben az szent körest all.*“ Ezen becses darabon kívül a clarissák anyaháza még több kereszt-ereklyét is birt, melyek közül egyet becses tartóban a Budára költözöttek is kaptak: „*Kisdet ezüst kereszt, kit Pacemre szoltak hordozni, ebben vagyjon foglalva a Christus Keresztfájából egy darabocska.*“ Így említi a Paulovics-féle leltár, a Snaider-féle már a kisdedből középnagyságot alkot: „*Egy középnagyságu kereszt, melyen az Üdvözítő függött.*“ A budai latin leltár ismét a kicsinyek közé sorozza: „*Egy kis ezüst kereszt, melyben a sz. keresztből bizonyos részecske van zárva.*“ Valamint Pozsonyban, úgy Budán is láttak Berchthold és Kósa ereklyéket a szentkeresztből. Pozsonyban Berchthold igen becses ereklyetartót látott a sz. kereszt részecskéjével. „*Ezüst monstrantiában van elhelyezve a sz. keresztnek nagyobb része, melyről azon vélemény van, hogy azt Erzsébet királyné hozta magával Rómából.*“ Látta azt Kósa is: „*Van a mi Urunk Jézus Krisztus sz. keresztjéből tekintélyesebb rész, mely becses mutatóban van elhelyezve.*“ A cassationalis leltár is tud róla: „*Aranyozott ezüst monstrantia, Krisztus urunk vérének és keresztjének egy részével 40. SU. 55 darab gyönggyel.*“ Ugyanezen leltár a sz. keresztnek egy második részecskéjéről is

tesz említést, mely arany feszületnek ébenfa talpazatában volt. *Budán* is talált Berchthold püspök a clarissáknál sz. kereszt-ereklyét, melyről Kósa és a cassationalis leltár imént említett 7. száma is tesznek említést.

Kiváló becsben állott a clarissáknál sz. *Mária Magdolnának* ereklyéje, melyet a hagyomány szerint Erzsébet királyné hozott Rómából. Mint Pozsonyban úgy Budán is birtak belőle részecskékkel. A *pozsonyi* particulát említi Kósa, melyről mondja, hogy ezen szentnek lábából egy csontot Erzsébet királyné azon alkalommal kapott a pápától, midőn 1343-ban Rómában volt. Berchthold feljegyzéseiből megtudjuk, hogy mily becses tartóban őriztetett az: „Megaranyozott capsulában, melyen Telegdi János kalocsai érsek neve és czimere az 1645. évvel van elhelyezve, léteznek sz. Mária Magdolna ereklyéi.“ A cassationalis leltár annak sulyát is meghatározza: „Ezüst, részben megaranyozott ládácska sz. Mária Magdolna ereklyéi számára. 344 S. U.“ — A Budára hozott sz. Magdolna ereklyéről, habár a leltárak mitsem említenek, mégis Kósának van tudomása róla, hogy ott sz. Magdolna csontjának részecskéje tiszteltetett.

Sz. *Brigitta* szüz és sz. *Orsolya* vértanu és szüznek ereklyéiről, melyek koronákban valának elhelyezve a pozsonyi cassationalis okmány tesz említést.

Végre volt még mindkét zárdában temérdek

más apró ereklye, részint kevésbé ismert szentektől oltárdiszitményül és képekben s más-ként elhelyezve, részint pedig minden felírás nélkül ismeretlen szentektől.

Megemlithetem például, miszerint Berchthold püspök feljegyzései szerint a pozsonyi clarissák chorusa jóformán egész muzeuma vala az ereklyéknek. A leltárakból pedig tudjuk, miszerint templomokban is temérdek ereklyét birtak, többek között mondatik, hogy oltártiszkül szolgáló 9 pár piramisben számos ereklye volt elhelyezve. Hasonlókép volt a budaiknál is, a hol a leltárak 7 pár piramist említenek. A nagyszombatiakról térszúke miatt meg sem emlékezhetünk, és csupán azt említjük fel, hogy ők őrizték a kassai vértanuk testeit.

Megemlithendőnek tartom még, hogy Binder budai rézmetszőtől jelent meg egy metszet, melyen sz. Kelemen vértanu ereklyéi vannak üveg koporsóban ábrázolva. A kép német aláírással bír, mely azt mondja, hogy a fentábrázolt alakban tiszteltetnek ezen ereklyék Budán a clarissák templomában. Alig hiszem, hogy b. Margit szobrainak és ereklyetartóinak ily ábrái nem lettek volna!

Amennyire lehetett, azon voltam, hogy a clarissák ereklye-kincséről, kivált mind arról, ami b. Margitra vonatkozik, kellő áttekintést nyujtsak. Egyszersmind felkérem mindazokat, kik neta-

lán a felsoroltakból egyetmást birnak, vagy b. Margitra vonatkozó oly tárgyaknak birtokában vannak, melyekről tudomásom nincs, kegyeskedjenek nekem arról tudósítást adni, hogy annak időszerű felemlítése által is, b. Margit dicsőítése fokoztassék és egyszersmind ez által is hozzájárulás történjék *rég óhajtott szenttéavatásának* előmozdításához.

IX.

A clarissa-rend eltöröltetik.

Midőn XIV. Kelemen pápa 1773. év július 21-én kelt „Dominus ac Redemptor Noster“ bekezdésű brevejével a Jézustársaságát a kath. egyházban eltörölte, hivatkozott elődeire, kik már szinte töröltek el valamely szerzetes rendet, kivált V. Kelemenre, ki 1311. május 7-én írta alá a templárius rendnek eltörlését elrendelő ólompecsétes okmányt. II. József császár a jezsuitarend eltörlésében, melyet anyja Mária Terézia birodalmaiban jóformán kényszerítve hajtatótt végre, praecedent látott arra, hogy ő is töröljön el birodalmában szerzetes rendeket és pedig önhatalmilag a pápa bejegyzése nélkül, sőt tilalma ellenére. Áldozatul először is a contemplatív életet követőket szemelte ki, ilyenek valának a férfi szerzetesek közül a karthausiak, kamalduliak és a magányos remeték, a nő szerzetesek

közül a carmelitanők, clarissák, kapuczinusnők és a franciscanák. A clarissák számára már 1770-ben borus felhők emelkedtek horisontjukon. Albert tescheni herczeg és helytartó elrendelte a clarissa zárdák beható megvizsgálását. Ezen ügygyel megbízott Berchthold Ferencz gróf vál. püspök, ki az 1770. év augusztus hava folytán a pozsonyit, 1776. september havában a budait vizsgálta meg. Mig ezen irányban 1770-ben Galgóczy János traguri vál. püspök a nagyszombatiaknál működött. Ezen szigoru vizsgálatnak azon eredménye lett, hogy számuk leszállított az által, miszerint az ujonczok felvétele korlátoztatott. Még dicsérőleg emlithetjük azt is, hogy az ezen vizsgálat alkalmával lelkiismeretes pontossággal szerkesztett jegyzőkönyvek temérdek becses adatot örökitettek meg a jeles rend belserveszetéről, úgy hogy ezen relatiókból a Magyarországbán egykor virágzott clarissa-rendnek tökéletes ismeretét megszerezhetjük. II. József császár cassalási törekvése elsőrendben nem a magyarországi, szemlélődő életet élő szerzeteseket érintette, hanem az 1782-ben január 26-án kelt rescriptum öröklött tartományainak más részeiben szüntette meg azokat.¹⁾ Ezen zárdákról rendeltetett, u. azon év február 21-én, hogy vagyónuk a cassae parochorumba kebeleztessek.²⁾ Ekkor lón bezárva a bécsi sz. Miklósról nevezett

---

¹⁾ Liber Regius Nro 550. pag. 145.

²⁾ Ugyanott Nro 894. pag. 618.

clarissa zárda is, melyben 1623. okt. 23-ikán telepítettetett le a Pozsonyból kiindult gyarmat. Ugyszintén ekkor lőn megszüntetve a bécsi „Ad Reginam“ nevű zárda, mely Budán házat birt. E háznak elárverezése és egyéb biztos forrásból eredő hírek kétségtelenné tették, hogy a magyarországi clarissáknak napjai is meg vannak számlálva. Mielőtt a catastropha bekövetkeznék, czélszerűnek tartották a rendnek magyarországi tagjai a három fő zárdából előljáróik és lelki igazgatóik hozzájárultával a m. k. helytartótanácsához egy igen érzelemdús és jól átgondolt memorandumot felterjeszteni. Az 1782. febr. 7. be-terjesztett, magyar nyelven szerkesztett felterjesztésben¹⁾ élénk színekkel ecsetelve látjuk a remegő félelmet, melybe a rend tagjai akkor a közhírek által helyeztetek. Nem lesz érdektelen abból néhány fővonást köztudomásra hozni. „A mint ekkoráig lelkeinket keserítő közhírek rebesgetéséből reszketve hallottuk, immár a szomszéd tartományokbeli apácák szomorú eloszlásokban szerzetes rendünknek sajnos eltörlését, mint egy tükörben ájuló sziveink epeztségével szemléljük.“ Mondják ők, mi indokul szolgál nekik, hogy könyörögjenek a helytartótanácsához: Méltóztassék halállal tusakodó fájdalmas életünknek ügyét irgalmas tekintetbe venni, mivel 650 év leforgása alatt sok főnemesrendű és szent

---

1) Az országos levéltár helytartósági osztályában.

életű tagja volt e rendnek, mely nem csekély öröme és hasznára volt a hazának, azért is Vak Béla király óta a szerencsésen uralkodó magyar királyok által nem csak jószágokkal megajándékoztattak, melyekbe törvényesen beigtattak, de veszély idejében hatalmas karjaikkal oltalmaztattak is. A koronás királyok példáját követték a hazának egyházi és világi nagyjai. Ezen eddigi pártfogás felbátorítja, hogy e soha nem várt szerencsétlenségben őket a m. k. helytartóság törvényes pártfogásban részesítse. Jól tudják ugyanis, hogy senki, sem személyében, sem vagyonában törvényes megbirálás nélkül el nem ítéltethetik, hogy lehet tehát azon szerzetet melyet a római pápa ólmos levelével megerősített, melyet az ország közakarattal befogadott, melyet a királyok jószágokkal megajándékoztak, minden törvényes ok nélkül jószágaitól megfosztani? És vajjon lehet-e bármely nemes embertől jószágát elvenni mert csendes magányosságban él? Ezt senki jóvá nem hagyhatja. Ebből magukra vonnak következtetést, kik jószágaik jövedelmének alig harmad részét fordítják magukra, a többit pedig a közjónak előmozdítására áldozzák. Bizonyosságul hívják a városok lakóit, kik között élnek, mennyi jótétben részesítik a hozzájuk folyamodókat. Számos templomot, paplakot, iskolát építettek. Iskolamestereket a királyi rendelkezés kívül is eltartottak. Valahányszor a fejedelem és haza veszélyben forgott, mindig pénzzel és ter-

ményekkel segédkezést nyújtottak, ők maguk pedig elzárkozottságukban buzgó imákban esdettek fejedelem és haza boldogságáért. Ezekre tekintve kéri a helytartóságot, hogy törvényes kötelessége szerint, vegye oltalmába ezen kivált magyar szerzetet, melynek felette számos tagja van az ország nemes családai közül. Reménylik ő Felségétől, ki országlásának beléptében királyi szavát adta, hogy az országban föntartani fogja a régi szabadságokat és törvényeket, hogy ily módon cselekedend a rendnek conventjeivel szemben is. És mivel az országban semmiféle status sem kormányoztatik más, vidéki országok törvényei szerint, ugy teljes reményük van, hogy nem történik velük külső országokbeli apáczaak módjára, midőn a haza törvényeinek védelmező paizsa alatt vannak. Mindazáltal, hogy jószágaik birtokában megmaradhassanak, melyektől az egész nemesi rend praejudiciuma nélkül különben sem állhatnának el, készeknek nyilatkoznak akár a betegek gyógyítását, akár a gyermekek nevelését magukra vállalni, mivel különben is azon városokban, melyekben conventjeik vannak, ily irányokban működő szerzetesnők vagy nincsenek, vagy nem elegendők. A helytartóság közbevetését ismételve kérve, azon ígérettel zárják be folyamodványukat, hogy a Fejedelemlnek boldog országlásáért esdeni fognak. Aláírva: „Pozsonyi, Nagy-Szombati, Budai és Pesti Klarissák, halál árnyékai.“

Nem is gyanították a jámborlelkű zárdaszü-

zek, hogy midőn ezen folyamodványukat beterjesztették, már el volt törve felettük a páleza. Február 4-én kelt fejedelmi instructio által kiadatott a cassatio módozatának terve és február 21-én közrebocsáttatott az eltörölést Magyarországra is kiterjesztő rescriptum, melyekben maga a fejedelem a legcsekélyebb mozzanatokra kiterjeszkedő praecisióval rendelkezik ez ügyben.¹⁾ A febr. 21-én kelt királyi leiratban ép ugy indokoltatik az eltörlés, mint a kültartományokban történt. Ezen indokolást emez egyszerű mondat foglalja magában: „Gravibus adducti rationum momentis ordinem Monialium Sanctae Clarae perditiones Nostras non amplius tolerandas decrevimus.“ Üres phrasis, mely csupán a fejedelemnek önkényéről tesz bizonytságot! Már eleve a megyei és városi municipiumok felszöllítettak, hogy jelentsék be, nincs-e kebelökben ilyetén szerzet. Ezen felszöllítésra 132 jelentés érkezett a helytartósághoz, melyekből kitünt, miszerint csupán Pozsonyban, Nagyszombatban, Budán és Pesten vannak clarissák. Mindezen zárdák megszüntetésére külön királyi biztosok neveztettek ki. Ezek mellé, kik a politikai hatóságot képviselték, még a kamara részéről egy cameralis commissarius csatoltatott, valamely számvevőségi, vagy pénztári tiszttel. Pozsonyban biztosokul Csáky Imre gróf a m. k. helytartóságnál tanácsos mint politikai

¹⁾ Mindkettő az orsz. levéltárnak helytartósági szakaszában. Eccl. 27. sz. fonte 64. Okolicsányi. 1782.

és Brunsvick Antal gróf, m. k. udv. kamarai tanácsos, mint kamarai, rendeltettek ki. Budán és Pesten Laczkovics Imre pestmegye alispánja, mint politikai és Majthényi Imre királyi ügyész, mint kamarai biztos, működtek. Nagyszombatban e tiszteket adamóczi Ambró Mihály Pozsonymegye alispánja mint politikai és Rajesányi György a szeredi sóhivatal perceptora, a kamara részéről, viselte. Ezen biztosoknak kötelességükké tétetett a legfelsőbb végzést a zárdák községével tudatni, és egyszersmind nekik meghagyni, hogy ezentúl senki többé fogadalmat ne tegyen, mert az semisnek tekintetik. Ezen kihirdetésről azonnal jegyzőkönyv vétessék fel, melyet a zárda főnöknői és idősbjei irjanak alá. Mely jegyzőkönyvek magának a fejedelemnek voltak beküldendőek. A kihirdetés után az összes pénz-, ruha-, levél- és éléstárak kulcsai vétessenek át és csupán a fadassék szabad rendelkezésre. A zárdáknak ingatlanai- és ingóságairól pontos leltárak készíttessenek. Ha valahol régi okmányok, kéziratok vagy ritka könyvek találtak, azok kiváló felügyelet alá vétessenek, és ha szükséges lepecsételve őriztessenek. Ezen lajstromok a felségnek a helytartóság közvetítésével felküldessenek. Hogy az illetén leltárak mentől hivebben összeállíthatók legyenek, a zárda főnöknői és az ingóságok kezelői esküvel köteleztessenek az összes vagyon bevalására, mely eskünek tartalma velök előbb közlendő, és kellőleg figyelmessé tétessenek, hogy

lelkiismeretes esküt tegyenek, mert a hamis esküért a legszigorubban bünhödnének. Az eskü szövegét sajátkezűleg írják alá, mely így hangzott: „Én esküszöm az élő Istenre, szeplőtelen Szűz Máriára és Istennek minden Szenteire: hogy én mindent azt, a mi ehhez az Klastromhoz, vagyis Közönséges Szerzeti Társasághoz és Templomhoz ingó és ingatlan Jóságban, Fundatiókban, Praetensiokban, kész pénzben, pénz érőben, Kincsekben és akárminemű Névvel nevezett Jóságban, mindenféle móddal tartozandó, hüven megvallani, általadni, következképen semmit visszatartani, vagyis elvonni akarok és hogy semmitsem tagadni, visszatartani vagyis elvonni fogok. Esküszöm azon kívül, hogy én mostanában legkisebb Mentalis Reservatióval nem élek, azaz: elmémben is legkisebb csalárdságot, a melly által valamit, akármely módon el lehetne titkolni, elkövetni nem akarok és az olyan csalárdsággal élni nem is fogok, sőt inkább azokat is, a kik az én tudtomra, akármely üdőben valamit eltitkoltak, vagy elhallgattak volna, bejelenteni ezentul akarok. Isten engem úgy segéllyen, Boldogságos Szűz Mária és Istennek minden Szentei.“

Meghagyatott a kamarai biztosoknak, miszerint a leltározott ingóságokat kezelés alá vegyék. A készpénzt, kötvényeket és kincseket a kamarai pénztárba beszállítsák, melyekről ott, ugy mint a jezsuiták birtokával történt, külön számadás vezettség. A zárdák fekvő birtokainak hivatal-

nokai szintén a kamarai biztosok joghatósága alá rendelőndők és a jószágok kezelését ezek igazgatása szerint köteleztessenek teljesíteni. Hogy azonban a királyi biztosok minden akadály nélkül a zárdáknak clausuráiba beléphessenek, melyek különben, mint királyi biztosoknak sohasem szclgálhatnak akadályul, mégis nagyobb előrelátás kedvéért a megyés püspökök oda utasítottak, hogy ezen rendeletnek végrehajtásához a szükségeseket megtegyék. Rendeltetett továbbá, miszerint a szerzetesek ezen kihirdetéstől számított 5 hónapig zárdájukban együtt megmaradhatnak, azon czélből, hogy ezen idő alatt életük jövő feltartásáról gondoskodhassanak. A számukra kitűzött nyugdíj csupán a zárdából történt kilépés napjától lesz folyóvá teendő. Mindaddig azonban naponként egyes rendtagnak harmincz krajczár, az apátnőknek egy forint számittassék és a zárdafőnöknöknek átadassék, hogy abból a közönségnek élelméről és eltartásáról gondoskodhassék. Megengedtetik egyszersmind, hogy a cselédség számára szintén valamely csekély díj utalványoztassék. Ezen díjak előre kiszámítandók és a félhavi összeg a zárda pénztárában talált készpénzből kiadandó. Ennek elégtelensége esetére a kamarai pénztárból pótlendő. A zárdák éléskamráiban talált élelmiszerekből piaczi vételáron megengedtetik az apácáknak, hogy a kiutalványozott összegből vásárlásokat tehessenek. A magán cselékekben és a főnöknőnél talált ingóságok, melyek

magánbirtokot képeznek, minők képek, könyvek, butorok, ruhák, maradjanak az egyes rendtagok birtokában, de mindezekről külön leltárak vétesenek fel, melyek szerint távozásuk esetében azok nekik átadandók lesznek. Mindazon tagok, kik eddig fogadalmat nem tettek, négy hét lefolyása alatt a zárdát kötelesek elhagyni és a zárda pénztárából 150 frt végkielégítést kapnak és mindazt magukkal vihetik, a mit a zárdába hoztak. Azoknak a kik a fogadalmat letették, szabadságukra hagyatik a birodalmon kívül levő rendük zárdába átköltözni, mely esetben utilevéllal és a távolsághoz mért utiköltséggel látandók el. Azon apáczáknak, kik magokat más szerzetbe, például az erzsébetiek rendébe óhajtanák felvétetni, ezen szándékuk előmozdítására évenként 200 frt segélydíj adassék. Azok pedig, kik magokat a fogadalom alól felmentetni óhajtanák, saját püspökeikhez utasítandók. Azon körülmény, hogy az olyanok, kik más szerzetbe lépni nem akarnak, tovább is együttesen élhessenek, még a tanácskozás tárgyát képezi, s ezen esetre az előjárónőnek évi 600 frt leendő utalványozandó. A laica testvéreknek, kik más szerzetbe nem lépnek, évi 100 frt, azoknak, kik fogadalmaiktól felmentve rokonaikhoz távoznak, mindaddig évi 200 frt, míg hajadon állapotban maradnak. Távozásuk esetében, — a mit velök előre tudatni nem szabad, ruhára 50 frt adatik. Továbbá szigoruan meghagyott a biztosoknak, hogy magokat a zárdák

fegyelmi ügyeibe ne avassák. A templomi ruhák szintén lefoglaltatnak. A templom csak azon esetre, ha a lakosság számára az isteni szolgálat továbbra is szükséges volna, hagyatik nyitva, különben bezáratik; ideiglenesen azonban az isteni szolgálat feltartására, valamint a templom és zárda épületének jó karban tartására a költségek kiutalványozandók. A lefoglalt vagyon tömegének kezelésére külön bizottság állittassék, melybe a helytartóság két tagja is felveendő, a kamarai elnök elnöklete alá helyeztessék. Ezen bizottság a körülményekhez képest hetenként kétszer tanácskozzék és jegyzőkönyveit a felségnek köteles benyújtani.

Midőn az abolitionnak biztos hire az országprimásnak tudomására jött, egyházi főméltóságának teljes öntudatában, szent kötelességének tartotta, az eltörülésre szánt rendek oltalmára mindazt megtenni, mit a körülmények súlyos volta között tanácsosnak vélt. 1782. évi február 7-én kelt nyomatékos indokokkal telt átiratot küldött a helytartótanácsához, melynek éles érveléséből röviden a következőket emeljük ki. Midőn, — mondja ő, — a folyó-évi január 26-án kelt legfelsőbb rendelet által a kultartományokban némely szerzetes rendek meg lettek szüntetve, azt remélttem, hogy ezen rendelet Magyarországon vagy nem, vagy pedig a törvény értelmében leend végrehajtva, mely azt követeli, hogy az 1741-ik évi 11. törvényczikk szerint az

ország nagyjai meghallgatása nélkül ily rendelkezés ne történjék. Mi tartozhatnék inkább az országprimás kötelességei közé, ki az országban egyszersmind a törvénynek őre, mint a felett őrködni, mi az ország törvényeinek mellőzését viselné magában. Kötelezi őt erre saját esküje, az 1723. évi 102-ik és 1741. évi 17-ik törvény-czikk. Azért egész hűséggel, melylyel a fejedelem iránt viseltetik, bátorkodik figyelmeztetni, hogy a királyi rendeletnek teljesítését törvényes akadályok gátolják. Meg vagyok győződve, — ugymond — hogy ezen hűségem a dicsón uralkodó fejedelem előtt annál is inkább ismeretes, mert az évek hosszú során át a boldog emlékü Mária Terézia iránt hűséget bizonyítani elég alkalom mutatkozott. Nem ismeretlen tény, hogy a szemlélődő életet követő szerzetes rendek hazánkkal egykoruak. Em-lit ilyen apáczákat szent László királyunk decretu-mainak első könyve 21-ik fejezete az 1092-ik évben. A mi magokat a clarissákat illeti, azokat IV. Béla Nagyszombatba 1240-ben vezette be és még most is hét szentemlékü királynak adományozó okmányait képesek felmutatni. A pozsonyiak 1297 óta Endre király adományából birják javaikat, melyekben több szent emlékü királytól nemcsak megerősítettek, de új adományokkal is gazdagítottak. A budaiakat illetőleg, azokat 1346-ban maga Erzsébet királynő I. Károly király özvegye alapította. Ezek szintén több királyi adományban és megerősítésben részesültek. A jelenleg Bu-

dán, valamint Pesten tartózkodókat VI. Károly okmánya erősítette meg zárdájuk birtokában. Mindezekből kitetszik, hogy ezen apácák az országnak legidősebb lakosai, adományozottjai, és a szent koronának mágnásai és nemesei közé tartozók. Ennek következtében az ország törvényei őket ép úgy mint bármely mágnást vagy nemest oltalmazzák: tehát bármi is ítéltetnék felettök, csak is az ország statusai és rendei meghallgatásával történhetnek. Ilyen volt a nézet az ország keletkezése óta minden elődünknél és így érzünk mi magunk is. Az ország törvényei közé tartozik továbbá, hogy senkinek sem személye, sem javai felett ítélet ne hozassék a nélkül, hogy ő meghallgattatott volna. Az 1741-ik évi 8-ik törvényezik biztosít a királyi szent ígéretről, hogy az alapjogok, kiváltságok csak is a statusok dietalis béleegyezésével lesznek megváltoztatandók. Ezen immunitást az ország karai és rendei minden időben, de kiváltképen 1723-ban az országgyűlésnek második törvényezikke 10-ik pontjában, valamint a 3-ik törvényezikkben sürgették, melynek érvényben lételét sem a magas helytartótanács, sem én magam kétségbe nem vonhatjuk. Tiszta ismeretében vagyok annak, a mit a királyi hatalomnak a positiv törvények és a legfőbb kegyuri jogok, melyeket mint apostoli fejedelem bir, az egyház terén nyújtanak. Hasonlólag tiszta öntudatában vagyok annak is, hogy hazánknak szent koronáját viselő fejedelmek szám-

talán okmány és positiv törvény által megerősítettek, hogy többet ne említsek, csak III. Károly és Mária Terézia 1715-én 3-ik és 1723-ik évi 2. és 3-ik törvénycikkét hozom fel, melyekben királyi szent szóval ígértetik, hogy az országnak ősi törvényei, jogai, kiváltságai, szabadalmi csorbitatlanul megőriztetnek. Ezek után miként lehetne egy szerzetes-rendet jószágaitól, jogaitól elmozdítani a nélkül, hogy valaki által vádolva, bíróilag meghallgatva, törvényileg elítélve lenne?! Miként lehetne a szerzetes tagokat zárdájuk elhagyására és a világban való életre kényszeríteni?! Ha ezek fogadalmuknak eleget tenni kívánnának, kénytelenek volnának hazájuk talaját elhagyni, s idegen tartományokba vándorolni. A nevezett szerzetes eltörlése egyszersmind az ország összes statusainak és rendeinek jogait is sértené. Tagadhatatlan, hogy a királyi jogok közé tartozik, miszerint a nemes családoknak kihaltával azok vagyona a X. czim 1-ső §. szerint a király birtokába megy át. Az egyházi méltóságokra nézve ugyanazon X. czim 1-ső §. szerint a király utódokat köteles kinevezni. Hasonló áll a 44. és 51. czim 2-ik §. szerint a káptalanokról. A törvényben csakis egyetlen eset fordul elő az elhagyott szerzetes házakra nézve, melyeknek jószágai az 1548-ik évi 12-ik törvénycikk és az 1550-dik évi 19. törvénycikk szerint a plébánosok javadalmazására foglalandó le. Miután a clarissa apácák semmiféle vétségről begyőzve nincsenek,

mely miatt eltöröltethetnének: tehát csupán azon okból, hogy szemlélődő életet követnek, a mi a 44. és 51. czim 2-ik §-ba nem ütközik, mely a notorius vétséget elkövetett egyh. testületek megszüntetésével foglalkozik, el nem törölhetők annál kevésbbé, mert eddig hozzájuk kérdés nem intéztetett, hogy vajjon valamely foglalkozás elvállalása által a nyilvánosságnak hasznára válni nem ohajtanának-e. A hozzám közvetített folyamodványok által nemes jogaik sértése nélkül igen hajlandóknak nyilatkoztak oly foglalkozások elvállalására, melyek a közjó előmozdítására szolgálnak. Így névleg a budaiak hajlandók a betegek ápolását magokra vállalni és bizonyos számú betegágyat, saját jövedelmökből fentartani, a mi Buda és Pest városok lakói számára felettébb nagy jótéteményt nyujtana. A pozsonyiak és nagyszombatiak legkészségesebbek a leánykák nevelésére és tanítására. Tény az, hogy a clarissák zárdái nem elhagyottak, hanem igenis virágzók és a hivatásszerű kötelesség teljesítésében buzgók, A X. czim első §. értelmében tehát jószágaik nem gazdátalanok és így az 1548. évi 12. törvényczikk és 1550. évi 19-ik czikk értelme szerint nem fordíthatók más célra. De még arra sincs elegendő ok, hogy új növendékek felvételétől eltiltva e rend kihalásra legyen szánva, mert az anyaszentegyházban és e hazában a törvények értelmében létele jogosult. Ez épen olyan volna, mintha valamely nemes családnak megtil-

tatnék, hogy utódai legyenek, mivel a fiskus jószágára igényt tart. Bizonyos tehát, hogy ezen eljárás is minden joggal, a jámbor alapítók kívánságával, a sz. életű királyok szándékával elmentébe jönné. A királyi legfelsőbb rendelet érvényre hozása esetében, vagy annak engedelmeskedni, vagy pedig hazájukból kivándorolni lesznek kénytelenek, a mi által sem a királyi kiváltságok épen tartása, sem a lelkiismeretnek szabadsága nem lesz biztosítva; mert ez által a hű alattvalók eddigi kiváltságaik veszítésével számkivetettekké válnának. A lelkiismeret szabadsága annál kevésbé sem volna biztosítva, mert mindig kétes, vajjon a külföldi szerzetesházakba felvételt nyerhetnének-e, mit, hogy azok alapítványai túl ne terheltesenek, jogosan megtagadhatnának tőlük. Ebből az következnek, hogy sem a hazában, sem a hazán kívül lelkiismeretük terheltetése nélkül nem élhetvén, örökös nyomor, fájdalom és bának kitéve lennének. A mi továbbá a szemlélődő életet illeti, a haza törvényei azt sem egyes polgárnak, sem testületnek nem tiltják, és szabadon hagyatják bárkinek a közjót annyira előmozdítani, a mennyire képes. A végből pedig, hogy valaki ezt tenni nem lát-szik, jószágaitól meg nem fosztható. Már pedig a sz. Cláráról nevezett apácák a közjót a századok hosszú során át mindig a legtevékenyebben támogatták. A hazának szerencsétlenségei között anyagi segítséget nyújtottak és mint a haza

nemesi fegyvereseket állítottak. Az adó alól ki nem vonták magokat. Polgártársaik, kivált a szegények, özvegyek, árvák iránt kifogyhatatlan bőkezűséggel viseltetnek. Templomokat, iskolákat építettek. Plébánosokat, iskolamestereket eltartottak, sőt ők magok is, mint Zágrábban, tanítanak, vagy elemi tanítókat, mint Pozsonyban, fizetnek, következőképen a jogelv szerint „qui facit per alium, perinde est ac si faciat per se ipsum“ — elegendőleg előmozdították a közjót. Végre a mi szerzetes életüket illeti, oly példás magaviseletűek, hogy a haza legelső főuri nemes és más, jeles családok leányai kívánják magukat közéjük felvétetni. És ezeket, eltekintve az 1715-ik évi 71. tczikktől, mely a szerzetesek hozományát szabályozza: gyakorta minden hozomány nélkül veszik fel s tartanak el, a mi szintén az államnak és szegényebb sorsu szülőknek javára szolgál. Nem is említve buzgó imáikat a király és hazáért, az alapítványok értelmében teljesített ájtatosságaikat, mi által nemcsak semmi rosszat el nem követtek, hanem inkább, mióta léteznek, sok áldást kiesdekeltek. Ha mindezek daczára ezen apácák továbbra is a szent korona haszontalan alattvalóinak tekintetnének, ugy ezentúl női gyengeségükhöz képest törekvésük leend a közjót még inkább előmozdítani. Azért az ország pozitív törvényei s nemességi előjoguk ellenére meghallgatás nélkül sem személyeikben, sem jogaikban el ne marasztaltassanak, annál kevésbé,

mert b. e. Mária Terézia rendelete óta, melynek a legpontosabban eleget tettek, a közjónak általok történendő mikénti előmozdítására soha fel nem szólítottak.

A mi az apácák clausuráját illeti, a trienti zsinat szigoruan meghagyja a püspököknek, a mit az 1616. évi nagyszombati zsinat is elfogadott, hogy még ők magok se hágják át azt. Így tehát mind eddig egy püspök sem tartotta magát jogosultnak arra, hogy bárkinek is a clausurába beléphetni engedélyt adjon, kivált olyanoknak, a kik a clausurát megszüntetni kívánák, a minők volna a biztosok és a rend eltörlését végrehajtók. Ha mindennek daczára a legfelsőbb rendelet teljesítenék, a főpásztorok egyike sem volna képes a clausurák megszegését akadályozni sem az eltörlés által az apácákra bekövetkezendő polgári haláltól őket megmenteni. Mindazonáltal azon szilárd reményben vagyok, hogy a magas helytartótanács törvényszerű köteletségének fogja tartani a legfölségesebb fejedelmet figyelmeztetni azon akadályokra, melyek legfelsőbb határozatának teljesítése elé gördülnek. Magam részéről pedig ne terheltessék agodalmaim felett, mert keblemet érzékenyen érinti azon ártatlan lelkek sorsa, valamint — nem minden érzület nélkül mondom, — az egész magyar nemzetnek (consternatioja) megdöbbenése. A legsürgösebben kérem tehát a helytartó tanácsot ezen ügynek pártoló

felterjesztése és ő felségének az iránt történendő információjára tekintetében.

Ez kivonatos tartalma Batthyányi József gróf bibornok Magyarország primása classicus latin nyelven irt, Pozsonyban 1782. febr. 7-én kelt betérjesztésének.¹⁾

Az ország biboros primásának ezen erélyes és szilárd jogalapra helyezett felszólamlása megtette a kellő hatást a magy. kir. helytartóságnál, mely felfogva a helyzetet, kötelességének öntudatában szintén nagy erélylyel karolta fel a clarissa-rend ügyét, a melynek érdekében egyenesen ő felségéhez fordult. Nagy tájékozottsággal és tisztán jogi alapra helyezett érveléssel szerkesztett felterjesztése a következő pontokat foglalja magában. Először, ecseteli a jelenleg Magyarországon létező clarissa-rendnek jelen állapotát, elmondja keletkezését, vagyoni helyzetét, ténykedését és törvényszerű létjogát. Másodszor elsorolja mindazon intézkedéseket, melyek ekkoráig e szerzetes-rendet illetőleg történtek. Harmadszor tervezetet nyújt, mely szerint a fejedelemnek célzott szándékai a legelőnyösebben végrehajthatók volnának; és negyedszer, ha a felség ezen indítvány daczára a rendnek felosztatását kíváná, mily módzatok mellett volna az kiviendő. Ezen felterjesztésében a helytartóság hiven

---

¹⁾ Az országos levéltár helytartósági szakaszában. 1316. sz. Fonte 64. Relat. 7-a Febr. 1782. Okolicsányi, Eredeti.

követi az országprimástól hangsúlyozott érveket és maga is oly nyomatékos indokokat hoz fel, hogy az egész okirat a legjelesebb szerkezetű védíratok közé méltán soroztathatik, s mint olyan történelmi becses s jogi értékkel bír.¹⁾

Mindezen óvintézkedések, könyörgések, védíratok s az egész ügynek a jogi alapra történt terelése II. József fejedelemnek feltett szándékát meg nem másíthatták.

A királyi biztosok a kiadott rendelet szerint eljárván, felkeresték a clarissák zárdáit. Márczius 2-án beléptek a *pozsonyi* zárdába.

Hogy, fellépésük annál tekintélyesebb legyen, hivatalos diszruhába öltözve, számos hivatalnok kíséretében hirdették ki a szerzetet megsemmisítő parancsot a zárda nagy termébe egybegyűlt, egész testükön remegő apáczáknak, kik mélyen meghajolva hallgatták a fejedelmi szót, melynek szigorú végrehajtásáról többé kételkedniök nem lehetett. A királyi parancs, mely először latinul olvastatott fel, kedvükért magyar nyelven is elmondattott nekik, mire szemeikből dús könnyzárpor hullott. Az előirt rendszabályok értelmében a kulcsok átvétettek, a pénztárak lezárattak, melyekben összesen 7181 frt $\frac{3}{5}$ kr készpénzt találtak. Ezekből élelemre félhavi előleg gyanánt 379 frt 30 kr kiadatott. A köteles eskü letételére felszólítva, azt, habár fájdalomtelt szívvvel, de

---

¹⁾ U. o. a 44. sz. alatt.

nyugodt lelkiismerettel tették le. Ezek után minden kiváló pontossággal leltározatott, mi a következő napokon, kivéve a hó harmadikát, mely vasárnapra esett, folytattatott és csak u. a. hó 26-án fejeztetett be.¹⁾ Azok, kik még fogadalmat nem tettek, elsők hagyták el a zárdát és 150 firt végkielégítéssel ellátva márczius 20-án távoztak. Ekkor egyszersmind a rendnek fekvő birtokai is lefoglaltattak, melyek következő jószágokból állottak: Komárommegyében Apácza-Szakálos, (melyet később ő felsége cserében adott Eszterházy Károly grófnak) Pozsonymegyében: Nagy-Magyar, Tárnok, Boldogfalva, Vajas-Vata, a két Leány, Diószeg, (melyet szintén csere útján ő felsége u. a. grófnak adott) és végre Kolosvásárhely, Somló előfokkal, valamint a pozsonyi hajóvámnak egy része. Birtak ezenkívül a pozsonyi határban gazdasági épülettel, szőlővel, kertekkel és rétekkel.

A királyi biztosok, kikre a budai zárda eltörlése volt bizva, ugyanott ápril hó 10-én megjelentek és a zárda nagy termében feszes bureaucaticai ünnepélyességgel latin, utóbb német, sőt magyar nyelven is kihirdették a zárdának létjogát megszüntető királyi rendeletet, mely épp úgy, mint a pozsonyiaknál, itt is a legérzékenyebb hatást gyakorolta a zárdaszüzekre, kik azt zokogva hallgatták végig. A zárda pénztára, éléstára, stb. kulcsai átvétettek s az ingóságok leltá-

---

¹⁾ U. o. ad. 2072. sz. Fonte 64. Praes. 26-a Martii 1782. Okolicsányi. Eredeti.

roztattak s egyszersmind meghagyatott a tagoknak, hogy öt hó lefolyása alatt jöendő sorsukról s tartózkodási helyükről gondoskodjanak. A még eddig fogadalmat nem tett néhány ujoncznak kijelentetett, miszerint három hét lefolyta után a zárdát hagyják el. Jóságaiuk szintén lefoglaltattak, melyek a következők voltak: Pestmegyében: Czegléd, a Nyulakszigete, Taksony, Ülbösziget, Boros-Jenő. Pilisben: Üröm, Csaba. Esztergommegyében: Mogyorós, Kirva, Csolnok, Leányvár. Baranyamegyében: a Vaiszló-uradalom (Vaiszló, Haraszi, Besencze, Poprád, Talpag, Szénégető-Szalanta, Hidvég, Dobraicza, Samod, Mogyoroska jószágokkal). Biharmegyében: Szent János uradalom Sebén jószággal.

Laczkovics, a királyi confiskáló bizottság élén másnap, ugymint április 11-én, *Pesten* hirdette ki az apácák könyvzárpora között zárdájuk lefoglalását és rendük eltörlését. A zárda pénztára és éléskamarája megvizsgáltatott, de az, a biztosok nem csekély meglepetésére majdnem üresen találtatott, úgy hogy a napi alamizsnából élő szegény szerzetesnőkről, hogy gondoskodva legyen, a kamarai pénztárból szükséges volt utalványozást tenni. Fekvő birtokokkal e zárda nem birt. Ingóságai is igen kevesek voltak, úgy hogy a cassationalis eljárás itt rövid idő alatt végrehajtható volt.¹⁾

---

¹⁾ Az országos levéltár udvari kancelláriai szakaszából. Az 1782. évi apr. 27-én tartott ülés protocolluma a 2428. számhoz.

A *nagyszombati* zárdát a királyi bizottság Ambró alispánnal élén ápril 18-án kereste fel és hirdette ki benne a kérlelhetetlen fejedelmi parancsot, mely a legnagyobb megdöbbenéssel és szívbéli keseredéssel fogadtatott, mindazonáltal a megmásíthatatlan végzés a legnagyobb belenyugvással mélyen meghajolva végig hallgattatott. Ingóságai és ingatlanai lefoglaltattak.¹⁾ Jóságai a következő uradalmakból állottak: Boleráz, Nesztis, Paált, Geszt, a nagyszombati urasági ház és majorság, melyeket utóbb Coloredo grófné ő felségégétől megszerzett, ettől pedig ezeknek egy része Eszterházy Ferencz gróf birtokába ment át. Továbbá birta a rend Móriczhida, Árpás és Kap uradalmakat.

Az öt hó lefolyása alatt a zárdákban gyakran belátogattak a királyi biztosok, új meg új királyi végzéseket hirdetvén ki, vagy azokat ismét érvényen kívül helyezve, úgy hogy az apácák folytonos zaklatásoknak valának kitéve, azért mielőbb a biztosok hatalma alól menekülni és a zárdai együttléttől szabadulni óhajtottak; kivált a budaiak felettébb sokszor zaklattattak Majthényi Imre ügyvéd és kamarai biztos részéről. Félve néztek tehát azon időnek elébe, midőn az állam felügyelete alatt létesítendő zárdába kell vonulniok. Ennek elkerülése céljából július 8-án magához a fejedelemhez 26 clarissa aláírásával

---

¹⁾ Az esztergomi érseki levéltárban. Berényi apátnő relatiója a primáshoz.

igen rimánkodó folyamodványt¹⁾ küldtek be, melyben kérik a fejedelmet, miszerint ne kényszerítse őket valamely zárdában leendő együttélésre, hanem engedje meg nekik, hogy a világba kiléphessenek. Ezen folyamodvány nagy port vert fel. Az udvari cancellaria ő felsége által azonnal megbízott ez ügyben való bővebb tájékozás adására. Itt azonban azt sütötték ki, hogy ezen folyamodvány, mivel nem bírta az apácák sajátkezü aláírását, nekik subtrudáltatott. A fejedelem mindazonáltal megengedte nekik július 27-én kelt rendeletével a zárdán kívül való lakást. Mi a többiekre nézve is érvényre emeltetett. Azonban Laczkovics alispánnak, mint a királyi bizottság elnökének, szintén meggyült a baja Majthényivel, úgy hogy őt többször kénytelen volt feljelenteni. Ez utóbbi, hogy hatalmát mutogassa, kénye-kedve szerint bocsátotta el egyenként az apácákat, úgy hogy azon időre, midőn a széteszlás megtörténendő volt, alig volt már néhány a zárdában.²⁾

Letelvén a felozlató parancs kihirdetése óta az engedélyezett öt hó, a zárdáknak kiürítése sürgettetett; csak nagy rimánkodásra lön

---

¹⁾ Az orságos. levtr. udv. kancell. szakaszában. Fonte 3478. sz. ⁴³⁴⁴/₄₅₉₆ az 1782. évhez.

²⁾ „Ita, ut pro clementer statuto termino nullam in Claustro suppermausuram videam“. Irja Laczkovics a helytartóságához, keltezet nélkül. Praes. 9. 7bris 1782. Lásd még ugyan e tárgyhoz Laczkovicsnak aug. 17. kelt és 20-án praesentált, valamint aug. 27. praesentált felterjesztéseit a helytartóságához.

azoknak, kik még akkoráig sehogysz sem tudtak jövőjükről gondoskodni, még 14 nap hozzáadva. A nagy többségnek a határnapon kellett kivonulnia és pedig világias öltözetben. A feloszlatott rendnek öltönyeit senkinek sem volt szabad viselnie, habár azt otthon titokban mégis többen viselték.

Pozsonyban a kivonulás napja éppen aug. 12-kére, sz. Klára ünnepére tétetett, szándékosan-e vagy véletlenül, fürkészni nem akarom, csupán azt említem fel, hogy ez sz. Klára leányait — mint fel van jegyezve¹⁾ — igen megszorítá és fokozta bennük a keserűséget.

A clarissák templomát, aug. 6-án kelt folyamodványával, Pozsony város a tótajku hivek számára tartandó isteni szolgálat helyéül kérte rendeltetni;²⁾ a zárdát pedig Batthyányi primás árva házul ajánlotta. Azonban miután József esászár a zárdát tanodai czélokra rendelte, a templom is ezen czélokra használtatott. Tornya a csúcsives styl jobb művei közé számitható. Sajnos azonban, hogy jelenleg romladozó félben van.

Miután *Budán* szeptember 10-én történt szétoszlás után a volt rendnek zárdáépülete és temploma üresen állott, annak további célja jött kérdésbe. Először is a templom iránt kérdést tett a helytartóság³⁾ a főváros tanácsánál, vajjon a

---

¹⁾ Kósa, Antiquarii II. 122.

²⁾ A helytartóság levéltárában. Fonte 64. 1782. évhez.

³⁾ 1782. márcz. 4-én, az 1481. — sz. ápril 2-án a 2232.

lakosság lelki igényei megkívánják-e, miszerint e templomban isteni szolgálat tartassék, mire a tanács annak bezáratását indítványozta, mit azzal indokolt, hogy a várban különben is három templom van, melyek a lakosság igényeinek megfelelnek. Erre annak bezáratása rendeltetett el. Butorai, még az oltárok is, belőle kihurczoltattak. Ez utóbbiak pedig magának Laczkovicsnak jelentése szerint felettébb becsesek (praetiosissimae) voltak. Kövekből és mesterséges márványból készítve és a templom oldalfalaiba beleépítve, úgy, hogy szétbontásuk teljes megrongálásukkal volt csak lehetséges. A mellékhelyek közül csak kettő vala fából, melyek eladásra lettek számv. ¹⁾ A templom tornya lebontatott. A zárdaépület felhasználása iránt többféle terveztetett. Általánosan azon nézet körül történt megállapodás, hogy Bécsből a sz. Borbáláról nevezett görög papnevelde helyeztessék át bele. Sőt az udvari kancelláriában szó volt vele együtt a Pázmaneumnak áthelyezéséről is, ²⁾ azonban ez utóbbira nézve a primás ³⁾ az alapítvány értelmét kívánta feltartatni. Midőn II. József császár 1783. ápril havában Budán tartózkodott, maga megszemlélte

---

és július 25-én az 1314. sz. alatt, melyekre a tanács jul. 19. és aug. 7-én felelt.

¹⁾ A m. k. helytartósághoz. Kelt, Pesten 1782. jul. 2-án.

²⁾ 1783. ad 1371. Juxta mand C. R. de 18. Novb. 782. No 8128. — 245.

³⁾ A helytartósághoz 1783. jan. 26. kelt átiratában.

ezen épületet és elég tágasnak tartotta arra, hogy abban kedvencz eszméje szerint létesítendő egyetemes papnevelde (seminarium generale) 400 növendékkel elhelyeztessék, a miről Bécsben 1783. máj. 3-án kelt leiratával tudósítja a helytartóságot és az átalakítás költségének megállapítását kívánja.¹⁾ Mig ezek így terveztetének, már korábbi határozat²⁾ szerint a budai és pesti clarissa zárda ideiglenesen katonai gabnatárul lőn használva.

József császár Budát az által kívánta az ország fővárosává ismét megtenni, hogy benne a legfőbb hivatalokat összpontosítja. 1783. nov. 28-án Pozsonyból Budára legfelsőbb rendelettel áthelyezte a magy. kir. udvari kamarát. 1785. ápr. 3-án ugyanonnan a helytartóságot és ugyancsak 1784-ben a curiát vagyis a királyi és hét személyes táblát. Ezek számára a nagyobb épületek vétettek igénybe s ekkor igen jó szolgálót tett a clarissák zárda-épülete, melynek a bécsi kapu felé levő szárnya országházzá átépítettett, az uri utca felé eső részében pedig a curia helyezettett el. A templom levéltárrá alakítottattát, de mielőtt ez megtörtént volna, elrendeltett a templomnak exsecratiója, melynek végrehajtásával 1784. április 12-én kelt levelével Batthyányi primás Leidneker Döme budavári plé-

---

¹⁾ Eccl. 146. sz. — Mind a volt m. k. helytartóság levéltárába.

²⁾ Rescriptum Reg. de 28. jan. 783 No 720/an.

bánost bizta meg, ki ápril hó 19-én, a kapott instructio szerint az exsecratiót úgy vitte véghez, hogy a szenteknek ereklyéit az oltárokból kiemelte, ha azok portatilekben voltak elhelyezve; a szentelt oltárköveket, melyek az oltár asztalát képezték, felemeltette és sekrestyéjében elhelyeztette. A templom falairól a felszentelés jeleit a vakolattal együtt levakartatta és elégettette. A templom kriptájából a város tanácsa hozzájárultával a holtakat a köztemetőbe áthelyeztette¹⁾. Midőn 1791-ben a királyi táblák Pestre áttétek, ezek helyiségébe t. i. a volt clarissa zárda nyugati szárnyába a helytartóság költözött. Megjegyzésre méltó azon körülmény, hogy az országháznak nagy termében, mely a clarissák idejében az isteni buzgalom céljaira szolgált volt, koronként táncmulatságok tartáltak. Jelenleg benne az országos levéltár van elhelyezve.

A *nagyszombati* zárda kiürítésének napja szeptember 18-ika volt, melyből, lakói letévén a szerzetesi öltönyöket, világi ruházatban a szélrózsa minden irányában távoztak. Miután az árverés, melyen az apácák butorai dobra kerültek, megtörtént, több tárgy, mely eladható nem volt, a zárdában és templomban visszamaradt, névleg a kassai vértanuk ereklyéi, ón koporsóban, valamint még más két vértanunak teste. A kevésbé értékes egyházi készletek 5 ládába elpa-

---

¹⁾ A budavári főtemplom levéltárában az egyházi rendeletek között.

kolva a harminczadba átvitettek. Az orgona, padok, zeneszerek mikénti elhelyezéséről Rajcsányi biztos és a helytartóság között hosszabb tárgyalás folyt.¹⁾ A kassai vértanuk és a másik két szent ereklyéje az orsolyák zárdájába vitettek át. Erre a templom a zárdával együtt agastyán katonák laktanyájává lön, mely célra még most is szolgál.

A *pesti* zárdából az 5 hó letelte után szeptember 11-ikén történt a kivonulás. A rendeltetés nélkül levő üres épületet Pest városa óhajtott megnyerni s aug. 5-én kelt, a helytartósághoz intézett folyamodványával a templomot a tót ajku hivek, a zárdát pedig kórház számára kérte. Ugyanezen időben Batthyányi primás az épületet polgári és katonai árvaház számára ajánlotta. József császár pedig 1783. febr. 14-én kelt rendeletével abban a katonaság gabonáját hordatta össze. 1783-ban pedig a városnak kérényét teljesítve, kórházi czélokra, 1802-től pedig zálogházzá engedtetett át. A templom már 1785-ben Hildebrand udvari építész által nagy sietve egész alapjáig lebontatott, s hogy ezt teljesithesse, annak exsecratióját sürgősen végrehajtatni kívánta, a mivel Batthyányi primás Tóth István pest-belvárosi apátplébánost bizta meg, ki ezen parancsnak 1785. junis 7-én oly módon, mint Budán történt, tett eleget.

---

¹⁾ Eccl. Pur. No 34. Sessio 102. Eccl. 13220. Protocolum Commiss. Eccles. Sess. 33. Die 28. Nov. 1783.

X.

A clarissák ingóságai elharácsoltatnak.

Mind a négy zárdában a megtörtént szétosztás után az ingóságok elárverezése dobszó mellett következett. Az egyházi készletek korábban két csoportra osztattak: olyanokra, a melyek értéket képviseltek és olyanokra, a melyek csekély vagy semmi értékkel nem bírtak. Előbbiek Laczkovics július hó 2-án a helytartósághoz intézett relatiója¹⁾ szerint Budán ládádba pakoltattak és megyei poroszlók kíséretében Pozsonyba utnak indítottak, a hol a helytartóság épületében ezen egyházi tárgyak számára külön kincstár alkottatott, mely előtt, hogy fegyveres őr legyen, Pozsonynak katonai parancsnoka felszólított, ki készséggel adott rendelkezésre katonaságot. Ezen raktár idővel az ugynevezett „Königl.

¹⁾ Az esztergomi érseki levéltárban. Protocollum I. P. E. 181. Nr. 51.

Kirchen - Geräthschaften-Depositent-Amt“-tá alakult át. Itt először is az egyházi kincsek közül az arany és ezüstneműek, drágakövek és gyöngyök kerültek áruba. Az árverezés napjára a m. k. helytartóságnak 1784. ápr. 5-én kelt¹⁾ körövénye által május 3-ika tüzetett ki, s meghagyott, hogy ez a községekben a vasárnapi sz. mise után a szokásos dobszó mellett adassék a ker. hiveknek tudtára.

Az árverezés a kitűzött és a reá következő napokon meg is történt, a midőn nemcsak a pozsonyi Schlossbergről, hanem közel és távolról egybesietett mőzeshitűek a legjutányosabb üzleteket csinálták. Hogy ennek némi bizonyosságát adhassuk, egy kis számvetési példával kedveskedünk. A pozsonyi apácák leltárában 215 semiuncia aranyat találunk feljegyezve, a mi 2110 császári aranyat képvisel, ez pedig 10,550 frtot tesz. Ugyanott 6761¹/₄ semiuncia ezüstöt 16,902¹/₂ frt értékben. Így az arany és ezüst értéke együttesen 27,452¹/₂ frtot tesz. Már pedig az 1783. máj. 31-én készített bevételi táblázatos kimutatásban a pozsonyi clarissák zárdájának összes kincseért csak 16,393 frt 7 denár vétetett be. Számításunk szerint ezen összeget már csupán az ezüstneműek sulyszerinti értéke is meghaladta. Így tehát a mi ezen felül volt, az arany 10,550 frttal, a gyöngyök, gyémántok,

---

¹⁾ Eccl. Pur. 34. Ex Consilio Sess. 28.

drágakövek, paszomántok, nagybecsű kelmék mind elprédáltattak.

Ha mindazon tárgyakat felsorolnók, melyek ekkor elharácsolattak, még inkább bizonyulna az akkor elkövetett prédaság. De elég lesz az elárverezett tárgyak közül csak egyet felemlíteni, a mely az elárverezésre szánt kincsek leltárában a 9-dik szám alatt így fordul elő: *„Egy kis oltár, két szárnynyal, házi kápolna számára való, melynek középső részében a bold. szűz Máriának alakja, a mint a kised Jézusnak emlőjét nyújtja, két oldalról szűzek alakjaival környezve. Az egész megaranyozott, ezüstből készítve.“* Ezen oltárka nem más, mint boldog Margitnak táblája vagyis házi oltára, melyet már maga helyén, mint a *Rotschild* család egyik tagjának jelenlegi tulajdonát felemlítettünk, melynek becsértéke körülbelől 14,000 frtot képvisel, s e szerint ezen oltárka megérte felét azon összegnek, a melyet az összes kincsekért bevettek. A megszüntetett öt clarissa zárdának akkor elárverezett kincsei következő jövedelmet adtak. A pozsonyiaké 16,393 frt 7 denár, a budaiaké 10,474 frt 31 denár, a nagyszombatiaké 12,104 frt 69 denár, a pestieké 1151 frt 78 denár, a zágrábiaké 2797 frt 95 denár, tehát összesen 42,921 frt 80 denár.

Idővel más helyeken is állítottak fel egyházi készletek állami raktárai, névleg midőn a királyi kamara Budára helyeztetett át, ott is ily raktár jött létre, melyből, hogy a plébánosok vá-

sárlásaikat eszközöljék, 1786. év jan. 17-én a helytartóság körlevele által hivattak fel.¹⁾)

Hogy ezen raktárakban mily felületesen és hanyagul kezeltettek a készletek, legjobban bizonyítja József császárnak 1786. decz. 17-én Bécsben kelt Kresel báróhoz intézett levele,²⁾) melyből a következőket átvesszük: „Kedves báró Kresel! Miután legközelebb magam szemtanuja voltam azon meg nem engedhető hanyagságnak, mely az egyházi tárgyak itteni raktárában uralkodik, miután az itt lerakott tárgyak nagy része részint elégett, részint a kitört tűznek oltása alkalmával megrongáltatott és *mivel egyáltalán azon látszatja van, miszerint ezen raktárak csupán azért perpetuáltak, hogy a benne alkalmazott biztosok és a többi személyzet az állam költségén alkalmat találjanak még hosszú ideig magokat hizlaltatni,* azért tehát határozott irányul meghagyom önnek, hogy mindazon tartományokban, a melyekben a templomok szabályozása már keresztül vitetett, a templomi készletek raktárai kiürítettessenek.“

Elrendeli e czélból, hogy a még meglevő tárgyak azonnal elárvereztessenek, az arany és ezüstneműek beolvasztassanak. Bécsben az utóbbi tűz által megrongált tárgyak, melyek templomi használatra többé nem alkalmasak, minden áron

¹⁾ 3377. számú körlevél az 1786. évből.

²⁾ A legfelsőbb kézirat másolata a m. k. udv. kancellária levéltárában az 1786. évhez. 14464. sz.

zsibárusoknak adassanak el, ugy hogy az 1787. évi febr. hó 1-éig ezen raktár kiürítették.

A clarissák lefoglalt vagyonából a könyv és levéltárak árverezésnek tárgyát nem képezték, mert azok az állam számára tartattak fenn. A mi a *könyvtárt* illeti, a clarissák nem rendelkeztek számos könyvvel, de voltak *felette becses kézírataik*, melyek, mint látszik, a cassatio alkalmával egyesek czelláiban lehettek, és az illetők által, mint magánvagyon, el is vitettek; mert csak így magyarázható meg, hogy e becses kéziratok hosszu időn át; míg közkincsekké váltak, magánkézen forogtak. Nem mulaszthatom a birtokukban volt irodalmi kincset részletesebben felsorolni!

A dominicana apáczáktól, de kivált a nyulakzigetebeliéktől a következő magyar codexek maradtak:

A dominicana apáczaak szabályai, melyeket 1474-ben „absolvit die S. Remigij in Conventu Sigetij, pro Insula leporum“ Váci Pál dominicanus, a szépművészetek mestere és a hittan tanára. Ezen kéziratot még Ferrarius látta,¹⁾ de jelenleg nyom nélkül eltűnt.

Az Apor-Codex, véleményem szerint a nyulakzigetebeli apáczáknak liturgikus könyve volt. Erre mutat kora, mely az írás characteréből, a XV. századbéli három kéztől származó régi barátgót betűk után meghatározható. A benne foglalt: „*Kanthrya*“ és „*fejedelem azon*“ kifejezések jellemzők. A Margit legenda ugyan a főnöknőt gyakrabban „*priorissa*“-nak nevezi, de fordul elő benne a „*fejedelem*“ kifejezés is.²⁾ Hogy ép a szigeti domini-

¹⁾ De Rebus Hung. Prov. Praedi catar. 449. és 529.

²⁾ Eredetiben 202. — Volfnál 75.

canaké volt, abból tűnik ki, mert a nálok szokásban volt *feketezés* kifejezés, mely az ünnepélyes fogadalom letetését jelenté, szintén előfordul: „*myndenyk fekethus athyafyw egh eghez zoltharth olwasson... kyk nem fekethussek az toebh sororokal eghycthembe*“ stb. Mind ez a szigetbeli dominikánákra vall. E mellett tanuskodik továbbá azon körülmény is, hogy e könyv utóbb a clarissák birtokába került, mert hátulsó táblájára későbbi nőkéz által ez van írva: „*een edez. clar.*“ A mi nyilván „*een edez claram*“-ra egészítendő ki, mely név a clarissáknál igen gyakori volt. A beceses kézirat a clarissák birtokából Apor Péter tulajdonává lett, mint a könyv tábláján található „*Petrus Apor*“ bejegyzés bizonyítja. További tulajdonosa Apor Zsuzsanna bárónő volt, ettől kapta Cserey Farkas, a ki a táblára bejegyezte: „*Báró Apor Susánna, Pünkösdi Gergelyné urasszony ajándéka.*“ Cserey özvegye, Zathuretzky Emilia asszony, az általa alapított háromszéki muzeumnak adta, melyben jelenleg is őriztetik.“

A Cornides-Codex. Ez tulajdonképen nem önálló, hanem első és harmadik része azon terjedelmes kéziratnak, melyet az egyetemi könyvtár az ötvenes években szétszedetett és 5 kötetbe osztatott. A részek így következtek egymás után: *Cornides Codex 1—420. l., Bod Codex, Cornides Codex 421—430. l., Könyvecske a szent apostolok méltóságáról, Példák könyve, 69—86. l., Példák könyve 1—68. l., és Sándor Codex.* Ezeket 1500—30 között Ráskay Lea és más öt nyulakszigetebeli dominicana apáca írta. E kézirat másolásánál Ráskay, úgy mint a Margit-legendában tette, szintén több bejegyzést tett, így az 1515. évhez: „*Ezen eztendevben zenteltek meg az kapolnat, zent katerina azzon napyan vasarnapon.*“ Az 1517. évnél, melyben a másolást befejezte, megnevezi magát: „*Vegeztetyk zent iustina azzonnak elete, vrnak ezten-deyben. Ezer. ext zaz. tyzenheet eztendevben. raskay lea.*“

Tartalma mind az öt résznek: szentek legendája és róluk predikációk. — Valószínűleg a clarissák lefoglalt könyvtárával kerülhetett az egyetemi könyvtárba, mely a megszüntetett szerzetes rendek könyvtáraiból alkotott.

Szent Margit Élete. Ezen 1510-ben, Ráskay Lea által írott codexről tárgyalásunk folyamatában többször megemlékeztünk, itt csupán azt akarjuk felemlíteni, miszerint a dominicana apácák összes ingóságaival, 1615 óta a pozsonyi clarissák birtokába jutott. Pray 1770-ben kiadta midőn azt „*codex meus*“-nek¹⁾ nevezi és megkülönbözteti azon XVIII. századbéli kézírattól, mely a apácáké volt, és melyből a hiányzó részeket kiegészítette. Hogy és mi módon kerülhetett a codex a cassatió, sőt 1770. előtt, Pray birtokába, nem tudni. Pray azután, a minék Horváth István csak „ezer bajjal“ tudott nyomára jutni,²⁾ eladta a „hires Héderváry Viczay Mihály“ grófnak, ettől pedig „nagy hazafiúi áldozatok mellett“ megszerezte Jankovics Miklós. Hogy miben állott legyen ezen „nagy hazafiúi áldozat“, azt maga feljegyeztette volt a könyv táblájára: „*Nicolai Jankowich Exemplar e Comite Michaele Viczay pro aureis Graecis et Romanis Rarissimis, uti Basileos Basilion Farnacis et aliis Nro 65. redemt. Unicum hoc pretiosissimum, Linguae Hung. Cimelion*“. Tőle, mint Mátray Gábor a könyvtáblán feljegyezte, „első gyűjteményével“, tehát 1836-ban megvette a magy. nemz. Muzeum, a hol Hung. Quart. 406. sz. alatt őriztetik.

A Gömöri-Codex 1516. kezdve „Atyánk szent Domokosnak octávján.“ Kezdetét *Tetemi Pál* pálos, nagy-vásonyi vicarius, a többit két dominicana írta. Ezek egyikét „*Kateriná*“-nak hívták. Összesen az egész codexet kilencz kéz írta. Muzeumé.

---

¹⁾ I. mű. 249. 251.

²⁾ Tud. Gyűjt. 1835. II. k. 110.

Szent Domonkos Élete. Ezen Ráskay Lea által 1517-ben befejezett élete rendje alapítójának a többi általa másolt codexekkel hasonló sorsban részesült. Ezen kéziratában is, szokása szerint, beleszötte a másolat közé saját észrevételeit, melyek közt igen figyelemre méltó ez: „Ezer evt zaz es tyzenheet eztendevben vegeztetet ez kevnv, zerdan hvsuet napya vtan. *Ezen eztendevben halnak meg az veen sororok, legendy kato azzon mynd az tevby.*“ A clarissák cassálása után, mily módon, nem tudni, Szerdahelyi Gábor, beszterczei püspök birtokába jutott, mint a könyv első táblájának belső oldalán ragasztott lapocska bizonyítja, melyen a püspök czimere alatt ez olvasható: Ao 1800. Gabriell Zerdahelyi de Nitra Zerdahely eppus Neoszoliensis.“ Jelenleg a nemz. Muzeum birja.

A Horvath-Codex. Ráskay Lea kézirata az 1522-ik évből, a nyulakszigetebeli dominicanak számára szánt sz. beszédekkel és elmékedésekkel. Sorsa egyenlő volt a Margit legenda, Cornides codex és a sz. Domonkos életeével. A cassálás után, már 1803. előtt Jankovics Miklós bírta, kitől a nemz. Muzeum megvette, hol most „Egyházi Beszédék 1522.“ Hung. Quart. 236. sz. alatt őriztetik. Szabadjon itt még megemlítenem, miszerint belőle az első és második sz. beszédet sok tekintetben változtatva átvette a Tihanyi-, a másodikat a Kazinczy-codex.

Az Érsekujvári-Codex, melyet 1530—1-ig nagyobb részt *Sövényházi Márta* irt, ki magát így irta alá: „*Se-
wenhazy soror marta keze myath.*“ Hogy apáczák számára készült, bizonyos e szavakból: „*Thysztelendoe Zyzek.*“ És hogy különösen dominicának számára, pedig e szavakból: „*zent domokos atyank*“, a mi felettébb gyakran előfordul. Az evangéliumi perikopákon kívül áhitatra való elmékedéseket és legendákat tartalmaz. E diszes codex az érsekujvári ferenczrendű zárda ajándékából az Akademia birtokába jött.

A clarissa apáczáktól, leginkább az óbudaiaktól, a következőket birjuk.

Az Ehrenfeld-Codex, mely a legrégebb magyar könyv, és mint nyelvmaradvány is a Halotti-Beszéd és a Königsbergi-Töredék után következik. Kora, nyelvészetét és palaeographiáját tekintve, a XV. század első felére tehető. Tartalma assisi sz. Ferencznek élete, ki: „*my atyank Bodog Ferencz*“-nek neveztetik, a mi kétségtelenné teszi, hogy e mű rendének tulajdona, a mű írója pedig rendének tagja volt; ki ezen kéziratot szintén sz. Ferencz rendén levő apáczáknak, tehát *clarissáknak* készítette. A mire azon körülményről lehet következtetni, mert benne sz. Klárának „*bodog ferencz nemes plantaya*“-nak, két egész fejezetet szentel. Azonban ezen becses nyelvkinccs a clarissák birtokából átment valamely más szerzet birtokába, s ekkor e szavak „*my attyank*“ áthuzva kitérőltettek. Ezen körülmény azon következtetésre jogosít fel, miszerint e codex a nagyvárad melletti sz. Jánosi clarissáké volt, ezektől pedig a dominicának kapták meg, kik vagyonukat örökölték és kik a törlést is eszközölték. Így tehát a codex íróját is Nagyvárad vidékén kell keresnünk. A dominikanáktól akár Nagyszombatban, akár Pozsonyban ismét a clarissák tulajdonává lett, s ezek egyike a rend cassalása után vitte, több más könyvvel Nyitrára, a hol mind azon délutánig háborítatlanul a padláson fektüdt, míg labda szerepre nem jutott, és Ehrenfeld Adolf akkor (1850—1-ben) VI. gymnasialis osztálybeli tanuló, most bécsi jogtanácsos és tudor által meg nem mentett, kinek jelenleg is birtokában van.

A Lobkowitz-Codex, mely a clarissák számára 1514—1521 között irt imádságos könyv. Benne búcsúkkal biró alkalmi imádságokon kívül, szentek legedái és példákkal fűszerezett erkölcsi olvasmányok is vannak. 1585-ben Gebbl Jánosé volt, mint az első boríték tábla belsejében található feljegyzés mondja: „*1585 Hanns Gebbl von Milt-*

föld der Röm. Kay. Mayth. Dienner.“ Jelenleg herczeg Lobkovitz Mór raudnitzi könyvtárában őriztetik.¹⁾ Valószínűleg a clarissák vándorlásai alkalmával jutott birtokukból idegen kézre.

A Lányi-Codex. A clarissa apáczaak számára szolgáló „*ordinarium*“, mely 1519-ben készült. Masolását három kéz eszközölte. Ezek harmadika Kálmáncsey László, ki így nevezi meg magát: „*Laudetur deus necnon sua genitrix vnica: quum finis ad esse videtur per me ladislaum pbrm de kalmanchey... 1519.*“ Hogy a codex a pozsonyi clarissák birtokában vala, bizonyos, mert első táblája belső oldalán e szavak olvashatók: „*Anno 1689 Die 27. Decembris Adom Szent Prophessioia Napjan Ezt a könyvet Soror Catharina Franciska Vlassichnak Emlekezettől hogi Sorgalmatossan tanullia Oluasny Sor Maria Victoria Balassa Ordinis S. Clarae.*“ Az adományozó pedig Pozsonyban abbatissa volt. Mivel e könyv 1519-ben iratott, a clarissák pedig oda Ó-Budáról csak 1541-ben mentek, azért Kálmáncsey e kéziratot csakis az ó-budai clarissák számára készíthette. Ezek által megőrizve Pozsonyba került, a cassálás után Nagyszombatban megtelepült egyik vagy másik ex-clarissától átment Schuster nevű gyógyszerész birtokába, ettől megszerezte Lányi Károly tanár, ki az Akadémiának ajándékozta.

A Debreczeni-Codex, mely 1519-ben fejeztetett be. Hat író készíté a clarissák számára. A mi bizonyos a benne előforduló eme mondatból: „*Legietök Alazatosok O cristosnak megszentölt iegőssi mert alazatos atiatoc tvdnya mint az dichőseges zent ferencz, aniatok is alazatos vot tudnya mint az dichőseges zwz zent clara.*“ Sőt Temesvári Pelbártot in „pelport atianc“-nak nevezi. 1613-61 Erdélyben volt a bejegyzések tanúsága szerint. Azután a debreczeni collegium kapta. (Ez az erdélyi clarissáké volt.)

¹⁾ Csontos, Magy. Könyvszemle 1879. 189.

A Vitkovics-Codex, mely az „*Vyh zerzeteseknec Regvlatia*“-t tartalmazza, t. i. az apácza ujonczok számára buzgalmi s tankönyvül szolgált, 1525-ben készült. Nem lehetett másoké, mint szintén a clarissáké, a benne foglalt „sz. Bonaventura Regula“ után ítélve. Hogy apáczáké volt, kitetszik a gyakori „leánom“ kifejezésből. A clarissák birtokából Egerbe került, a hol Vitkovics Mihály 1803 körül fedezte fel. Utóbb Jankovich Miklós birtokába jutott, kinek első gyűjteménye megszerzéséből még 1836. előtt a magy. nemz. Muzeum tulajdonává lett, a hol Hung. Duod. 8. sz. alatt őriztetik. Csak mellesleg jegyezzük meg, miszerint a cassálás után Kuthy Klára a pesti zárdának ex-abbatissája, Egerben telepedett meg.

A Teleki-Codex 1525—31-ig szintén clarissa apáczáké volt, négy kéz által iratott, a negyedik magát megnevezi így: „*frater ferenc sepsi-szentgyörgyi vesztegette*“ Az erdélyi vásárhelyi clarissa apáczák számára készült, jelenleg Marosvásárhelyen a Teleki-könyvtárban őriztetik.

A Kazinczi-Codex, mely három férfi kéz által 1526—1541-ig barátgót, az utólag bejegyzett tiz parancsolat újabb folyóbetűkkel legfeljebb a XVII. században iratott, apáczákhöz intézett példákat és beszédeket tartalmaz. A kifejezés: „*ihs, maria, zent ferenc*“, világosan sz. Ferencz rendüekre vall. A gyakori: „*hugaimnak, zyzeknek, Cris-tus icgössynek*“ pedig sz. Ferencz rendén létező apáczákra bizonyít; ezek pedig a clarissák. Hogy valóban ők még később is birták, mutatja az MDCXXV. évszám és „*Con-ventus posoniensis*“ szavak, melyek hártya borítékára irattak. Nézetem szerint ezen codex Ó-Budán készült, onnan 1541-ben, félbeszakítva Pozsonyba vitetett, de 1714-ben ismét Budára hozatott, Budáról Pestre, innen a cassatio alkalmával Kuthy apácza által Egerbe vitetett, ott 1803. előtt Vitkovich Mihály birtokába jött. Később Jankovics könyvtárába került, és ennek megvételével a nemz. Muzeum tulajdonává lett, a hol a Hung. Duod. 21. sz. alatt

őriztetik. Csak melleleg hozom fel azon állításom bizonyítására, hogy e kézirat az ó-budai clarissák számára készült, azon körülményt, hogy a nyulakszigetebeli dominicának predikációs könyvéből (most Horváth Codex) az „azzonyok zeplevtelen zvz marianak halalarol“ szóló terjedelmes predikáció ügyes kivonatban meg van benne, „azzonunk marianak halalarol“ czim alatt. Ezen körülmény mindenesetre a beszéd átdolgozójának a kézirat tulajdonosával való érintkezésére vall, a mi a két zárda közelsége következtében igen lehetséges vala.

A Tihanyi-Codex, mely 1530—32-ig valamely ferencz-rendi által írott, és clarissa apáczáknak mondott sz. beszédeket tartalmaz. A szövegnek számos helye bizonyítja ezt. Például a: „*bodog zent ferenc attionk*“ kitétel, nemcsak a beszélőre, de a hallgatókra is vonatkozott. Leginkább bizonyít állításom mellett eme mondat: „*ezert oluastatok amaz egh apucarol: ki nem uala ketsegös: sem ragalmazo: sem alnok: mint nemelek köözeleők*“ Azonban a „*közöleők*“ szó más tentával szorgalmasan ki van törölve. Látszik, hogy a ferencz-rendű írótól később az apácza kezébe került, ki a rendre nézve sértőt kitörölte. Nézetem szerint az ó-budai clarissáké volt, már csak azért is, mert a nyulakszigetebeli apáczáknak predikációs könyvéből (most Horváth-Codex), két predikáció benne át van véve, névleg: „isten fyanak test fel vetelerev“ ily czim alatt: „Eg igön zep predicacio urunk cristusnak foganattarol.“ A másik: „azzonyok zeplevtelen zvz marianak halalarol“ ily czimmal: „Nag zep predicacio: azzonunk marianak halalarol.“ Ezen átírás, vagyis inkább átdolgozott leírás, igen bizonyít a hely közelére.

A Virginia-Codex a XVI. század elején az ó-budai clarissák számára készült asceticus buzgalmi könyv, mely több tanulságos adatot beszél el „*zent ferencz atyank*“ — mint a szöveg nevezi, — életéből. Berekesztésül pedig: „*Zent apaczaknak eletekre rvuyden valo regula*“ —

vagyon. Tulajdonosáról nyíltan tanuskodik az első tábla belső papiros lapján található eme bejegyzés: „*Sorores Conuentus Posoniensis de Veteri Buda.*“ E kézirat 1844-ben a tiszalöki plebánián találtatott, honnan Simon András plebános beleegyezésével Dessewffy József grófnak leánya *Dessewffy Virginia* grófnő az Akademiának küldte, mely azt a küldő nevével nevezte el és jelenleg is birtokában őrzi.

A Weszprémi-Codex, mely a XVI. század elején ferenczrendi szerzetes által szintén ezen renden levő apácák számára iratott, mint ezt e kifejezések: „*Iesus maria ferench! hugaim*“ és „*CRistus yegyesey*“ stb. eléggé bizonyítják. Tartalma két részre oszlik: az elsőben Krisztus kinszenvedésének története van. Ez iránt a könyv első táblájának belső részében utasításul állanak: „*eből Virag Vaszarnap estve s Nagi Csütör estue oluasznak.*“ A második részben: „*Zenth bonaentura atyanknak kenyeve elethnek tekelltessegerel*“ vagyon. Egyik lapján ezen, későbbi kézzel történt bejegyzés is fordul elő. „*Az Somodi nenem kónue ez.*“ Ki volt légyen e Somódi, apácza-e vagy világi, megmondani nem tudjuk. S így az sem világos, hogy melyik clarissa zárdái volt. 1801-ben Winkler Mihály pécsi kanonok ajándékozta az egyetemi könyvtárnak, melynek még most is tulajdonát képezi. Nevét onnan nyerte, mert első ismertetője, Horvát István, ezen ismeretetést *Weszprémi Istvánnak* ajánlotta. (Tud. gyűjt. VIII.)

A clarissák kézirat-kincséhez tartoztak még következő magyar codexek, melyekről nem tudom határozottan mondani, vajjon a dominicanák vagy a clarissák számára irattak, névleg:

A *Winkler-Codex* 1506-ból.

A *Döbrentei* „ 1508-ból.

A *Nádor és Simor-Codexek* 1508-ból.

A *nagyszombati* „ 1512-ből.

A Czeh-Codexek előbb Kinizsi Benignaé, utóbb valamely apáca zárdában Soror Mária Victoriaé.

A Jordánszky-Codexek 1516—19-ig.

A pozsonyi „ 1520-ból, melyet Mihály deák irt. Ujabban elveszett.

A keszthelyi-Codex 1522-ből.

A Thewreuk „ 1531-ből.

A Kriza „ 1532-ből.

A Guari „ a XVI. századból.

A gyöngyösi „ szintén a XVI. századból.

Az Érdi-Codexről bizonyos, hogy a carthausi apácák számára iratott volt.

E temérdek *nyelvkincs*, mely többet ér mint arany és drágakő, szemlélete hatásának benyomása alatt, nem tagadhatom meg a nálla való valamivel további időzést, hogy behatóbban szemlélhessük meg azon jelesekét, kiktől az reánk maradt. Együtt találjuk az apácák gondosan megőrzött kincseiben majdnem összes nyelvemlékeinket, s még bizonyára többet is találnánk náluk, ha József császár által történt szétszórásuk következtében a világban szétfutva könyveiket magukkal szét nem hordják. Gondos áttekintés után felettébb érdekes adatokat szolgáltatnak b. Margit rendének tagjai s zárdájában utódai, mert *a nyulakszigetebeli dominicanák 1474-től 1530-ig 12 kéziratot készítettek*. Legalább ennyiről határozottan kimutathatjuk, hogy övék volt. Lehet, sőt bizonyos, hogy még többel is birtak. Ezen 12 kéziratot összesen 5 férfi és 13 női kéz irta. A férfiak közül kettőnek nevét ismerjük, ezek:

Váci Pál és *Tetemi Pál*, az első szigeti, a második nagy-vásonyi *pálos*. Tehát a pálosok mint jeles könyvmásolók irtak a dominicanák számára. A tizenhárom dominicana író közül háromnak neve ismeretes, ezek *Ráskay Lea*, *Katerina* és *Sövényházy Márta*. Egyik pedig „k“ betűvel jeleli magát. Ezen irodalmi tevékenységért is megérdemlik a derék dominicanák az utókor leghálásabb elismerését.

A *clarissák* szintén felettebb nagy nyelvkincset hagytak hátra. Tényleg kimutatva van 11 codex, de valószínű, hogy az utóbbi 12-tőt is, sőt még ezeken túl is birtak. Hogy magok is irták e könyveket, biztosan kimutatni nem lehet, de tény az, hogy számukra leginkább a ferenczrendiek készítették a kéziratokat. Ezek közül kettőnek neve ismeretes, ugymint: Kálmáncsey László és Szepsi-Szent-Györgyi Ferenczé. Legtöbb kézirrattal a ó-budai clarissa zárda birt, melyből 1541-ben a clarissák Pozsonyba menekültek, hol a dominicanák és a Nagyvárad melletti clarissák kézirat kincsei is összpontosítottak. Felemlithetjük mellesleg az erdélyi, kivált vásárhelyi clarissák kézíratait is.

Kapcsolatban a nyelvkincset képező codexekkel, figyelemre méltók a clarissák többi, eddig ismeretessé lett kézíratai is, melyek a következők:

„Szent Ferencz Atyánk Rendén Lévo Boldog Asszony Provinciájának Megyében Szüz Szent Klára Szerzetében Élő Szüzek Klastrominak Kezdeté, Néhai és mos-

tani Állapottya. A mint az Emléttett Provinciának Archivumából A Szüzek Conventeinek Protocollumbul és Egyéb Írásokbul es Könyvekbül Deák nyelven egybe szedte, és az után Emléttett Szüzek Kedvéért Magyar Nyelvre fordította P. E. K. 1768.“ Ennek provenientiajáról a könyvtábla bejegyzése következőt tartott fenn: „E kézirat néhai Jankovics Miklós második gyűjteményéből vásároltatott 1852-iki január 20-án hat ezüst krajczáron.“ Későbbben új kötést nyert. Hung. Quart. 393. sz. alatt a Muzeum kézíratai között le van téve.

Ugyanott egy hasonló tartalmu második kézirat is létezik, mely szintén egykor a clarissák birtokában volt. Hung. Quart. 396. sz. jelzéssel.

„A szent Clara Szerzetiben élő apaczaknak regulajok Melliet nokik adot es megerősitet a Negiedik Orbán Pápa, Vrunk születése után 1263. esztendőben. Magiarol irattott 1627. esztend. Nagyszombati Szüzekért.“ E kézirat a Széchényi országos könyvtár részére, gróf Széchényi Lajos alapítványából vásároltatott meg 1852-ben Felsenstein Antal budai polgártól. Bekötése a reá nyomott évszám szerint 1635-ben történt. Zöld bársony alapon ezüst sarkok, kapsok és köldökökkel bir. Pergamenre van írva, diszes czimlappal, szinezett initialékkal és arany metszettel bir. Jelenleg a Muzeum kézíratai között Hung. Quart. 394. fordul elő.

Egy második hasonló tartalmu példánya is van a Muzeumnak, mely Litterati Nemes Samueltől vásároltatott meg a Muzeum költségén 1842-ben. Ez pedig e kéziratot Velenczéből hozta vissza hazánkba. Papirra egyszerű cursiv betűkkel írva 1649-ben készült. Muzeumi jegye Hung. Quart. 395.

„Protocollum azaz Jedző könyv, melyben az Nemes szabad királyi Pesth városában lévő Tiszteletes Clarista Apácza Szüzeknek“ névsora s egyéb érdekes ügyei tárgyaltnak, megkezdve „ez 1767. esztendőben, mindszent-

havának 15. napján.“ — E kézirat, mely a pesti rendház történetét tüzetesen tárgyalja letéve van az egri érseki levéltárban.

Ezek volnának röviden a kéziratok, melyek a clarissák zárdáiból széthurczoltattak, s melyek hollétéről magamnak tudomást szerezhettem.

Különös figyelmet érdemelnek a clarissák *levéltárai*, melyek összpontosítva az országos levéltár kiváló érdekes részét képezik. Megérdemlik e levéltárak, hogy felemlitessék róluk, miszerint okmányaik kétharmad része a mohácsi vész előtti időből való és több mint fele hártýára van írva. Alkalmas elhelyezésük a tárgyra nézve csomagokban (fasciculi) történt, melyekben minden egyes tárgy külön számmal bir. Hogy az okmányok mennyiségéről magunknak némi tájékozást szerezhessünk, érdekesnek tartom felemlíteni, miszerint a pozsonyi clarissák levéltára 69 csomagban 2920 számmal, tehát a 3000-et meghaladó okmánynyal bir. A budavári, vagyis a „Monialium Vet. Bud.“ — mint a levéltárban neveztetik — zárdáé 35 csomagban 1260 számmal, tehát több mint 1300 drb okmánynyal bir. A nagyszombatiaké 25 csomagban 762 számmal, így tehát több mint 800 okmánynyal. A pestieké 1 csomagban több mint 100 drbbal. Összesen a négy zárdából egybegyűjtött okmányok száma meghaladja az 5200-at. Ezen okmányok lajstromai (elenchusai) a legnagyobb szorgalommal

vannak készítve és a betűrendű mutatókon kívül az okmányok rövid kivonatát is adják, sőt a nagyszombatiak chronologicus mutatóval is bírnak. Ez utóbbiak közt a legrégebb okmány IX. Gergely pápának 1240-ben kelt bullája, melyben megengedi, hogy a nagyszombati apácák fekvő jószágokkal birhassanak. (Fasc. 1. num. 1.)

A levéltárral együtt a conventeknek *pecsétnyomói* is lefoglaltattak és a kincstári levéltárban őriztettek, a honnan az 1849. évi jun. 10-én 150. és 151-iki szám alatt kelt pénzügyminiszteri rendelet következtében áttétettek a Nemz. Muzeumba.

A pozsonyi clarissák hosszú időn át azon régi mandola alakú pecsétnyomót (sigillum cuspidatumot) használták, melyet Ó-Budáról magukkal vittek 1541-ben. Csúcsíves stylű architektónikus diszitmények között a bold. Szűznek koronázott félholdon álló alakja van, gyermekét karján tartva. A pecsét legendája ez: „DOMINA ABATIS.. DE VETERI BVDA.“ Ezen pecsétnyomót a Budára költözöttek 1714-ben magukkal hozták és tovább használták, azért a pozsonyiaknak más pecsétnyomóról kellett gondoskodniok. A budaiak birtokából e becses pecsétnyomó elveszett, azért csak lenyomatai után ismerjük.

A pozsonyiak új pecsétnyomója: „SIGIL. SOR. POSONI. ORD. S. CLARAE 1713.“ legendával bír. Tárnya: a bold. szűz Mária külön alakja gyerme-

kével. A pecsétnyomó maga a Nemz. Muzeumban van letéve.

A budaiak újabb pecsétnyomója: „SIG. CONV. BVDENS. SS. MON. ORD. S. CLARAE. 1747.“ legendával bir és ezüstből készült. Tárnya a boldogságos szűznek immaculata alakja. Letéve van a Nemz. Muzeumban.

A nagyszombati apáczáktól 5 darab igen becses pecsétnyomó őriztetik ugyanott.

A zágrábi apáczák 4 pecsétnyomója szintén a Muzeumban van.

A pestiekét nem találtam.

Sajnálattal kell megjegyezmem, hogy a nyulakszigetebeli apáczáknak pecsétnyomója, mely a pozsonyi zárda birtokába került, szintén nyom nélkül eltűnt s csakis lenyomata után ismertethetem. A clarissák széthurczolt tárgyai, kivált az egyházi készletek, kézi munkáik, minők az aranyozott sodronyból készített képek, és diszített ereklyék, a viasz szobrászati munkák, nehéz himzésű paramentumok, bambino és Szűz Mária szobrok, fafaragványok stb., azon városokban és környékön, melyekben zárdáik állottak, még most is nagy számban¹⁾ fordulnak elő és emlékükhöz mondaszerűleg hozzáfűzetik nagy gazdagságuknak hire. Beszélük ugyanis, hogy a pozsonyiaknak drágaköveik és gyöngyeik egy mérővel voltak.²⁾

¹⁾ Magamnak is több mint 40 darabom van a clarissák tárgyaiból.

²⁾ Römer, Pozsony és Környéke. 283.

Szekrényeik titkos fiókokkal bírtak, melyek tömve voltak arannyal, az általuk készített képek aranyozott szálai szinaranynak tartatnak, kryptáikban, pinczéikben még most is elásva, befalazva elrejtett kincset vélnek stb.

Nem mulaszthatom el, hogy fel ne soroljak néhány tárgyat, melyek a clarissaktól maradtak, és részint műbecsük, részint pedig kegyeletos emléküik miatt felemlítésre méltók.

Mint b. Margitra leginkább vonatkozót, első helyen kell felemlítenem a legszentebb szívek fából ügyesen faragott oltárát. Ezen oltár egykor a clarissák budai zárdájában létezett, archiconfraternitas tagjaié lehetett, minők Pozsonyban a clárissáknál és orszolyáknál is voltak.¹⁾ A cassatio után ezen oltár a pozsonyi clarissa zárdából átvándorlott az ottani erzsébetiek zárdájába, a hol jelenleg az első emeleten tartatik. Főtárgyát a legszentebb szívek alakjai képezik, ezeket környezik több jómivű befestett és aranyozott szobrok, melyek mindegyike egy láb magas. Ezek között van b. *Margitnak szobra* is, domonkos-rendi apácza ruhában, fekete köpenyén aranyos csillagokkal. Fején korona diszeleg, jobbában lilíomot tart.

---

¹⁾ Ezen testvérületről több említettük: Némethy, „A mult századokban Budán létezett jámbor társulatok.” Sz. László Társulat Jegyzőkönyve, 1877. 62. és Zádori, Jézus szíve 322. valamint Zádori, Mária Szívének tisztelete. 198. Oltáráról u. o. 206.

Ugyancsak az erzsébetiek zárdájának első emelete kereszt-folyosóján van egy vászonra olajjal festett régi kép, eme rejtélyes tárgygyal: A keresztfán függő Krisztus sebeiből patakzó vért négy lebegő angyal arany kelyhekbe fogja fel. Felette a Szentlélek, e fölött az Atyaisten felhőkön trónolva. A kereszt mögött tabernakulum látszik. A keresttől jobbra 11 jobb öltözetű, tiszta és szép kinézésű clarissa. A keresttől balra egy silány öltözetű, szigorú szerzetes kinézésű clarissa áll, mögötte főpap kalappal fején, kezében a szabályok könyve. Mindketten szembén a 11 csinos apáczával. A főpap felett oszlopon magyarczimerű tábla függ e felirattal: „A Tiszteletes és Böcsületes Mater Constantia Révay Pozsonyi Érdemes Máter Abbatisaságának Első Esztendeiben Uitatott Meg Ezen kép. Anno 1718.¹⁾ Ezen, valamely eseményre emlékeztető festvény, vagy a rendnek 1607-ben Pengl, máskép Engl Mária Magdolna által történt reformációjára, vagy pedig az 1623-ban történt magyar és német clarissák szétválasztására vonatkozik. Ezen utóbbiak ekkor nyerték meg Bécsben a sz. Miklósról nevezett zárdát, aminek emlékeül hasonló tárgyú képet festettek.²⁾

¹⁾ E két adatot fő Puchó Amadé kapuczinus atya volt szives f. é. szept. 8-án kelt becses levele által tudomásomra hozni.

²⁾ A vászonra festett képen szüntén feszület van, mely alatt Szűz Mária, Sz. János és Sz. Magdolna látható. Két oldalt clarissák csoportozata, egyfelől három koronázott,

Megemlékezésreméltónak tartom a dubniczi szentségmutatót, mely egykor a nagyszombati clarissák birtokában volt. Pozsonyban szereztetett meg az árverés alkalmával 377 frtért. Súlya 9 $\frac{1}{2}$ font, ebből 1 font vas, 8 uncia arany. A rajta levő szinarany keresztben négy smaragd van, a lunula felett egy gyémánt ragyog, az ablak körül négy topazzal bíró aranyláncz van alkalmazva. E láncz valamely hercegnőnek ajándoka, ki maga is clarissává lett. A láncz egyik szemét pecsétgyűrű képezi, melyen czimer és D. C. betűk vannak. Az ablak körül és a talpazaton zománcz képecskék diszelegnek. A mi a legérdekesebb, az a szentségmutató nyele, mely clarissa apáczáat ábrázol.

Mint felettebb érdekest, felemlitendőnek tartom a sz. Orzsolya-rend győri zárdájának folyosóján őrizett szobrot, melyet cda ezen rendbe belépett Hedwig Teréz és Merl Ludovicá ex-cla-

---

másfelől ama 14 első clarissa van, kik a sz. Miklós zárdájába léptek, ezek mögött Anna Eleonora császárnő. Továbbá ezen felirat: „Anno reparatae salutis nostrae MDCXXIII. in Hungaria Rebellionē Betlehenitica exorta, Nos pauperrimas Christi Sponsas et SSae Matris nostrae Virginis Clarae Filias et Sorores bis Posenio exulantes Augustissima Romanorum imperatrix Anna Eleonora in suam clementissimam tutelam, etiam hoc in ista civitate Vieniensi pro tempore apparatus religiosarum foeminarum monasterium nostrum ad S. Nicolaum in Honorem SSorum vulnerum Christi in suae quoque Augustissimae Majestatis Benignissimam curam, custodiam et protectionem eodem supradicto anno, die vero 23. Octobris, in festo Beatissimi Patris nostri Joannis a Capistrano, ut piissima Mater misericordissime suscepit.“

rissák, 1782-ben a budai zárdából magokkal vittek. Budán az mint kegyelemkép tiszteltetett, miről bizonysgot tesz negyedréti alakban rézmetszetben megjelent rajza, mely alatt német szövegben ez áll: „Mária esodatevő képe, mely már 1540-ben Pozsonyban a sz. Clára rendü tisztelendő apáczáknál tiszteletben tartatott, később pedig 1714-ben fenjelzett sz. Clára rendü apácák által Pozsonyból Budára hozatott.“

A mi ezen szobornak tiszteletét 1540-ben Pozsonyban illeti, az tévedésen alapszik, mert 1540-ben Pozsonyban clarissák nem voltak, ekkor egykori zárdájuk kórház volt, mely 1541-ben az Ó-Budáról oda menekült clarissáknak adatott át ismét zárdául. Ha tehát a szobor 1540-ben a clarissáknál tiszteletben volt, csakis Ó-Budán lehetett. Mivel azonban az aláírásnak „Budára hozatott“ szavaiból kitetszik, miszerint a rézmetszet akkor készült, midőn a szobor már Budán volt, azért ugy hiszem, ezen 1540-ről szóló állítás csak akkor fogadható el hiteles adat gyanánt, ha a szobor maga, művészeti szempontból, XVI. századbeli műnek bizonyul. Sőt ha a szűz Mária lábai alatt ott van a félhold, akkor ez az ó-budai clarissa templom kegyelem-szobra, melynek ábráját a főnöknő pecsétnyomója is viselte.¹⁾

---

¹⁾ A szobrot magát nem ismerem, csupán az arról készült rézmetszetet, melyet a többi adatokkal együtt Nt. Oroszkövy M. Angela főnöknő kegyéből nyertem, ki ez ügyben f. é. szeptember 19. és 23-án kelt becses soraival szerencsételtetett.

A pozsonyi ferencziek zárdája a helytartóságtól átengedni kérte a fából faragott ama kálváriát, mely a clarissák zárdájában létezett, és mely az általa felmutatott bizonyítvány szerint még a cassatio előtt nekik vala adományozva. A helytartóság e kérelemnek eleget tett és a nagy kálváriát, mely egy igen nagy keresztből, a fájdalmas szüz Mária és sz. János szobraiból állott, mely a zárda halottas kápolnájában tartatott; különben sem értékkel nem bir, sem pedig valamely még szegényebb templomban sem volt alkalmazható, a királyi biztos által átadatta a ferencziek zárdájának. Ajándékba csak ilyen tárgyak mentek. A minék értéke volt, azt el kellett adni; ha mindjárt koporsó is volt az, abból a holtak maradványai kidobattak, az ön pedig eladatott. A kassai vértanuk koporsója ügyében folytatott sűrű levelezésből ezen szándék tisztán kitetszik, de szerencsére Nagy István nagyszombati vicarius és Splényi Xav. Ferencz báró esztergomi kanonokok egyes eljárása által meghiusított.

Elég az hozzá, hogy e hazánk első századai-
ból származó rend temérdek műkineset őrizett meg, magával hordván bujdosásaiban a szent tárgyakat, melyeket nem annyira arany és ezüst értékeért, mint inkább egykori szent tulajdonosai-
kra való emlékből kegyelt. Sajnos, hogy e tárgyak nagyobb része végkép elpusztult, s néhány megmaradt darab vagy a külföldre vándorolt, vagy még jelenleg is ismeretlenül lappang.

XI.

Az utolsó clarissák.

Végbúcsút vettünk volt az utolsó dominicánaktól, midőn azok koporsójának fedele Pozsonyban lezárattott. Búcsúzzunk tehát el az utolsó clarissáktól is. Azonban hogy azoknak emléke, kik b. Margit ereklyéit mindvégig kegyeletes tiszteletben tartották, kik a haza legkiválóbb mágnási és főnemesi családaiából származtak, kik a zárdai életben és női erényekben mintaképek valának, végleg el ne enyészszék, emeljünk számukra epitaphiumos emlékoszlopot, melyre, ha nem is írhatunk oly emlékverset, minőt egykor Dénis Mihály az eltörlött Jézustársaságának szentelt,¹⁾ mégis készítsünk reá feliratot, mely álljon arany betűkkel írott, örök időkre emlékezetes neveikből.

¹⁾ Elegia Threnodica in laudem Societatis Jesu, authore Michaële Denis. 1800. Strigoniæ. Typis Josephi Beimel. Lefordítottatott magyarra Döme Károly, németre Sóber János által.

Pozsonyiak :

Póka-teleki KONDÉ KATALIN mater apátnő.
Gosztonyi és krencsi GOSZTONYI JOHANNA m.
apátnő.

Székesi gróf BERCSÉNYI ERZSÉBET ZSU-
ZSANNA m. apátnő.

Hadadi báró WESSELÉNYI ANNA EUGENIA m.
apátnő.

Balassa-Gyarmati gróf BALASSA MÁRIA VIKTO-
RIA m. apátnő.

Loósi és hédervári gróf VICZAY AURORA m. ki
1669-ben lépett a szerzetbe 10,000 frt hozományyal.¹⁾

Senkvitzi KOLINOVICS ÉVA MÁRIA m. apátnő.

VLASICH KATALIN FRANCISCA m. 1689. decz.
27-én fogadalmazott.²⁾

IVANOVICH JUDITA BASILEA m. apátnő.

Monyoró-keréki gróf ERDŐDY ZSÓFIA m. 1693-
han 7000 fttal.

Hallerkői gróf HALLER MAGDOLNA m. 1697-ben
5000 fttal.

Sklabinai és blatniczai b. RÉVAY CONSTANTIA m.

---

¹⁾ Többnyire „Anna“ és „Anna Teréz“ nevek alatt fordul elő.
Az irodalom terén érdemeket szerzett magának, ugyanis tőle jelent
meg : Az | Elmélkedések | és | lelki | (F)oglatatosságoknak Kőnyve.
| Melly | A Klastrombéli, Istentül elválasztott | Szüzeknek Kőnyve-
ségére ennek előtte | Német nyelvre sok féle Kőnyvekből öszve |
szedetett s ki bocsáttatott. | Most pedig : | Szüz Sz. Klára szerzeti-
ben lévő | Tekintetes es Nagysagos | Losi, es Hedervari | (V)ICZAI
ANNA TERESIA | Magyar nyelvre fuditatta. | Tekintetes, es Nagy-
sagos | Losi, és Hedervari | Kis Aszszonyinak | edes Aszszonya
Nénnyének bőséges | Költségén ki nyomtattatta. | Nagy Szombatban :
Az Academiának bötüivel | Gál Fridrih által. M. D. C. C. XX. Eszt-
| 16-rét, 4. sztl. 448 l.

Figyelemreméltó, hogy a „Sz. Margit Élete.“ is a Viczayak
birtokában volt.

²⁾ Ő kapta Balassa Viktoria apátnőtől a „Lányi-Codex“-et.

Kis-jeszeni PAULOVICZ CICELE m. apátnő.
WOLFF KATALIN m. apátnő 1712-ben 1000 ftal.
Nagy-apponyi gróf APPONYI AGNES m. 1716-ban
1000 ftal.

Tajnai és Tiszahegyesi TAJNAY PETRONELLA m.
Romhányi AKOMÉR EUPHRÁSIA m.

PESTHY ANGELA m.

JAMBRIKOVICS SALOMEA m.

Kis-Apponyi BARTAKOVICS PELAGIA m.

LANCSÁRY REGINA m.

KARKOS KORDULA m.

POSGAY EMERENTIANA m.

Galanthai gróf ESZTERHÁZY VIKTORIA m.

Szent-Iványi SZENT-IVÁNYI ROZALIA m.

Csehi CSEHY LUDOVICA m.

GASBOCHER JUDITA m.

STREMENSZKY ORZSOLYA m.

HAMMERL XAVERIA m.

WENTZLER SEBASTIANA m.

STEINHARDT APOLLONIA m.

HASATIUS ANNA MÁRIA m.

LENDORF ERZSÉBET m.

Pákosi PAKSY KRISZTINA m.

Kis-magyarai FÖLDES BRIGITTA m. 1720-ban
4000 ftal.

Németujvári gróf BATHYÁNYI FRANCISCA m.
volt apátnő, 1721-ben, 1500 ftal. A cassatió után Pozsony-
ban maradt, eleinte az Erzsébetieknél, de miután ezen rend
neki igen szigorunak tetszett, átment az Orszolítákhoz, hol
1783-ban, mártius 15-én, élete 76. zárdái fogadalma 60.
évében meghalt.¹⁾

¹⁾ Azoknál, kik 1782-ben a cassatió alkalmával még éltek,
feljegyeztem, hogy a zárdából kilépve hol tartózkodtak. Azokról
a kik az erzsébetiek pozsonyi zárdájába beléptek, közelebbi adato-
kat szives volt számomra a nagytiszteletű főnöknő a régi protocol-

Kesselőkeői báró MAJTHÉNYI TERÉZ soror. 1722-ben 100 fttal.

STÖBER LUCIA s. 1724-ben 1000 fttal.

Vizeki TALLIÁN MARGIT s.

Nagy-bányai PERGER JULIANNA m. 1725-ben 6000 frttal.

SZEVALD ANTONIA s. 1727-ben 1000 frttal.

FIGULI EMERICA m. 1729-ben ingyen.

JANKÓ HEDVIG m. 1730-ban 300 fttal.

Korláthkeői KORLÁTHKEŐY MAGDOLNA m. priorissa 1331-ben 1500 fttal.

Perényi báró PERÉNYI BASILLA m. 1731-ben 500 fttal.

Rátkay és salamonfai BARTHODEISZKY SIDONIA m. ex abbatisa, 1732-ben 500 frttal. Hátralevő napjait 1783. martius 29-én bekövetkezett haláláig, Pozsonyban az Erzsébetiek zárdájában töltötte.¹⁾

Nagy-mányai b. KOLLER RÓZA m. és discreta 1735-ben 1000 frttal. A rendnek megszüntetése után az Erzsébetiek rendébe kívánt lépni, azonban szabályait szigorunak tartotta és az Orszolya rendbe lépett, de előrehaladott kora következtében e rendnek szabályait sem teljesíthette, azért mint lakó volt csak a zárdában, onnét azonban a helyszűke miatt aug. 12-én kelt fejedelmi engedelemmel átköltözött, szintén mint lakó, az Erzsébetiekhez.²⁾

---

lumokból kiirni és ntdő Puchó Amadé kapuczinus atya, mint a rend gyóntatója 1878. aug. 30. és 1884. sept. 2. kelt beces levelei közvetítésével megküldeni. Beléptek összesen 25-en. A sz. Orszolyarendűek győri ntű zárdájába belépettekről bő adatokkal kedveskedett az ottani zárdafőnöknő, f. é. szept. 19-én kelt beces levelében. Beléptek összesen 5-en. Fogadják ismételve köszönetemet.

¹⁾ El van temetve az Erzsébetiek kriptájában.

²⁾ Mindkét engedély a fejedelem sajátkezü aláírásával bir. A helytartósági levéltárban. 5200/280. Fonte 22. Bécs 1783 jul. 8-ikán és 1783. aug. 12-én.

Marsofalvai MARSÓVSZKY JANKA m. discreta 1735-ben 600 frttal.

Kis-keresztyeni HUNYADY HORTULANA s. 1737-ben 1000 frttal.

Nagy-bossányi és nagy-ugróczy gróf BOSSÁNYI JOZEFA m. discreta 1737-ben 500 frttal.

Nagy-apponyi gróf APPONYI ZSÓFIA s. 1739-ben 1000 frttal.

Hiripi SZUHÁNYI CECILIA m. 1741-ben 500 frttal. Visszavonult Gyöngyösre.

Tolcsvai BONIS VERONIKA s.

Kis-Zsenyeyi báró SENNYEI ANNA s.

Szala-lövői CSAPODY CAJETANA s. 1744-ben 1000 frttal.

Nagy-mányai báró KOLLER BORBÁLA m. 1745-ben 1000 frttal. A rend megszüntetése után nővére mellett maradt.

Nagy-bossányi és nagy-ugróczy gróf BOSSÁNYI ALOJSIA s. 1746-ban 1000 frttal.

KOZMA ZSUZSANNA s. 1746-ban 1000 frttal. Pozsonyban maradt.

Szala-lövői CSAPODY ORZSOLYA 1750-ben 1000 frttal. Az orzsolya-rendbe lépett Nagyszombatban.

HEBENSTREIT CRESCENTIA s. 1750-ban ingyen. Besztercebányára vonult vissza.

Nitra-Zerдахelyi ZERDAHelyi KAROLINA s. 1751-ben, 500 frttal. Pozsonyban maradt.¹⁾

DONGÓ ESZTER s. 1755-ben 500 frttal. Belépett a győri Orsolitákhoz. 1782. aug 10-én. Fogadalmat tett 1783. aug. 10-én. Meghalt 1806.

Magyar-szógyényi SZŐGYÉNY ILONA s. 1755-ben 500 frttal. Pozsonyban maradt.

---

¹⁾ Figyelmet érdemel, miszerint a „Szent Domonkos Élete“ bizonyára ő általa jutott a besztercei püspök, Zerдахelyi Gábor, birtokába.

Pethőfalvi USOVICH AUGUSTA s. 1756-ban 500 frttal. Visszavonult a család nemesi birtokára nyitramegyei Pethőfalvára.

VESZTER FLORIANA s. 1756-ban ingyen.

BÁLINTH MÁRTA s

Szlavniczai SÁNDOR EUFRASIA s. 1756-ban 1000 frttal. Utóbb Pozsonyban maradt.

Hallerkeői gróf HALLER KLÁRA s. 1759-ben 1000 frttal. Pozsonyban maradt.

Gosztonyi és krencsi GOSZTONYI EMERENTIANA s. 1759-ben 600 frttal

Rumi és Rába-Doroszlói RUMY MIHAELA s. 1760-ban 1000. frttal. Pozsonyban 1782. aug. 8-án felvétette magát az Erzsébetiekhez, de mielőtt fogadalmat tett u. a. évben meghalt.

Pethőfalvi USOVICH NEPOMUCENA s. 1762-ben 800 frttal. Pozsonyban maradt.

Hidvéghi POLÁNYI CONSTANTIA s. 1762-ben 600 frttal. Sopronyba ment anyjához.

Andreánszki ANDREÁNSZKY XAVERIA s. 1762-ben 500 frttal.

Alsó-Kálosai KORLÁTH MARGIT s. 1763-ban 1000 frttal. Nagyszombatba ment nővérehez

NEUNER APOLLONIA s. 1765-ben ingyen. 1782. év aug. 8-án felvétellett az Erzsébetiek közé Pozsonyban. † 1823. febr. 15-én.

Váli VÁLY COLETA s. 1766-ban 500 frttal. Visszavonult fivéréhez Kaposvárra.

Szalacsi SZALÁCSY ROZALIA s. 1766-ban ingyen. Nagyszombatba ment nővérehez.

KRECSMÁRY TERÉZ s. 1770-ben 400 frttal. Pozsony melletti Szent-Györgyre vonult vissza.

MRAZOVICH ANTONIA s. Anyjánál maradt Pozsonyban.

SCHNIRCH ERZSÉBET s. Bátyjához távozott morvaországi Domammühl jószágára.

Magyarbéli BOSNYÁK SCHOLASTIKA s. zalamegyei Csehi jóságára távozott.

Sághi és Csukár-Pokai SÁGHY ÁGNES s. Felső-Pulyára Sopronmegyében. Utóbb Pozsonyban orzsolitává lett Alojzia neven. † Kora 83. szerzetesi élete 67. évében, 1840. nov. 12-én.

SZEIDL ORZSOLYA s. A pozsonyi Erzsébetiekhez szándékozott.

Sárosfalvi BITTÓ EMERENTIANA s. Pozsonyban szüleikhez.

A laica testvérek következők voltak:

KARCZAG BIBIANA 1728-ban. — HUBER WALBURGA. — SULNICZKY SABINA. — MOLTER ELEONORA 1734-ben. — LIXL AGATHA 1737-ben. Pozsonyban maradt fivérénel. — MENTLER JUSTINA 1743-ban. Nagyszombatba távozott fivéréhez. — HANSL FELICITAS 1755-ben. Belépett az Erzsébetiekhez Pozsonyban 1782. sept. 27-én, de ismét kilépett. — HANDERLA DOROTTYA 1753-ban. Pozsonyban maradt. — VENANSZKY MARCZELLA 1754-ben. A tardoskeddi plebánoshoz távozott. — STANNER MÁRTHA 1757-ben. Kismártonra távozott. — KAISER VALBURGA 1759-ben. Turóczmegyei Mosóczra távozott. — MOSER VERONIKA 1764-ben. Pozsonyban maradt anyjánál. Utóbb Erzsébetivé lett Hortulana neven. † 1803. dec. 18-án. — FILGRADER GERTRUD 1765-ben. A pozsonyi Erzsébetieknél szándékozott felvétetni, de 1782. dec. 30-án meghalt. — TONGICS MONIKA Szamáriára ment nővéréhez.

Két novitia is volt, névleg:

Nemeslaki RADVÁNYI LUCIA 1782. okt. 10-én az Erzsébetiek pozsonyi zárdájába belépett, de azt ismét elhagyta. — PANITH ELEONORA.

A pozsonyi clarissák közül ki van mutatva összesen 100 és pedig: 11 apátnő, — 73 kartestvér, — 14 laicatestvér és 2 novitia. Ezek közül túlélték a cassatiót 42-en és pedig: 2 apátnő, — 28 kartestvér, — 10 laicatestvér, — 2 novitia.

Budaiak :

Kusarovecki gróf OREHÓCZY BRIGITTA m. apátnő
Pozsonyból jött.

Felső és Alsó-Surányi ZSIGRAY RÓZA m. apátnő
Pozsonyból jött.

LUDÁNYI CECILIA m. perjelnö.

TENNER XAVERIA m.

SAUTERMEISTER CLARA m. budai születésű.

SCHAAD JOZEFA m.

PEKH ANTONIA JACOBINA m. apátnő 1720-ban
500 frttal.

HORVÁTH ROZALIA s. 1721-ben ingyen.

CSERNYÁNSZKY NEPOMUCENA s. 1721-ben
ingyen.

STOCKER MÁRIA ANNA s. budai.

MOST KATALIN s. 1726-ban 500 frttal.

HUBER LEOPOLDINA s.

Szalai és tavarnai gróf BARKÓCZY MARGIT m.
ötszörös apátnő. 1728-ban 500 frttal. Budán magánháza
vonult vissza.

KAR COLETA s. 1730-ban 1500 frttal. Pestre ment
rokonaihoz.

SCHMIEDT CAROLINA s. 1731-ben. „Ez az ének-
lésben való tudományért pénz nélkül vétetődött be.“
Szüleinél maradt Budán.

KLING ALOJZIA s. 1731-ben 1000 frttal. Pestre
ment rokonaihoz.

Csik-szentkirályi és krasznahorkai gróf ANDRÁSSY

JULIANNA s. apátnő. 1732-ben 400 frttal Magánházba vonult vissza Budán.

CSUPY BORBÁLA s.

PUCHLEITER FRANCISCA s.

ZAHORZKA JANKA cseh¹⁾, m. priorissa, 1733-ban.

„Ez ingyen az orgonálásban való tudományért vétetődött be.“

FALKONER ZSÓFIA s. 1734-ben. „Ez a Kép Írásban való Tudományért vétetődött be ingyen.“ Rokonaihoz vonult vissza Budán.²⁾

MERZ ÁGNES s.

WEISZ SEBASTIANA s.

SCHREIM HORTULANA s.

WUY VIKTORIA s.

SCHNEIDER VALBURGA s.

LÁSFERT ORZSOLYA s.

MAJER CRESCENTIA s.

BELESICS MIHAELA s.

PICHINGER MARCELLA s.

ARNOLD GERTRUD s.

BRANDTNER MECHTILDIS s.

STEINDL FLORIANA s.

MELLER AGATHA s.

FORSTNER ILONA s.

WACHEIMER GABRIELA osztrák, s. 1743-ban.

„Ez az éneklésért vétetődött be ingyen.“ A pozsonyi Erzsébetiekhez kívánkozott.

HEINRICH MARIANNA s. 1743-ban. „Ez az orgonálásban való tudományáért vétetődött be ingyen.“ Rokonaihoz távozott.

HEDVIG TERÉZIA osztrák, m. és priorissa 1744-

---

¹⁾ A nem magyarországiaknál hazájuk ki van fejezve.

²⁾ Mint festőről bővebben értekeztem róla: „Archaeologiai Értesítő“ 1881. 267. kk. II.

ben 1000 frttal. Belépett az Orszolyaszüzekhez Győrött 1782 sept. 10-én. Fogadalmat tett 1783. szept. 29-én Meghalt 1785-ben.

VAITZ KRISZTINA tiroli s. 1745-ben. „Ez az orgona és éneklésben való tudományért vétetődött be ingyen.“

FECHER COLUMBA s. 1745-ben 800 frttal. Meghalt Bélán Esztergommegyében 1783. márt. 4-én.¹⁾

SZÁRAZ RÓZA s. 1746-ban 9000 frttal.²⁾

KRUMLOVSZKI ANGELA bajor, s. 1750-ben. „Ez az éneklésért és orgonálásért vétetődött be ingyen.“ Az Orszoliták zárdájába lépett Nagyszombatban.

WALKER ERZSÉBET osztrák, s. 1750-ben 500 frttal, 1782. szept. 22-én felvétetett az Erzsébetiek pozsonyi zárdájába. † u. o. 1790. ápr. 22-én.

WEISSENGRUBER MODESTA s. 1752-ben 1000 frttal.

FÁBRY FRANCISCA s. 1752-ben. Az éneklésért és orgonálásért vétetett be ingyen. Magánháza vonult vissza.

SIEBERT BENEDICTA s, 1753-ban, 1000 frttal. Budán maradt nővérénél.

HEBENREICH IGNATIA s. 1753-ban 1000 frttal. Rokonaihoz távozott.

KANICSÁR VALBURGA s. 1754-ben. 1000 frttal. Fivéréhez távozott Pozsonyba.

GÉBAY CECILIA s.

OTT ORZOLYA tiroli, s. 1755-ben. Ez az éneklésért vétetett be ingyen. Utóbb Falkoner Zsófiával lakott † 1804. okt. 21-én 73 éves korában.

---

¹⁾ A primásnak 1783. márt. 31. kelt relatiója a helytartóság hoz, u. o. Eccl. 22. sz. a fenti évhez.

²⁾ Viczay és Száraz a legtöbb hozományyal bíró apácák valának. Figyelmet érdemel azon körülmény is, miszerint a budai polgárleányok átlag nagyobb hozományyal léptek e zárdába mind az aristokrata családok leányai a pozsonyi, vagy nagyszombatiba.

WEINHART APOLLONIA s. 1756-ban. Sebészeti ismereteiért ingyen. Budán maradt anyjánál.

FISCHER MAGDOLNA 1759-ben ingyen. Nővérénél maradt Budán.

Beniczei és Micsinyei BENICZKY XAVERIA s. 1760-ban 800 frttal. Rokonaihoz távozott.

Cserneki és tarkeői gróf DESSEWFFY ZSUZSANNA s. 1760-ban 1000 frttal. Rokonaihoz távozott.

Kis-Zsenyei báró SENNYEY JOZEFA s. 1760-ban, 1000 frttal. Szüleihez távozott.

KOLB DOMINICA s. 1761-ben, 1000 frttal. Nővérénél maradt Budán.

Kis-Zsenyei báró SENNYEY PELAGIA s. 1761-ben, 1000 frttal.

LASFERT BORBÁLA osztrák, s. 1761-ben ingyen.

TRESTER CAJETANA osztrák, s. 1762-ben. Sebészeti ismereteiért ingyen.

PERSA CLARA s. 1767-ben. Éneklés és orgonálásra ingyen. Nővérénél maradt Budán.

FÁBRY RAFAELA s. 1767-ben. Szintén az éneklés és orgonálásért ingyen. Győrött az orsolita zárdába szándékozott lépni.

KREUTZER ALEXIA s. A pozsonyi Erzsébetiekhez 1782. sept. 22. Agnes név alatt felvétetett. † 1807. jan. 1-én.

SCHULLER EUGENIA s. Budán maradt anyjánál.

MERL LUDOVICA s. Győrött vétetett fel az Orsolitákhoz, 1782. sept. 10-én. Fogadalmatt tett 1782. szept. 19-én. Előbb novitia mesternő, 1807-től pedig főnöknő. Ő volt a győri háznak 7-ik főnöknője. † 1819. jun. 12-én.

ZUBER SEBASTIANA s. Anyjához távozott.

FISCHER JACOBA s. Szülei és rokonaihoz távozott.

HERB KRISZTINA s. Rokonaihoz távozott.

SCHÖDL JOHANNA s. Fivéréhez távozott.

FISCHER ROZALIA s. Rokonainál maradt Budán.

PAJER AGNES s. Fivéréhez távozott.

PÜLLER AUGUSZTA s. Anyjához távozott Csehországba.

SCHISZLING KATALIN. A Noter-Dámákhoz belépett Pozsonyban.

A laica testvérek következők voltak:

HELD AGATHA Pozsonyból jött. — PIRCHINGER MARCELLA belépett 1715-ben. — STEINDL FLORIANA 1734-ben. Szüleinél maradt Budán. — FORSTNER ILONA 1741-ben — AALHUBER MARTHA. — PFISTER NOTBURGA 1743-ban. — HORST FELICITAS 1750-ben. Budán maradt rokonainál. — STERL TEKLA 1753-ban. — STEINDL HILARIA 1755-ben. Budán maradt rokonainál. — BEIER VERONIKA 1759-ben. — SPAD REGINA 1761-ben. Rokonaihoz távozott. — DUKESZLANER AGATA 1766-ban. Budán maradt rokonainál. — HAI SZTER GERTRUD 1768-ban. Anyjához távozott. — RADL ELEONORA 1769-ben. Nővérénel maradt Budán. — HADER OTTILIA. Rokonaihoz távozott. — PAIER ILONA. Szüleinél maradt Budán. — STANGL MONIKA. A pozsonyi Erzsébetiekhez kívánczozott.

A novitiák ezek voltak:

MAYERHOFFER NEPOMUCENA. — BURGREIFFER MODESTA. — FALKONER HYACINTHA, utóbb angolszűz lett. — KREUTZER BORBÁLA, másként Marianna utóbb Erzsébeti apácza lett s mint olyan † 1799. febr. 5-én.

Budai clarissa megneveztetett összesen 92 és pedig: 4 apátnő, — 68 kartestvér, — 16 laika-testvér, — 4 ujoncz. A cassatiót túlélte 53, és pedig: 2 apátnő, — 35 kartestvér — 12 laika-testvér és 4 ujoncz.

Nagyszombatiak :

Mivel a nagyszombati zárda nem esik közvetlen e mű keretébe, azért tagjai közül csupán azokat említem fel, kik a cassatiót átérték, mivel ép a cassationalis processus ama kapocs, mely e zárdát is a mű keretébe bevonta.

Karancs-Berényi gróf BERÉNYI JUDITA mater, harmadizben apátnő. Nővéréhez ment Moórra.

Ghymesi és gácsi gróf FORGÁCH TEREZIA m. és priorissa. Fivéréhez távozott Ujlakra.

Gyerkényi PYBER JOZEFA m. és ex-apátnő. 1782-ben sept. 22-én felvétetett a pozsonyi Erzsébetiek zárdájába † 1784. novb. 11-én.

Tolnai gróf FESTETICH VIKTORIA s. 1782-ben sept. 22-én belépett a pozsonyi Erzsébetiekhez, Judit névvel. † 1814. jul. 21-én.

Felső-Mattyasóczy MATTYASOVSKY BORBÁLA s. Szülei házba távozott.

Nagy-bossányi és nagy-ugróczy gróf BOSSÁNYI RÓZA s. Barátaikhoz távozott.

Schallenburgi gróf SCHALLENBERG GABRIELA s. 1782-ben sept. 22-én belépett Pozsonyban az Erzsébetiek zárdájába Serafina név alatt. † 1789-ben máj. 22-én.

HORVÁTH ÁGNES s. Unokahugához ment Zavarra.

Kereskenyi KERESKÉNYI SAPIENTIA s. Rokonainál maradt Nagyszombatban.

Vitalis-falvai VITALIS COLUMBA s. Bazinba távozott a Porupszky családhoz.

PIAKOVICS FLORENTIA s. Nyitrára távozott Fodorszky rokonaihoz.

RAKOVICS JOANNA. s.

Slavniczai báró SÁNDOR JULIANNA s. 1782-ben

sept. 22-én felvétetett Erzsébetinek Pozsonyban. † 1789. febr. 2-án.

BLAZSOVSZKY ALEXIA s. Bármely zárdába késznek nyilatkozott belépni. Felvétetett Győrött az Orszolíták közé, 1782 ápril 15-én. Hat évre rá fogadalmat tett. † 1810. márcz. 29-én.

KOVÁCS VAZULKA s. Fivéréhez távozott Széchénybe.

Kürtösi KÜRTÖSSY CORDULA s. Nővérehez távozott Korompára.

Korompai SPÁCZAY COLETA s. Felvétetett az Erzsébetiek közé Pozsonyban. 1782. sept. 22-én. † 1796. novemb. 14-én.

Szala-Lövői CSAPODY KATALIN s. Nővérehez távozott Zalamegyébe.

DUSIK VALBURGA s. Anyjához ment Bécsbe.

Pethőfalvai USOVICH MARIANNA s. Anyjához távozott Könyökre.

Cseri CSERY PETRONELLA s. Nővérénél maradt Nagyszombatban.

Görgői és taporczi GÖRGEY ALOYSIA. s. Kanonok fivérénel maradt Nagyszombatban.

Niczki gróf NICZKY ERZSÉBET s. Tucsinszky Borbálához távozott Trencsénmegyébe.

CSERNYANSZKY ROZALIA s. Fivéréhez ment Szeiczre.

Gosztonyi és Krensi GOSZTONYI SCHOLASTIKA s. Bencsik családnál maradt Nagyszombatban.

DOBSA KAROLINA s. Nővérehez távozott Rácsára.

Klobusiczi és zéttényi gróf KLOBUSICZKY KLARA s. József fivéréhez távozott.

Niczky gróf NICZKY SIDONIA s. Anyjához távozott Czinpusztára Vasmegyében.

STUPKAY LUDOVICA s. Bármely zárdába kész-

nek nyilatkozott belépni, 1782. sept. 22-én Erzsébeti lett Pozsonyban † 1806. jan. 7-én.

KAINCZL (Griesl) KAJETANA s. Fivéréhez távozott Szent-Györgyre.

HIROS INNOCENTIA s. Nővéréhez ment Zsitva-Gyarmatra Barsmegyében.

SIMANOVICS CONSTANTIA s. Szüleihez Kapronczára.

SZMRNIK BENEDIKTA s. PácZ pusztára fivéréhez.

DIOSSY ZSOFIA s. Angolkisasszony lett Váczott.

Laica testvérek következők voltak:

GRECZL JUSTINA Prageréknél maradt Nagyszombatban. — MURAKÖZY APOLLONIA rokonaihoz ment Szomolánra. — GUSMANN FELICITAS rokonaihoz Ujvároskába. — MELODI LUCIA Nagyszombatban maradt Halácsyéknál. — CSERMÁK MARTHA Bajnára ment a jegyzőékhez. — MELODI ZSUZSANA szintén Halácsyéknál maradt Nagyszombatban. — MRAZEK MARTINA rokonánál maradt Nagyszombatban. — FISCHER AGATHA nővérénel maradt Nagyszombatban. — DELFINI MARCELLA a pozsonyi Erzsébetiekhez szándékozott. — AUGUSTINI SABINA anyjához ment Korompára.

Ujonzok ezek voltak:

CSUKÁSSY CHARITAS. — NAGY MODESTA. — És egy leendő laica: NOSZEK VERONIKA, ki Pozsonyban Erzsébetivé lett, de ismét kilépett.

Bemutatva van összesen 47, és pedig: 2 apátnő, — 32 kartestvér, — 10 laicatestvér és 3 ujoncz. Ezek egynek kivételével mind átélték a cassatiót.

Pestiek:

Keres-szeghi gróf CSÁKY FRAN CZISKA m. Pozsonyból jött, 1714—20-ig Budán, 1723-ban Pesten apátnő.

Nagy-Károlyi gróf KÁROLYI KRISZTINA m. Pozsonyból jött, apátnő 1754-ben.

Körispataki gróf KÁLNOKY HEDVIG m. Pozsonyból jött. Huszonöt évig apátnő és pedig 1723—54 és 1755—58-ig.

Felső és Alsó-Surányi gróf SIGRAY RÓZA m. Pozsonyból jött.

Keres-szeghi gróf CSÁKY ZSUZSANNA m. Pozsonyból jött.

(Mecseri) GEBHARDT MAGDOLNA m. apátnő 1754-ben.

SNOJER ROZÁLIA m. apátnő, 1758—61-ig.

KUTHY KLÁRA m. apátnő 1761—64-ig és 1774—82-ig. Egerbe távozott rokonaihoz.¹⁾

HABERL JOHANNA m. apátnő, 1764-ben.

MOSEL KATALIN m. priorissa. Pozsonyban belépett az Erzsébetiekhez 1782. szept. 21. Ugyanott † 1789. ápril 23-án.

Nagy-Zsombori SOMBORY APOLLONIA m. 1772—74-ig apátnő. Pécsre ment rokonaihoz.

Nádasi TERSZTYÁNSZKY TERÉZ s. Rokonainál maradt Pesten.

WEINGARTNER MARGIT s. Rokonaihoz ment Mohácsra.

WACHER CECILIA s. Rokonaihoz távozott.

HARTBÖCK COLETTA s. Pozsonyban az Orszolya zárdába felvétetett. Ugyanott † 60 éves korában, zárda életének 36 évében, 1792. szept. 6-án.

KÜRTHY ANTONIA s. Szüleikhez távozott.

SCHÖNAUER FRANZISCA SERAPHINA s. Po-

---

¹⁾ Figyelmet érdemel azon körülmény, miszerint Egerben találtattak: A „Vitkovics-“ és „Kazinczi-Codexek,“ a pesti apácák „Jedző könyve“ és a Sz. Klara Szerzeteiben élő Apácáknak Regulájok,“ melyeket mind Kuthy vihetett oda.

zsonyban Orzsolya apáca lett. † 85 éves korában, zárda élete 69. évében 1832. jul. 25-én.

MIANTÓ EUGENIA s. Szüleihez távozott.

SZOKOLY ANNA s. Szüleihez távozott.

MÉSZÁROS NEPOMUCZENA s. Szüleihez távozott.

NAGY JOZEFA s. Szüleihez ment.

NYITRAY SCHOLASTICA s. Kassára az Orszolítákhoz kívánkozott, de Györött lépet be ugyanazon szerzetbe, 1782. sept. Fogadalmat tett 1783. sept. 29-én † 1819. márt. 29-én.

Laica testvérek a következők voltak:

TELLER BIBIANA. — ALBRECHT GERTRUD.

— ANTZMANN CRESCENTIA. Budán a várban telepedett meg, a hol † 56 éves korában 1802. márt. 28-án. — TÓTH TEKLA. — KOMARA BORBÁLA.

Novitiák voltak:

TÖMÖR RÓZA és MILLER MAGDOLNA.

Pesti apáca összesen be van mutatva 29, és pedig: 8 apátnő, — 14 kartestvér, — 5 laicatestvér, — 2 novitia. Ezek közül a cassatiót átérték: 21-en, és pedig 2 apátnő, — 12 kartestvér, — 5 laicatestvér, — 2 novitia.

Egyetemesen mind a négy zárdából be van mutatva 268 clarissa, és pedig: 25 apátnő. — 187 kartestvér, — 45 laicatestvér, — és 11 novitia. Ezek közül a cassatiót átérték 162-en és pedig 8 apátnő, — 106 kartestvér, — 27 laicatestvér és 11 novitia.

Az egyházi ügyekben kiküldött udvari bizottság részéről a clarissák létszámát és jövőendő elhelyezését illetőleg 1782. szept. 23-án következő

jelentés terjesztetett ő felsége elé.¹⁾ Összesen van clarissa 150 (Leszámitva t. i. a kimutatott 162-ből a 11 ujonczot és egy időközben elhaltat.) Ezek közül szüleikhez, rokonaikhoz, szóval magánházba költözik 117. — Erzsébeti apáczává lesz 19, — Orzsolya apáczává 10, — Noter Dámává 1, — Angolkisasszonynya 1, — Bármely zárdába kész menni 2. — Azonban, mint láttuk, idő folytán ezen tervezet sok változáson ment keresztül.

Nyugdíjul a kartestvéreknek 200 frt, a laicáknak 100 frt utalványoztatott. Az első évben, t. i. 1783-ban, május 31-én készült táblázatos kimutatás szerint nyugdíj gyanánt kiutalványoztatott 29,900 frt.

Az egyeseknek kiszabott évi nyugdíj az akkor egyre fokozódó pénzhiány által előidézett drágaság következtében igen csekélynek bizonyult. Azért tekintve ezt, és tekintve az ex-clarissák gyors elhalálózását, a kormány által 1797-ben, a még hátralevő néhánynek nyugdíja, évi 50 frttal felemeltetett.

A még most élők közül többen emlékeznek a magánházakba visszavonult ex-clarissákra. Így például Budán a várban lakó Falkoner Zsófia és Ott Orzsolyára, kik zárdaszerű czellákban laktak, melyek ablakain meg volt a szokásos farostély. Pesten az Egyetemtér, Kecskeméti és Lövész ut-

---

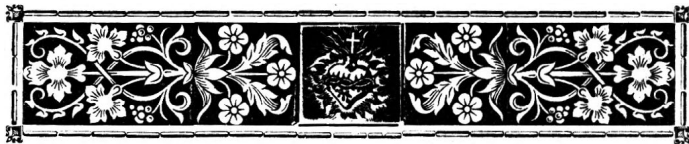
¹⁾ Az udvari kancellaria levéltárában 7877. és 6212. sz. fonte 6559. sz.

cza sarkát képező, akkor igen alacsony házikóban visszavonulva egész a 40 es-évekig szintén tengődött egy ex-clarissa. Talán ez volt e jeles rendnek utolsó tagja?!

Ezen lajstromok melyek a clarissa rendnek XVIII. századbeli tagjait tüntetik fel, leginkább azonban azokat, kik a cassatiót átérték: elegendőleg bizonyítják, miszerint a clarissa rendben a magyar aristokrátiá színe java képviselve volt és méltán viselte ezen nemes rend a „*magyar apáczák*“ kiváltságos nevét. Ezen körülmény is tövizz volt a germanizáló fejedelem szemében!

Maradjon kegyeletben emlékü!

XII.

B. Margit ereklyei elpusztítottak.

Kiemeltük volt, miszerint némelyek a clarissa apácák közül más szerzetekbe léptek át, névleg a pozsonyiak közül Barthodeczky Szidónia, Batthyány Francziska grófnő, Koller Róza és Borbála bárónők, Rummy Mihaela és Neuer Apollonia az ottani erzsébetiekhez. Ezen jólélkű nők kiváló kegyelettel tisztelték b. Margitnak földi maradványait és legnagyobb ohajuk abban állott, bárha ezentul is azokat szakadatlan tiszteletben részesíthetnék, annál is inkább, mert aggodalmakban előre látták, hogy e szent elenodiumok, — melyek még mielőtt az apácák a zárdát elhagyták volna, szemük láttára a kincsekkel együtt elvitettek; — profán kezekben kellő tiszteletet nyerni nem fognak; azért 1782 jul. 18-án kelt folyamodványukban egyenesen a felséghez fordultak azon kegyelemért, miszerint nekik, illetőleg az erzsébetiek zárdájának, a hová menendők, a következő

tárgyak engedtesse nek át: A nagyobb chorus ol-tárán levő, csodatételek által dicső faszobra a bold. szüz Máriának. A bold. szüz Máriának egy kisebb szobra ezüst lemezzel bevonva, agyagból készült kápolnában. A szent kereszt Krisztus vé-rével bíró és ostensoriumban elhelyezett ereklyé-je. *Sz. Margit* szüz és sz. Erzsébet ereklyéi, me-lyeket minden ékszer és foglalat nélkül kéri ma-guknak átadatni. Az apácák ezen folyamodványa az udvari kancelláriában jul. 20-án tárgyalás alá vétetett,¹⁾ melyben határozatba ment, misze-rint ez iránt az esztergomi bibornok-érsek véle-ménye kérendő ki. Batthyány aug. 14-én következő feleletet adá. Miután ezen szent ereklyék és az érintett szobrok még meg nem tekintettek és azok authenticitása beismerve nincs, de különben is e tárgyak nem magán személyeknek, hanem csupán templomok birtokában lehetnek, azért egy-előre a kívánt vélemény nem adható, hanem ha szükséges leend a pozsonyi káptalan kebeléből ka-nonokokat fog kiküldeni, hogy az említett erek-lyéknek és szobroknak megvizsgálását és beisme-rését eszközöljék, a miután nem fogja mulasztani ezeknek további elintézésére nézve a szüksége-seket megtenni.

A helytartóságnál létező vegyes bizottság a kamarai király biztos részéről jul. 9-én beérkezett az ereklyéket illető kérdés iránt jul. 13-án tar-

---

¹⁾ Az udv. kancellária levéltárában 5877. sz. Sess. C. Aulicae. de 20-a jul. 1782.

tott ülésében azt határozta, miszerint a kincsekkel több rendbeli ereklyék is érkeznek be, azért kéressék fel a bibornok primás, rendelné el, hogy az itteni káptalannál nagyobb tisztelet kedvéért a többi egyházi tárgyaktól elkülönített ereklyék a sekrestyében vagy más biztos megfelelő helyen további rendelkezésig elhelyeztessenek és e czélból a kamarai biztosoktól térítvények mellett átvétessenek.¹⁾ Bizonyos, hogy az ereklyék akkor át nem vétettek, mert ugyanazon vegyes bizottság szept. 7-ikén tartott ülésében tárgyalta azon királyi resolútiót, mely az ereklyék iránt hozatott. Ez által rendeltetett, hogy az ereklyék nyilvánosan el ne árvereztessenek, hanem szerzetes rendeknek, vagy egyházi férfiaknak kérelmezésére ajándékképen odaengedtessenek, azon feltétel mellett, hogy ha azok arany diszitmények, drágakövek és gyöngyökben, gazdag foglalatban vannak, ezen foglalatból kivétessenek. A foglalat csak azon esetre engedtessék át nekik, ha azt vagy kész pénzen, vagy csere által megszerzik, úgy, hogy a *cassa parochorum* rövidséget ne szenvedjen.²⁾ Mindebből kitetszik, miszerint az ereklyék tartóikból kiszedettek. Innen magyarázható, hogy a pozsonyi clarissák *cassationalis* leltárában az ereklyetartókban többé az ereklyék benfoglalva nem említettnek. A budaiaknál felvett lel-

---

¹⁾ U. o. Ad. Nrm. 5183. ad Annüm 1782.

²⁾ Ad Nrm. 6562. Sess. de 7-a szept. 1782.

tárban az ereklyetartók ereklyéikkel fordulnak elő és Laczkovics által így küldetnek fel Pozsonyba. Pozsonyban kellett tehát e szétválasztásnak megtörténni és pedíglén a kameralis kincstárban, a hol az egyházi tárgyak raktára is volt. Midón azonban 1783-ban nov. 28-án kelt legfelsőbb rendelet szerint a magy. kir. kamara Budára áthelyeztetett, a hol a következő év nov. 1-én bevonulását tartá, tropheumok gyanánt az elkobzott szent ereklyéket is magával hozta és a hirhedt „Kirchen-Gerätschaften-Depositén-Amt“ Budán folytatta üzelmét.

József császár, a mint báró Kreselhez irt leveléből is láthattuk, akarátának akadály nélküli végrehajtását a legerélyesebben értette létesíteni. Hasonló módon járt el a budai egyházi készletek raktárában egybe halmozott ereklyék tekintetében. 1788. január 15-én rendeletet adott ki, miszerint azok *rövid uton semmisíttessenek meg*. Márczius 28-án ezen rendelet „normália“ czim alatt körözüényképpen a primásnak, az egyházi tárgyak királyi raktárának, minden megyés püspöknek, a kerületi biztosoknak és különösen a pestinek nyomtatásban megküldetett¹⁾, melynek értelme szerint meghagyatik, miszerint mindazon ereklyék, melyek authenticummal nem bírnak, téritvény mellett a királyi biztosoknak adassanak át és ezek egyetemben az egyházi biztossal min-

¹⁾ A német nyelven kiadott circulare kelt 1788. márcz. 28. 1340/12526.

den feltűnés nélkül semmisítsék meg azokat. E műtetre a kormánybiztos *Klobutzek János* megyei tisztviselőt, az egyházi hatóság *Stipsich Ferencz* ó-budai esperes plebánost küldötték ki. Ekkor az ereklyék a ferencziek budavári cassált zárdájában voltak letéve. Innen adattak át a biztosoknak, kik ugyanezen épület valamely kevésbé hozzáférhető helyén tüzet rakattak és az ereklyéket egyéb más a leltárban foglalt tárgyakkal együtt elégették, mint erről *Klobutzek* Pesten 1789. ápril 12-én kelt, a helytartósághoz intézett jelentésében nyilatkozik. Így tehát az ereklyék megégetésének 1789. ápril 12-ét megelőző napokon kellett megtörténie.

Tudom, hogy érdekekkel fogadják tőlem kedves olvasóim azon ereklyék sorozatát, melyek ekkor *fejedelmi parancsra hamvasztattak el*. A lefoglalás helyei szerint adom azok betűrendes sorozatát németből lefordítva.¹⁾

Berzencze.

A megszüntetett confraternitástól átvett sz. József-ereklye, a pénzverdének átadott ezüst kézikeresztből kivéve. 3409.²⁾

---

¹⁾ „Verzeichniss deren in dem königl. Kirchen-Gerätschaften-Depositum-Amt vorgefundenen Reliquien“ 1 számú melléklet az 1340. számhoz. A helytartósági leltárban.

²⁾ Ezen számok a templomi készletek raktára főleltárának számai, melyet mindeddig a legszorgalmasb keresés daczára nem sikerült feltalálhatnom.

Buda.

Az ágostoniaktól. Tolentinói sz. Miklós ereklyéje. 3073.¹⁾

A carmelitáktól. Sz. Anna, a bold. szűz, és sz. Teréz ereklyéi, rézbe foglalva. 3069.

A clarissáktól. **Egy ládika, melyben sz. Margit ereklyéi foglaltatnak.** (Oss. maj.) 3068.

Néhány ereklye 10 piramisból kivéve. (Ossa majora) 7975.

Néhány ereklye zöld papirból készült 2 piramisból. 7979.

Vár. A ferencziektől. Sz. Kelemen vértanu ereklyéje. Authenticum másolatával.²⁾ 8102.

Sz. Bonifacius ereklyéi. Authenticum másolatával. 8109.

Viziváros. A ferencziek harmadik rendü testvérületétől: Néhány ereklye 2 piramisból kivéve. 7945.

Néhány ereklye más 2 piramisból kivéve 7947.

Ismét néhány ereklye 2 piramisból kivéve. 7949.

Seraphi sz. Ferencz ereklyéi, a pénzverdének adott ostensoriumból kivéve. 3074.

¹⁾ Ezen ereklye az egykoru rézmetszvény szerint kézalaku ezüst tartóban a tenyérben sugarak által övezve vala elhelyezve, és nyujtatott csokolásra. A kart vertművü képek és diszitmények ékesítették. A metszeten következő aláírás olvasható: „Reliquia prodigiosi Sanguinis Brachiorum S. Nicolai de Tolentino, apud PP. Augustinianos Budae publico cultui exposita.“

²⁾ Az authenticummal ellátott ereklyék a vicariatusnak átadattak, azokat kiküldöttje Stipsich espéres átvette, kinek, ugy lát-szik ezen alkalommal más dolga nem is volt. Sz. Kelemen ereklyéi csak 1782. óta, a clarissák cassatiója után kerültek a ferencziek templomába, mindaddig előbbieknél képezték a tisztelet tárgyát. Erről bizonyosságot tesz a már említett rézmetszet, melyen e felirat van alkalmazva: „Kurze Andachts Übung zu den H. Blutzug Cle-mens, dessen heiliger Leichnam in der Kirchen der W. W. E. E. Kloster Frauen der H. Mutter Clara in der Vöstung Ofen zur öffent-lichen Verehrung ausgesetzt ist.“ Ezt követi az ima.

A szeplőtelen Szűz Máriáról nevezett testvérülettől: Részecske a bold. Szűz Mária hajából. A pénzverdének átadott ezüst ostensoriumból kivéve 3075.

Néhány ereklye fából készült mellszobrok talpazatából kivéve. 7963.

Család.

A pálosoktól: Egy darabka a sz. keresztből. A pénzverdének átadott ezüst kézikeresztből kivéve. 3081.

Debreczen.

A ferencziektől: Két darab részecske a sz. keresztből, aranyozott réztartóból kivéve. Birnak authenticummal. 7943.

Eger.

A trinitariusoktól. Sz. Katalin ereklyéi authenticummal ellátva, 3046.

Elefánt.

A pálosoktól: Néhány ereklye a pénzverdének átadott kézikeresztből. 6389.

Esztergom.

Viziváros. *A ferencziektől:* Megrongált darabja a sz. keresztnék, a pénzverdének átadott monstrantiából kivéve. 3065.

Győr.

Ferencziektől: Ereklyék a pénzverdének átadott keresztből kivéve. 4319.

Jászó.

A premonstreiektől: Ereklyék, melyek a pénzverdének átadott arany keresztből kivétettek. 3841.

Kassa.

A ferencziektől: Néhány ereklye a pénzverdének átadott kézikeresztből. 6208.

Sz. Ferencz testvérülettől: Szerafi sz. Ferencz ereklyéi ezüstözött partikula monstrantiából kivéve. 4391.

Kismárton.

A ferencziektől: Borromaei sz. Károly ereklyéi, melyek ezüst foglalata a pénzverdének átadott. 4848.

Három ereklye, a pénzverdének átadott aranyszelenczéből kivéve. 4853.

Sárga rézzel keretezett kép ereklyékkel diszitve. 4874.

Néhány ereklye megezüstözött sárgaréz keresztből. 4884.

Három ereklye aranyozott és ezüstözött sárgaréz foglalatban. 4893.

Néhány ereklye tartóból kivéve. 4938.

Egy be nem küldött kereszt részecskének authenticum. 6574.

Komárom.

A benedekrendiektől: Különféle ereklyék authenticummal, a pénzverdének átadott ezüst ereklye monstratiából kivéve. 3085.

Kreutz.

A ferencziektől: Paduai sz. Antal ereklyéi authenticummal együtt, ereklye-monstratiából kivéve. 3644.

Lelesz.

A premonstreiektől: Két ereklye a pénzverdének átadott két ezüst keresztből. 7442.

Lepoglava.

Pálosoktól: Különféle ereklyék a pénzverdébe adott keresztből. 3056.

Különféle ereklyék szintén a pénzverdébe adott keresztből kivéve. 3057.

Néhány ereklye két fatalapzatból. 7953.

Maik.

A camaldulensiectől: 54 darab ereklye foglalat nélkül, valamint 8 db authenticum. 3045.

Máriavölgy.

Pálosoktól: Ereklék a pénzverdének átadott arany keresztből. 3047.

Ereklék a pénzverdének átadott ezüst keresztből. 3048.

A sz. kereszt ereklyéje, valamint más három ereklye a pénzverdének átadott arany keresztből. 3049.

Néhány ereklye, melyek ezüst kerete a pénzverdének átadatott. 3076.

Néhány ereklye a pénzverdének átadott szivből. 3077.

Ereklék a pénzverdének átadott függőből. 3078.

Néhány ereklye a pénzverdének átadott ezüst keresztből. 3087.

Nagyszombat.

A clarissáktól: Ismeretlen ereklyék a pénzverdének átadott keresztből. 3041.

Különféle ereklyék a pénzverdének átadott szoborból. 3042.

Al arany és ezüst csillámmal valamint pólionnal diszített ereklyék a pénzverdébe szállított két szoborból. 3043.

Sz. Kelemen ereklyéi a pénzverdének átadott szoborból. 3044.

Sz. János *templomából*: Ereklék a pénzverdének átadott két ezüst kézből. 3057.

7 különféle ereklye, mely nyolcz faszoborban találtott. 3060.

Néhány ereklye kivéve 6 piramisból és ezek talpazatából. (Ossa majora cran.) 7957.

Sz. *Kereszt testvérülettől*: Különféle ereklyék a pénzverdének átadott keresztből. 3066.

A trinitáriusoktól: Nepomuki sz. János ereklyéi sárga rézben foglalva. 3070.

Nagyvárad.

A ferencziéktől: Néhány ereklye a pénzverdének átadott ezüst keresztből. 6399.

Pannonhalma.

A benedekrendiektől: Különféle ereklyék a pénzverdébe adott nagy régi ezüst keresztből. 3064.

Pásztó.

A cisterciátéktől: Néhány ereklye a pénzverdének átadott ezüst keresztből. 6935.

Pest.

A pálosoktól: Sz. Pál első remete ereklyéi a pénzverdének átadott kisebb ereklyetartó monstrantiából. 3082.

Sz. Márton ereklyéi a pénzverdének átadott ezüst ereklyetartó monstrantiából kivéve. 3083.

Sz. Joachim ereklyéi a pénzverdének átadott ezüst ereklyetartó monstrantiából. 3084.

Posega.

A pálosoktól: Néhány ereklye a pénzverdének adott ezüst keresztből. 7923.

Pozsony.

Arvaház: (Széchenyi-Kolonich-féle.) Kereszt- és más ereklyék a pénzverdének átadott ostensoriumból. 3079.

Sz. Balázs püspök és vértanu ereklyéi aranyozott sárgaréz monstrantiából. 3080.

A clarissáktól: **Szent Margitnak egy ereklyéje a pénzverdének átadott szoborból.** 3037.

Szent Erzsébetnek egy ereklyéje. 3038.

Szent Margitnak feje. 3039.

Vörös bársonnyal bevont faládika, a melyben szent Margit ereklyéi elzárva valának (Ossa maj. ex manu.) 3067.

Sz. Brigitta és Orzsolya ereklyéi ép fejek alakjában. 7950.

Néhány ereklye hat piramisból. 7965.

Néhány ereklye négy piramisból. 7967.

Néhány ereklye két piramisból. 7969.

Néhány ereklye két piramisból. 7971.

Néhány ereklye két piramisból. 7973.

A nagy testvérülettől: Ereklyéket tartalmazó fekértére áztatott fatalapzat, melyen ezüst szobor állott. 3050.

A trinitáriusoktól: Ismeretlen ereklyék a pénzverdének átadott ostensoriumból. 3071.

Kereszt ereklyéje a pénzverdének átadott ezüst ostensoriumból. 3072.

Remete.

A pálosoktól: Ereklyék a pénzverdének átadott keresztből. 3052

Vörös bársonyra fűzött ereklyék, a pénzverdének átadott keresztből. 3053.

Sasvár.

A pálosoktól: Ereklyékkal megtöltött fakereszt. 3051.

5 db ereklye a pénzverdének átadott kézikeresztből. 5779.

Néhány ereklye piramisokból kivéve. 7981.

Soprony.

A ferencziéktől: Néhány ereklye a pénzverdének átadott ezüst keresztből. 7187.

Székesfehérvár.

A pálosoktól: Néhány ereklye két piramisból kivéve. 7959.

Néhány ereklye más két piramisból kivéve. 7961.

Szveticz.

A pálosoktól: Néhány ereklye sárgaréz ereklye monstrantiából kivéve. 3086.

Tolna.

A ferencziektől: A kereszt ereklyéje authenticummal együtt sárgaréz keresztből kivéve. 7992.

Néhány ereklye és négy piramis. 7996.

Zágráb.

Alkantarai sz. Péter testvérülettől: Alkantarai sz. Péter ereklyéi sárgaréz ereklye-monstratiából. 5318.

Zombor.

Sz. Ferencz testvérülettől: Szerafi sz. Ferencz ereklyéi aranyozott vörösréz ereklye-monstrantiából. 5215.

E 96 tétel képezi a lajstromát a máglyán elpusztított szent ereklyéknek, melyek a törökök által történt pusztítástól nagy gonddal és fáradsággal mentettek volt meg, hogy oly sorsban ne részesüljenek, mint a budavári főtemplom oltárkészletei, melyek 1541-ben szept. első napjain belőle az eötte levő térre kihordattak és felégettettek. Ezt a mohamedán török tette csatadűh között! A francia konvent parancsára 1793. októberben kihajgáltattak Saint-Dénis kryptájából a francia királyok holttesteit, hamvaikat szélnek bocsátották, hogy ónkoporsóikból puska golyókat öntethessenek. Ezt anarchista királygyűlölők, és a királyi törzsszel legkevésbé rokonok tették. Hesseni Fülöp 1539-ben, Exaudi vásárnapon, thüringiai sz. Erzsébetnek, ősenek csontjait megraboltatta ugyan, de mivel unokája volt,

azokat el nem pusztította. Árpádházi b. Margitnak szent maradványaival másképp történt. A legszigorubb parancs hallgatásra kényszerítette mindazokat, kik tudtak a vérrokonnak rendelete végrehajtásáról. Azonban a titkot magukban rejtő okmányokról a porkéreg egy század után leveretett, és most a megfakult betűk hangosan kimondták: „*reliquiae concrematae et cineres sepultae sunt.*“ Oly annyira dobog szívem és könyezik szemem, hogy tovább nem irhatok!

Vigaszul azon tudat szolgál, miszerint árpádházi boldog Margit ereklyekincséből nem pusztított el minden; van még szent csontjaiból néhány, habár igen kis darab.

Az elpusztítást szerencsésen elkerült részecskék egyikét a pozsonyi Erzsébetieknél megtelepedett clarissák hozták a vasövvel együtt magukkal és adták a zárdának, mely azt, 1855-ben bold. emlékü Scitovszky János bibornok és esztergomi érseknek ajándékozta, miről a zárda levéltárában letett, német nyelven kiállított következő tartalmu téritvény tesz bizonysgot:

„Alulirott ezennel bizonyitom, miszerint nagytiszteletű Grötzwang Marianna asszonytól, a tiszt-erzsébetiek pozsonyi főnöknőjétől, tő Augustina, Seraphina asszonyok és nővérek, valamint Thekla nővér jelenlétében, egy szekrényt átvettem, melyben valának a sz. keresztnek, sz. Margit király-

leánynak, sz. Erzsébet stb. ereklyéi, hogy azt ő eminentiájának, Magyarország primásának Scitovszky János bibornok urnak átküldjem. Pozsony, 1855. ápril 28-án. Cherrier Miklós s. k. kanonok a pozsonyi káptalanban.“

Ezen ereklyére még Pozsonyban készítettett a boldogult herceg-primás ezüstművü ereklye-tartót.¹⁾

Ezen ereklye részről vétetett ama darabka is, melyet a most dicsőségesen kormányzó bibornok herceg-primás **Simor János** ur ő eminentiája a pannonhalmi templomnak ajándékozott és ezen felirattal ellátott: „Hanc reliquiam ex sacrario meae ecclesiae metropolitanae extraxi.“

A győri sz. Orzsolya-rendü apáczáknál is van néhány darabka. Névleg valami 3—4 darab köles nagyságu csontrész e feliratu papirossal: „S. *Margaritae V.*“ Továbbá gyermektányér nagyságu képbén egy „agnus“ körül csoportosított valami 30 kis ereklye között szintén fordul elő egy „S. *Margaritae V.*“ felirattal.

Továbbá hálaérmek közt jegyzem fel a nm. *Zalka János* ur, győri püspök ő excellenciájától nyert tudósítást, miszerint ő, midőn megb. Scitovszky János bibornok primás megbízásából, ki b. Margit ereklyéi iránt igen érdeklődött ezek

---

¹⁾ Ftdő Puchó Amadé ur szives volt mindezeket velem közölni 1877. oct. 8, és 1884. szept. 2-án kelt becses leveleiben. Fogadja ismételve hálás köszönetem.

felkeresésében fáradozott, Bécsben a sz. Istvánról nevezett főtemplom kincstárában látta b. Margitnak *fenyítő ostorát* (flagellumát), mely ott „*Flagellum S. Margaritae Virg. et Mart.*“ czim alatt őriztetik. A „Mart.“ kifejezés szembetünő tévedés. E flagellum nem lehet más, mint b. Margitnak Ferrarius által is Pozsonyban látott flagelluma.

Ebben a néhány darabkában van összpontosítva minden, a mi a szende szüz, a szentéletű királyleány, a heroicus erényű apácza, a nagynevű Árpádház legszerényebb ivadéka, a szigeti lilium legtisztább lelkének porladozó lakából megmaradt.

Mausoleumot koporsója felé többé nem emelhetünk; de emelhetjük, fokozhatjuk irányában a kegyeletet, tiszteletet, mert mentől nagyobb mértékben növekedik tisztelete, annál inkább hajlandó leend a római curia szenttéavatását eszközölni. Ez, ez volna a legmagasztosabb monumentum, melyet a katolikus Magyarország számára emelhetne. Igy érdemelhetné ki magának leginkább jelen nyomasztó helyzetében hathatós közbenjárását.

UJABB ADATOK

ÁRPÁDHÁZI BOLDOG MARGIT CULTUSA ÉS CANONISATIÓJA

TÖRTÉNETÉHEZ.

FRAKNÓI VILMOSTÓL.

Az árpádházi boldog Margit ereklyéiről szóló nagybecsű közlemények, melyekkel *Némethy Lajos* fáradhatatlan buzgalma és sikeres kutatásai a hazai egyháztörténetet gazdagították, fönnen hirdetik a kiváló kegyeletet, melyet IV. Béla szentéletű leányának emléke iránt a magyar nemzet századokon át tanusított, és a domonkos-rend hazánkából a keresztény világ minden részébe átplántált.

Ezen szerzetes-rend kebelében soha sem halt ki az ő cultusa. Még ma is találkoznak, távol országokban lelkes tagjai, kikre az önfeláldozás tényei által hódolatra késztető, naiv és szeretetreméltó tulajdonaival rokonszenvet keltő fejedelmi szűz életének tanulmányozása varázshatást gyakorol.

Ollivier atya, a tudós francia dominikánus, alig egy esztendő előtt, zarándokolt Párisból a veszprémi völgybe és a Margitszigetre. Visszatérve hazájába, érdekes kis munkát bocsátott közre. Zársoraiban hévvel apostrophálja a szép

sziget fenséges birtokosát, hogy a helyet, melyet Margit az ő halálával megszentelt, ne hagyja tovább méltó emlék nélkül.¹⁾

Nem ez az egyetlen mulasztás, a melyre joga lett volna minket figyelmeztetni.

Régi királyaink és sok nemzedék hő óhaj-tása: Margitot az egyház szentei sorába iktatva látni, nem teljesült.

Ereklyéi, melyek a magyar kereszténység féltett kincsei valának, nyom nélkül elvesztek.

És míg a középkori codexek, a XVII—XVIII. századbeli irók egész sorozata foglalkozott Margit életével és csodáival: az újabb irodalom nem nyújtotta még a tudomány mai állásának megfelelő életrajzát, mely a vallásos érület ápolásának hathatós tényezője lehetne, és hazai történetünkre is új világosságot áraszthatna.

Margit jövő életirójának föladatát jelentékenyen meg fogják könnyíteni Némethy említett közleményei, melyeket a rendelkezésünkre álló kutforrásokból kiegészíteni szándékunk.

---

¹⁾ L'ile Marguerite et la bienheureuse Marguerite de Hongrie. Par le R. P. Ollivier des Frères-Prêcheurs. Paris, 1884.

I.

A magyarországi kath. egyház megújuló virágzása, melyet Pázmány Péter apostoli működése és II. Ferdinánd hitbuzgalma idézett elő, a szent domonkos-rend római előjárói körében azt a gondolatot kelté föl, hogy a kedvező viszonyokat a rendnek Magyarországon visszaállítására, hajdan birt kolostorai visszaszerzésére és benépesítésére kellene fölhasználni.

Évégből a tárgyalások megindítására Ferrarius Zsigmond atya, a bécsi egyetem tudós tanára kapott megbízást. Ez hő lelkesedéssel karolta föl az ügyet. Hogy a mérvadó egyéneket megnyerje, nem elégedett meg azon befolyással, melyet reájok hivatalos működése által gyakorolhatott; nagybecsű munkát irt, a melyben a magyarországi domonkos-rend dicső multját alapos kutatások eredményei alapján helyenként valódi ékesszólással adja elő.

A 611 lapra terjedő könyvnek több mint

egy negyedrészt boldog *Margit* élete és csodái elbeszélésének szenteli, a fejedelmi apáczában szerzete egyik legfőbb dicsőségét látva, és emléke iránt kiváló kegyeletet tanusítva. Meghatóan írja le, mint kereste föl (1635) a clarissák pozsonyi kolostorában a szentéletű szüz ereklyéit, mint illetve csókjaival ruhájának foszlányait; míg a csontokat tiszteletből nem merte érinteni; mint foháskodott hozzá, magát és rendjét pártfogásába ajánlva.

„Mennyire elérékenyültem, — úgy mond — tudja az Isten; és most is mikor ezeket írom, a szent emlékezet bőségesen ontatja velem könyveimet.“

Ekkor az az óhajta ébredett föl lelkében, hogy *Margit* részesüljön végtére a szenttéavattatás kitüntetésében, a melyre élete és csodái által méltó jogczimet bir. Ezért 1640-ben egyik rendtársát *Sartori* Antoninus atyát Rómába küldötte, hogy ott a rend főnökével értekezék és tájékozást szerezzen az iránt, a kitüzött czél elérésére mily lépéseket kelljen tennie.¹⁾

A domonkos-rend generalisa, Rodulfus Miklós atya, boldog *Margit*nak szintén nagy tisztelője,²⁾ örömmel fogadta és buzgón fölkarolta Fer-

---

¹⁾ *Sartori* atyának, élete végén szerkesztett emlékirata szolgál kutforrásunk gyanánt. A domonkos-rend római levéltárában őriztetik.

²⁾ „Et ipse devotioni hujus sanctae virginis summe affectus erat.“

rarius tervét. A legelső teendőnek tartotta: föl-kutatni a Margit halála után a canonisatiója tárgyában vizsgálat eszközzésére Magyarországba küldött pápai biztosok jegyzőkönyveit. Szorgos nyomozás indított meg a római levéltárakban, majd Avignonban is. De eredmény nélkül.

Ekként nem maradt egyéb hátra, mint a canonisatio-pert újból kezdeni, és új vizsgálatot indítani. A generalis ezen föladatot Sartori atyára ruházta, őt a szerzet biztosává és ügyviselőjévé nevezte ki. Az 1640. szeptember 18-án kiállított megbízó levélben fölhatalmazza, hogy mindazon tanukat, a kik boldog Margit életéről és csodáiról fölvilágositást adni képesek, hallgassa ki és vallomásaikról jegyzőkönyvet vegyen föl. A vizsgálatnál követendő eljárás és a tanukhoz intézendő kérdések iránt a S. Congregatio Rituum látta el utasítással.

Sartori atya haladék nélkül Bécsbe utazott, a hol III. Ferdinánd királynak bemutatta a generalis levelét, melyben fölkeri, hogy a canonisatió ügyét vegye pártfogása alá. A király ezt készséggel megígérte, sőt arra is ajánlkozott, hogy a canonisatió költségeit ő fogja viselni. Rendeletéből Sartori atya, Lippai György egri püspök királyi kancellár kíséretében Nagyszombatba ment, a hol az egyházi és világi urak tanácskozmányra össze voltak híva. Ezek a domonkos-rend kezdeményezését helyesléssel fogadták, és elhatározták, hogy azt hathatós támogatásban

fogják részesíteni ; egyszersmind ők is kikérték a király pártfogását.

Lósi Imre esztergomi érsek azonnal megkezdette, a S. Rituum Congregatio által előirt módon, a vizsgálatot, a melynek folyamában, a két püspökkel, négy esztergomi kanonokkal és Sartori atyával Pozsonyba ment, hogy ott is tanulmányokat hallgasson ki és mindenek előtt a szent-emplékű szűz sírját megtekintse.

A clarissák zárdájának a chorusában, egy asztal fölé helyezve találták a vörös bársonyszöveggel borított ládát, mely boldog Margit ereklyéit foglalta magában. A csontok és ruhadarabok mellett egy igen régi, alig olvasható könyvet találtak; a mint ezt közelebbről megvizsgálták, kitűnt, hogy nem más mint a XIV. századbéli vizsgálat jegyzőkönyve, melyet Rómában sikertelenül kerestek volt. Az érsek, kit e fontos lelet élénk örömmel töltött el, Győről egy szent-ferencz-rendű szerzetest hívott meg, „a ki az ilyen régi irások olvasásában jártas vala.“ Ez által a kéziratról pontos másolatot vétetett, és ezt saját pecsété alatt hitelesítvén, Sartori atyának adta át, hogy az új vizsgálat jegyzőkönyveivel együtt Rómába vigye.

Sártori atya, mielőtt az örökvárosba menne, Regensburgba utazott, hogy a királynak a történetekről jelentést tegyen. III. Ferdinánd 1640—1641. június 26-ikán kelt iratában őt a maga részéről is a szentté avatás ügyében pro-

curratorrá nevezte, a pápához, a bibornoki collegiumhoz és a Rómában székelő császári követhoz intézett ajánló-levelekkel látta el,¹⁾ egyszersmind a magyar kamaránál a szükséges költségeket utalványozta.

A magyar cancellar Sartori részére száz darab arany kifizetését elrendelte, és a canonisatio költségeit 1280 tallérban irányozta elő, a mely összeget felerészben a kamara, fele részben a magyar főpapok, az ügy befejezése után fognák kifizetni.

Sartori ekkor visszasietett Rómába, és itt szerzete több kiváló tagjával értekezett a teendők iránt. A megállapodás az volt, hogy az ügy gyorsabb elintézésére és költség-kiméltés végett, nem a „*formális beatificatiót*“ fogja kérni; hanem miután Margit szűz általánosan *boldog* (beatificata) gyanánt tiszteltetik, sőt II. Pius pápa a magyarországi domonkos-rendű szerzeteseknek Margit tiszteletére misét és officiumot, a sirját látogatóknak pedig 140 napi búcsút engedett, csak azért fog folyamodni, hogy a szent-szék a misét és officiumot egész Magyarországra és a szent domonkos-rend összes kolostoraira terjessze ki.

---

¹⁾ Pray, a magyar kamara levéltárából közli III. Ferdinándnak 1641. június 26-ikán a pápához, a bibornokokhoz, római ügyviselőjéhez és Sartorihoz intézett iratait. De megjegyzi „Ubi et qua de causa res adhaerit, compertum non habeo.“ (Vita S. Elisabethae nec non B. Margaritae. 240—245.)

Egy curialis ügyvéd megbízott, hogy a folyamodást szerkeszsze és kellően szerelje föl. De ez az ügyet annyira összebonyolitotta, hogy csakhamar egy más ügyvédhez kellett fordulni, a ki buzgalma és ügyessége által Sartori és a rend főnökei teljes meglegedését érdevelte ki.

Ekkor, a császári követ távollétében, az őt helyettesítő *Peitinger Kristóf*, a Rota auditora, 1641. őszén a S. Rituum Congregatióhoz rövid kérvényt nyújtott be. „A császári felség, Magyarország főpapjai és a szent domonkos-rend“ nevében előterjeszti, hogy boldog Margit, IV. Béla leánya Magyarországon minden időben mint szent tiszteltetett és tiszteltetik jelenleg is; hogy a sirjánál történt csodák által indítatva, tizenhat esztendővel halála után, szentté avatása érdekében V. Incze pápa a processus megindítását rendelte el, a mely processus jegyzőkönyve a koporsóban megtaláltatott; hogy tiszteletére a szentszék misét és officiumot engedett, a melynek Magyarország összes egyházaira és a domonkos-rend összes kolostoraira való kiterjesztése kéretik.

A fő kérvény a Congregatio 1642. február 8-ikán tartott ülésében mutattatott be, és jelentéstétel végett Cesarini bibornoknak adattott ki.

A Congregatio ügyésze ekkor azon követeléssel fordult Sartori atyához, hogy mivel a fön-

forgó ügyre vonatkozó összes irományokat annyi példányban kell lemásolni, a hány tagja van, a másolás költségeire 20 aranyat fizessen. Sartori atya, mivel hosszas római időzése alatt a száz arany elfogyott, a pozsonyi kamarától kért pénzt. De innen azt a választ kapta, hogy csak az ügy befejezése után fog a költség utalványoztatni.

Időközben, 1642. június elején VIII. Orbán pápa a canonisationál követendő eljárásra nézve új szabályzatot bocsátott közre; és a függőben levő ügyeknek újból tárgyalás alá vételét rendelte el.

Cesarini bibornok tanácsára, Sartori új folyamodást nyújtott be, a melyben azon kérelemre szorítkozott, hogy a Congregatio az officiumot, (de communi unius Virginis non Martyris) melyet január 18-ikán szent Margit tiszteletére a magyarországi kolostorokban végezni szoktak, hagyja jóvá. Az volt utógondolata, hogy ezen megerősítés után könnyű lesz az engedély kiterjesztését kieszközölni.

Azonban a Congregatio 1642. július 17-ikén hozott resolútiója akként szólott, hogy oly officiumokat nem lehet jóváhagyni, a melyek engedélyezéséről okirat nem mutatható föl; mindazáltal ha valamely officiumot régi időktől fogva, a szent-szék és a püspökök hallgatag megegyezésével végeznek, főleg ha ez Rómától távol fekvő országokban történik, a szent-szék „sze-

met húny.“ A Congregatio eszerint az officium helybenhagyásától tartózkodott, és így a resolutió a canonisatió ügyét nem vitte előbbre.

Sartori atya azonban nem esüggedett. Arra határozta el magát, hogy a canonisatió ügyének, VIII. Orbán pápa új szabályzata értelmében megindítására a kellő lépéseket megteszi. A legelső föladat volt: kieszközölni, hogy a pápa sajátkezülegi aláírásával ellátott rendeletben a Congregatiót a per megindítására utasítsa.

Sartorinak sikerült a császári követ és Barberini bibornok, a pápa unokaöccse, pártfogása által (1642. szeptember 4-ikén) VIII. Orbán signaturáját megnyerni. Mire a Congregatio, 1642. november 29-iki ülésében Cesarini bibornokot az ügy előadójává újra megválasztotta; míg Petrus Franciscus de Rubeis, mint promotor fidei, volt arra hivatva, hogy a nehézségeket és kifogásokat érvényesítse. A Congregatio a következő (1643.) év január 24-ikén tartott ülésből az esztergomi érseket, mint akinek egyházmegyéjében Margit ereklyéi találtak, fölhivta, hogy a vizsgálatot indítsa meg.

Sartori atya ezzel egyelőre befejezettnek tartotta római missióját és Magyarországra szándékozott visszatérni, hogy az esztergomi érseknek a Congregatio határozatát, a perhez tartozó irományokkal megvigye, és a vizsgálatoknál közreműködjék.

Elutazását több ideig késleltette, mert az uti

költséget összeszerezni nem bírta. Végre (1643.) ápril 6-ikán gyalog indult meg, és csak Flórenczben szedett össze annyi pénzt, hogy kocsin folytathassa utját. Bécsben kimerítő jelentést tett eljárása és az ügy állása felől a királynak, a ki ez alkalommal is úgy nyilatkozott, hogy kész mindent megtenni, a mi az ügy sikeréhez szükségesnek mutatkozik. Sartori ezután fölkereste Lippai György esztergomi érseket, a kinek a Rómából hozott irományokat átszolgáltatta.¹⁾

Ez időtájt II. Rákóczi György támadása, majd a linzi béke-tárgyalások egészen elfoglalták az érsek figyelmét, úgy hogy a canonicatio ügyének megindítását, a rábizott tanu-kihallgatások megkezdését későbbre halasztotta.

Mikor pedig erre a béke helyreállítása után alkalmas idő elérkezett, más nehézség merült föl. Sartori atya Bécsből Németország egy távoli kolostorába helyeztetett át, és így procuratori tisztében nem járhatott el. Csak 1647. tavaszán sikerült a Landshutban tartott rend-káptalantól engedélyt kieszközölnie, hogy Bécsbe visszatérhessen és újból egészen a canonicatio ügyének szentelhesse magát.

Örömmel sietett az esztergomi érsekhez,

---

¹⁾ „Remissoriam cum caeteris instrumentis, id est: articulis interrogatoriis, instructione, et novis decretis, cum mandato Pontificio, in causa, apostolica auctoritate procedendi, omnia Sigillo S. Congregationis obsignata, eidem Archiepiscopo in manus proprias tradidit.“

azon reményben, hogy most már haladék nélkül kezdetét veszi a canonisatióra vonatkozó tanukihallgatás. De újabb csalódás várakozott rá. A primási levéltárban nem találták meg a Rómából hozott irományokat, a melyek alapján a vizsgálatot vezetni kellett volna. A kutatások, melyeket az érsek elrendelt, sikertelenek valának. Sartori kérésére, Lippai György érsek 1647. szeptember 3-ikán okiratot állított ki, a melyben elismeri, hogy a Rómából hozott irományok „hihetőleg az elmúlt zavarok idejében vesztek el,“ és kijelenti, hogy azon esetre, ha később sem találhatnának meg, a canonisatió ügyének továbbvitelében „más uton fog eljárni.“

Sartori ez iratot a királynak akarta bemutatni; de rendtársai tanácsára lemondott szándékáról, és hét éven át a legkülönfélébb nehézségekkel folytatott eredménytelen küzdelemben belefáradva, az ügyet elejtette.

II.

Sartori atya buzgó fáradozásaival nem érte el az óhajtott célt. De mindenesetre hozzájárult ahhoz, hogy a szent emlékü szűz cultusa újabb lendületet nyerjen.

A Rituum Congregatio 1542. július 17-ikén hozott határozata a domonkos-rend római generálisát Rodulfus atyát (1645-ig) arra bátorította, hogy boldog Margit ünnepén (január 18-ikán) az ő officiuma végzését nemcsak a szerzet egyetlen magyarországi zárdájában, Szombathelyen, hanem a *stiriai és karinthiai* zárdákban is elrendelte, mivel ezek a *magyarországi provincia* területéhez tartoznak.¹⁾

A dominikánusok példáját követték a pozsonyi clarissa-apácák, kiknek gondjaira valának bizva Margit ereklyéi. Január 18-ikát körmenettel ünnepelték, a mikor is Margitra vonatkozó két antiphona énekeltetett és egy imádság

---

¹⁾ Sartori atya beszéli el ezt emlékirata végén.

mondatott. Julius 13-ikán pedig a szűznek feje, virágfüzérekkel diszítve, a templom főoltárán köztiszteletnek tétetett ki. Mise és vecsernye után a tömegesen gyülekező hívek közül a legelőkelőbbeknek megengedettett, hogy a szent ereklyét csókjaikkal illessék. A többiek boldogoknak tartották magukat, ha olvasóikat és más tárgyait a papok az ereklyékhez érintették, vagy pedig az ereklyét diszítő füzérekből egy virágot vagy levelet kaphattak. Ezen a napon mise és officium szent Margit vértanuról mondatik; de a szentbeszéd tárgyát a magyarországi Margit élete és csodái képezik.

Számosan tulajdonították súlyos betegségből fölgyógyulásukat szűz Margit közbenjárásának és ereklyéi érintésének; maga Lippai György primás is, a ki ezért háláját kifejezendő 1660-ban Margit szűz ezüst szobrát ajánlotta föl a zárának.¹⁾

A templom szentélyében számos votiv-adomány hirdette szűz Margit közbenjárásának hatását és a hívek háláját. Utóbb az apácák az ugynevezett „szent Margit vizét“ kezdték készíteni. Ez nem volt más, mint tiszta víz, a melyben az ereklyék elhelyezve voltak annyi ideig, a

---

¹⁾ Kétségkívül ez a szobor az, a melyet a Némethy által idézett 1782-iki inventarium így jelöl meg: „Statua argentea Stae Margarithae cum Ligneo substaculo argenteis Laminis ornato.“ A Lippai ajándékaról és Margit cultusáról egy 1726-iki (alább említendő) oklevél szól.

meddig az apácák három Miatyánkot, ugyanannyi Üdvözlégyet és egy Hiszekegyet elimádkoztak. Ugyanezen imádságot kellett a betegeknek is elmondani, amikor a vizet itták. Különösen a láz-betegségekben bizonyult e víz hatásosnak; míg Margit ciliciumát, a mely az ereklyék mellett őriztetett, a nehéz szüléseknél szokták volt igénybe venni.

De leginkább nyilatkozott Margit emléke iránt az ájtatos tisztelet 1713-ban, mikor a pestis pusztított Pozsony városában. A lakosok kérelmére b. Margitnak a kolostor által átengedett ereklyéi ünnepélyes körmenetben a városban körülvitetvén, a ragályos betegség csakhamar megszűnt.¹⁾

A domonkos-rend római központi házában is élt folytonosan a kegyelet szűz Margit emléke iránt. Az 1725-ben tartott rendi káptalan elhatározta, hogy a pozsonyi zárdában őrzött ereklyék megszerzése érdekében XIII. Benedek pápánál lépéseket fog tenni.²⁾

A következő esztendőben azzal a gondolatmal foglalkozott a rend generálisa, hogy a canonicatio kieszközlésére újabb kísérletet fog tenni;

---

¹⁾ Mindezen részleteket egy 1726. augusztus 23-ikán kelt okirat tartalmazza, a melyet a domonkos-rend római generálisa fölkérésére a pozsonyi clarissák és a pozsonyi ferenczrendiek állítottak ki. (Eredetije a domonkos-rend római levéltárában.)

²⁾ A domonkos-rend római központi levéltárnokának szíves közlése nyomán.

e czélből hiteles informatiókat szerzett azon tiszteletről, melyet Magyarországon Margit iránt tanusítanak.¹⁾ A generális megbízásából a rend magyarországi provinciálisa megjelent Pozsonyban és miután szűz Margit ereklyéit megszemlélte, a csontokból és a scapuláréból egy-egy töredéket eszközölt ki a római központi rendház számára.²⁾

Egy félszázad multával, (1770. elején) a rend pesti zárdájának főnöke kezdé gyűjteni a történeti emlékeket és a Margit-cultusra vonatkozó bizonyítványokat, a melyek alapján a canonisatio ügyét megindítani szándékoztak.³⁾

Ugyanazon esztendőben gróf *Batthyányi Ignác* egri kanonok, (később Erdélynek nagy tudományáról és apostoli buzgalmáról egyaránt elhíresült püspöke), szintén lépéseket tesz Rómában és Magyarországon, hogy boldog Margit az egyház szentei sorába iktattassék. Azt, vajjon a

---

¹⁾ Főnebb idéztük (266 és 267. ll.) az 1726. augusztus 23-ikán Pozsonyban kiállított és Rómába küldött jelentést, melynek czíme (Ad puncta Deutri, B. Margaritae V. Hungariae *augendi cultus* gracia, apud Sanctimonialia S. Clarae comperta sunt sequentia) hirdeti, hogy kérdésekre adott választ tartalmaz.

²⁾ A provinciálisnak dátum-nélküli levele a generálishoz.

³⁾ A pesti prior 1770. márczius 5-ikén az esztergomi érseki helynökhöz intézett levelében írja: „Intendit Ordo noster manum iterum admovere prosecutioni causae Canonisationis B. Margaritae.“ (L. Békesi Emil közleményét: Árpádházi b. Margit canonisatiójának ügye a XVIII. században. Uj Magyar Sion. 1882-ik évfolyam 801—811.)

domonkos-renddel egyetértőleg járt el, vagy pedig véletlen találkozás az, hogy egy időben két oldalról karolják föl az ügyet, el nem dönthetjük.¹⁾

Arról sincs tudomásunk, vajjon a következő esztendőekben történt-e valami a canonisatio ügyében.

Annyi bizonyos, hogy Batthyányi nem ejtette el a szent szándékot, és később mint erdélyi püspök folytonosan gyűjtötte a történeti anyagot, a melylyel a canonisatio ügyét előmozdithatta, és a királyleánynak méltó emléket emelhetett.

E tekintetben a legfontosabb acquisitio volt az *a jegyzőkönyv*, a melyet a XIII. század végén a pápai követek a Margitszigeten eszközölt tanulmányozásokról fölvettek volt, és Lósi Imre 1641-ben az ereklyéket őrző ládában megtalálván, hiteles másolatban Rómába küldött. Ennek másolatát szerezte meg Batthyányi.²⁾

A terjedelmes (160 sűrűen irt folio lapot számláló) kézirat, mely a gyulafehérvári püspöki könyvtár tulajdonát képezi és ekkorig a történet-

---

¹⁾ Békesi Emil imént idézett közleményében gróf Batthyányinak 1770. május 7-ikén az esztergomi érseki helynökhöz intézett levele.

²⁾ A másolaton nincs megjegyezve, hol és mikor készült. Dániel Imrének 1785. május 4-ikén Rómából Batthyányihoz irt leveléből tudjuk, hogy több év előtt Rómából küldetett meg néki („Abbas Aurelianus de Angelis mihi adfirmavit ante plures annos integrum *processum* a se Excellētiaē Vestraē in hac materia missum fuisse.“)

búvárok figyelmét kikerülte, egyházi történetünk egyik legbecsesebb kincsét képezi; annál inkább, mert az eredeti példány, a melyről Pozsonyban lemásoltatott, kétségkívül elveszett.¹⁾

Erdély ez időszerinti nagyméltóságú püspöke a legnagyobb liberalitással bocsátotta azt a „*Monumenta Vaticana*“ szerkesztőségének rendelkezésére. Közrebocsátását az késlelteti, mert a Lósi-féle hitelesített másolatot, a melylyel a Batthyányi kéziratát, kiadás előtt, összevetni kívánatos volna, ekkorig a római levéltárakban megtalálni nem sikerült.²⁾

Mikor Batthyányi püspök Dániel Imre könyvtárnokot a magyar egyháztörténelem emlékeinek föl kutatása végett Olaszországba küldötte, kiváló figyelmébe ajánlotta néki a Margitra vonatkozó

---

¹⁾ Némethy Lajos a fölosztatott pozsonyi clarissazárda leltáraiban nem találta nyomát. Már a század első éveiben úgy tudták Rómában, hogy a kézirat elveszett. Molinari atya egy följegyzésében erre vonatkozólag a következő sorokat olvastam: „Il Processo de virtutibus si trovo col corpo, presso le Monache Francescane dirette da suoi frati. Licet suspicari abbiano distrutto l'istrumento sulle stigmatate per l'impegno di darne la privata a S. Francesco.“ (A domonkos-rend római levéltárában.)

²⁾ Sartori atya az ő emlékiratában így ír: „Processum antiquum Procurator (t. i. ő maga) in suo Roma abitu posuit in *Archivio Vaticano*, novum vero in *Archivio Ordinis*.“ Ellenben a domonkos-rend római levéltárában őrzött feljegyzés szerént: „Extat illius (processus) copia authentica, subscripta per Archiepiscopum Strigoniensem anno 1641., penes Notarium S. Congregationis Rituum.“

kéziratokat.¹⁾ Az e tárgyban folytatott levelezés föleleveníté a püspök lelkében a canonisatio keresztülvitelét illető óhajtását. 1785. június 11-ikén Nagy-Szebenből irt levelében meghagyja Dánielnek, hogy kérje ki bizonyos *Soldati* atya véleményét a következő kérdés iránt: „*Episcopo Transylvaniae, qui corpus beatae Margarethae possidet, consurgitne exinde jus, velut ordinario, processum super cultu dictae beatae conficiendi, sententiamque ferendi?*“²⁾

A föltett kérdésben leginkább megragadja figyelmünket a jogczim, a melyre hivatkozik: az a tény, hogy *boldog Margit teste* az ő kezei között van.

Természetesen, a főpap állítása igazságát nem vonhatjuk kétségbe. El kell fogadnunk, hogy 1785-ben „*boldog Margit teste*,“ az erdélyi püspök birtokában volt.

Mikor *ereklyékről* van szó, a „test“ kifejezés alatt nem kell szükségképen, sőt nem is lehet, az egész testet, összes tagjaival érteni; de mindenestre a test maradványainak jelentékeny részét.

Már most fölmerül az a kérdés, mikor szerzhette meg Batthyányi az ereklyéket?

---

¹⁾ És csakugyan Dániel lemásoltatta b. Margit két legendáját, egyiket a domonkos-rend római könyvtárában, a másikat Velenczében a S. Giovanni e Paulo monostor könyvtárában.

²⁾ A püspök megjegyzi még: „Nisi enim id fiat, nunquam assumetur haec causa. Hac autem ratione sperari quidpiam potest, si Dominus mihi vitam produxerit.“

1635-ben mikor Ferrarius dominikanus író, a pozsonyi klarisszák zádájában megfordult, ott látta Margit fejét, valamint oldalbordáiból, karés lábszár csontjaiból nagyszámú darabokat; de a csontváz tetemes része hiányzott, amit őrei „gondatlanságának vagy túlságos bőkezűségének tulajdonított.“¹⁾

A későbbi időkben az apácák még bőkezűbbek valának; a mit a dominikánus-rend provinciálisa, a ki 1725. táján látogatta meg a zárdát, Rómába küldött jelentésében, különösen kiemel.²⁾ És mikor a zárda föloszlatása után az ereklyéket a kamara átvette, abban a bársonyládában, mely Ferrarius látogatása alkalmával a csontokat tartalmazta, már csak az egyik kéz két nagyobb csontdarabját találták. Margit feje külön ezüst-tartóban őriztetett; emellett Margit ezüst szobrában is voltak foglalva némi ereklye-részek.³⁾

¹⁾ „Aderat caput... Aderant etiam ossa plurima ex costis, tibiis, brachiis, aliisque partibus; quamquam multa etiam illorum pars desideraretur, quod ii ad quos spectabat custodia, vel minus diligentes pro tanto thesauro, vel plus justo prodigi, nedum liberales olim extiterunt.“ I. m. 328.

²⁾ „Caetera potiora ossa retulerunt hinc inde distracta et potioribus ac insignioribus personis dono data fuisse.“

³⁾ A kamarai leltár a pozsonyi zárdában talált Margit-ereklyéket három pontban sorolja föl:

a) Reliquien der heil. Margaretha von einer ans Münzamt abgegebenen Statue.

b) Das Haupt der heil. Margaretha.

c) Ein hölzernes mit rothem Sammt überzogenes Trugel worinnen die Reliquien der heil. Margaretha verschlossen sind. (Ossa 2 maiora ex manu.)

A pozsonyi zárdában lefoglalt e Margit-ereklyéken kívül a föloszlatott zárdák ereklyekincsei között csak az egyetlen budai klarissza zárdában találtak még Margit-ereklyét: és pedig „*egy nagyobb csont-darabot.*“¹⁾

Ezek után föltehető, hogy Batthyányi püspök, a ki mint láttuk, már mint egri kanonok 1770-ben, a Margit emléke iránt kiváló kegyelete által késztetve, canonisatiója érdekében lépéseket tesz, a pozsonyi zárda ereklyéi egy jelentékeny részét megszerezte. A mi annál könnyebb volt rá nézve, mivel egyik rokona *gróf Batthyányi Francziska* a zárdának hat évtizeden át lakója és egy ideig apátnője volt.

De föltehető az is, hogy a pozsonyi apáczák, miután az eltörlési rendelet velök közöltetett, a legféltettebb ereklyéket biztosságba helyezték és azokat részben az erdélyi püspökre birták.

Négyen közülök, a kik el voltak határozva, hogy a még megkimélt pozsonyi Erzsébet-apáczák zárdájába vonúlnak — köztük van Batthyányi Francziska is — 1782. július 18-ikán folyamodást adtak be, a melyben kérik, hogy szent Margit ereklyéit, foglalatjuk és ékszereik nélkül, magokkal vihessék. De augusztus 12-ikén el kellett hagyniok a zárdát, mielőtt a resolutio megérkezett volna. És mégis, habár utóbb sem jött

---

¹⁾ A leltárban így fordul elő: „Ein Trugel worinnen ebenfalls Reliquien von der heil. Margaretha aufbewahrt sind.“ (Os 1 majus.)

meg a várt engedély, az ereklyék egy részét magokkal vitték az Erzsébet-zárdába, a hol legújabb időkig őriztettek.

Alig hihető, hogy Batthyányi Ignác, a ki buzgón gyűjté a b. Margitra vonatkozó irodalmi emlékeket, nem érdeklődött volna a pozsonyi ereklyék sorsa iránt, és elmulasztotta volna fölhasználni az alkalmat, mely a legbecsesebb emlékek megszerzésére kínálkozott.

De alig hihető az is, hogy Batthyányi püspök megsemmisíttetni engedte volna a kamara által lefoglalt Margit-ereklyéket, anélkül hogy megszerzésök érdekében egy lépést tenne, akár csak egy folyamodást nyújtana be. Pedig egy (1772-ik évben kibocsátott) királyi resolúció megengedte, hogy a lefoglalt ereklyéket szerzetes rendek és egyházi személyek részére, ha folyamodnak, ki lehessen szolgáltatni.

Ezen lélektanilag meg nem magyarázható közönyösége arra a gondolatra vezet: hogy azon darabok, melyek a kamarai lajstromban előfordúlnak, nem voltak b. Margit ereklyéi, s hogy ez utóbbiakat Batthyányi a zárdák föloszlatása előtt szerezte meg.

Ezen föltevést támogatni látszik az, hogy az erdélyi püspök figyelme kiterjedett a Margittal vonatkozásban álló *értéktárgyakra* is, melyeket a kamara lefoglalt és árverés útján értekesített. Ezek között a legbecsesebb lehetett: az az *ezüst házi oltár*, „melyet b. Margit hozott volt magá-

val a zárdába.“ Ez jelenleg a Rotschild-család párisi gyűjteményét disziti, a hová *Rómer Flóris* közlései szerint, gróf Batthyányi Vincze özvegyétől került. Mivel pedig Vincze gróf Józsefnek, az erdélyi püspök testvérének fia, igen valószínű, hogy a főpap által jutott a Batthyányi család kincstárába.

És ezen körülmény talán vezérfonálul szolgálhat a Margit-ereklyék föltalálására.

Ugyanis, *Beke Antal* kanonok, a gyulafehérvári püspöki könyvtár tudós igazgatójának szives értesítéséből tudjuk, hogy „köztudomás szerint, szűz Margit ereklyéi az erdélyi püspökség területén sem Batthyányi püspök idejében, sem más időben nem voltak.“ Eszerint valószínű, hogy a Batthyányi család valamelyik birtokán őriztettek.

Mindenesetre, Batthyányi püspök nyilatkozata után még táplálhatjuk azon reménységet, hogy boldog Margit ereklyéit sikerül még föltalálni.

A lelkes főpap, bár a canonisatio ügyében nem kedvezett neki a szerencse, *Margit cultusa* terjesztése és emelése érdekében jelentékeny vívmánynyal dicsekedhetett.

Folyamodására, VI. Pius pápa 1789. július 28-ikán kelt apostoli iratában megengedte, hogy az erdélyi egyházmegye területén boldog Margit tiszteletére azon misét és officiumot végezni lehessen, amelyet II. Pius pápa a Domonkos-rend

magyarországi kolostorai számára jóváhagyott volt.¹⁾

Ezen eredmény által fölbátorítva, a Domonkos-rend generálisa, VII. Pius pápánál lépéseket tett annak kieszközlésére, hogy az egész szerzet boldog Margit halála évfordulóját „festum duplex“ gyanánt ünnepelhesse. A pápa megadta az engedélyt.²⁾

1805-ik év január 26-ikán tartották meg először a rend római anya-egyházában (S. Maria sopra Minerva) boldog Margit ünnepét. A főoltár, mely alatt a rend nagy nevű alapítója, szent Domonkos teteme nyugszik, boldog Margit képével volt díszítve. Csillagokkal behintett öltönyben, feje fölött kinyúló lánggal, kezein stigmák nyomaival, ábrázolta a mű a szent-émlékű szűzet, amint térdre borúlva, a feszületet átkarolja, és áhítatos elmélkedésben elmerül; míg lábainál a megvetett három korona fekszik. A képet égő gyertyák koszorúja övedzé és e fölirat jelölé: „Beata Margareta ab Hungaria Virgo Ordinis Praedicatorum.“ Miután az officiumot énekelve elvégezték a szerzetesek, megtar-

---

¹⁾ Ezt a Domonkos-rend generálisának alább említendő kérvényéből tudjuk.

²⁾ A generalis az erdélyi egyházmegyének adott kedvezményt kéri „con rito di doppio, e con lezione del secondo nutturno ed orazioni proprie, per approvazione delle quali suplica venga deputato alcuno.“ (Dátum nélküli egykorú másolata a dominikánusok római levéltárában.)

tatott az ünnepélyes mise, a mely alatt a kath. egyház központján, először fordultak nyilvános imákkal a magyarországi fejedelmi szűzhöz.¹⁾

---

¹⁾ Egykorú följegyzés a Domonkos-rend római levéltárában, melynek Margitra vonatkozó emlékeit há- lára kötelező sziveséggel közlé e sorok írójával *Ligier* atya, a rend tudós főlevéltárnoka.

TARTALOM.

Bevezetés.

	Lap
B. Jolánnak siremlék állittatik. — B. Margit iránt való buzgalom. — Reá vonatkozó újabb kutatások eredményei. — Szenttéavatása iránt való óhaj	1—6
I. Boldog Margit halála, testének sirbatétele.	
Meghal 1271. jan 18-án a Nyulakszigetén. — Temetése. — Sirja a sz. Máriáról nevezett templom szentélyében a főoltár előtt. — Vörös márvány koporsója. — Földi maradványai iránt való kegyelet. — Csodák. — Legendái	7—17
II. B. Margit testének felemelése.	
Felemelésének oka kerestetik. — Ennek oka szenttéavatása nem lehetett, mert meg nem történt. — Megengedtetik, hogy „boldog“-nak czimeztessék. — Sirjánál ájtatoskodóknak és a templom építéséhez hozzájárulóknak búcsú engedtetik 1409. — Midőn 1510-ben ismét építkeznek a templomon, vétetik ki teste a sírból . .	18—27
III. Boldog Margit ereklyéinek ideiglenes elhelyezése és tiszteletre történt kitétele.	
Engedelem kéretik 1523. Kajetán bibornoktól, hogy ideiglenes nyirkos helyéről öt megillető helyre tétethessék. — Az engedelem megadatik. — Teste már ekkor ereklyeként tiszteltetett. — Az 1512. évből való ereklyetartó. — Mely volt a kiszemelt diszes hely, nem tudatik. — Hihetőleg ki sem állíthatott, mert a törökvész bekövetkezett	28—36
IV. A dominicana apácák a Nyulakszigetéről menekülnek.	
A mohácsi vész hírére menekülnek. — Kőszegen telelnek. — Visszatérnek és szervezkednek. — Báthory 1529-ben	

	Lap
a menekülésre védelelet ád nekik. — Visszatérve Potentiana perjelno 1536-ban ismét rendezi jószágait. — 1541-ben a legnagyobb sietéssel ismét menekülnek. — B. Margit testét elfeledik, de visszatérnek érte . . .	37—48
V. A nyulakszigetebeli apácák tartózkodása Nagyvárad mellett.	
Ker. sz. Jánosról nevezett templomot és zárdát kapják Nagyvárad mellett. — Vagyonbeli viszontagságaik. — Kassán kincseiket elzalogosítják. — Nagyváradról menekülnek	49—59
VI. A nyulakszigetebeli apácák Nagyszombatban megtelepednek.	
A nagyszombati sz. Domonkos-rendüek zárdájának egy részét megkapják 1567. — Szerződés ez ügyben, rajta a szigeti convent pecsétje. — Új templomukban b. Margit ereklyéinek kultusa. — A kolosi apátságot megkapják 1572. — Mégis szűkölködnek a sok csapás következtében. — V. Pál Pápa intézkedése ezen apácák iránt. — A rend „suppressió“-ja. — II. Mátyás vagyonukat a clarissák pozsonyi zárdájának adja. — Oda 1618. átköltöznek	60—72
VII. A nyulakszigetebeli utolsó apácák Pozsonyban.	
II. Mátyás kir. indokolja áthelyezésüket. — 1635-ben megkettő, 1637-ben már csak egy ől közülök. — Neveik. — Vagyonuk a pozsonyi clarissáké lesz. — B. Margit ereklyéi szintén birtokukba jutnak	73—77
VIII. B. Margit ereklyéi a clarissák birtokában.	
Ferrarius azokat 1635-ben megszemléli és leírja. — A clarissák egy része 1714. Budára költözik. — B. Margit karját magukkal hozzák. — Templomukat b. Margit tiszteletére építik. — Egy részük Pestre költözik. — Kápolna a Margitszigeten. — Kósa és Berchthold feljegyzései b. Margitnak Pozsonyban tisztelt ereklyéiről . . .	78—90
IX. B. Margit kegyeletes tárgyainak ismertetése.	
Források e tárgyokról való ismeretek merítésére . . .	91 - 94
a) <i>B. Margit testének maradványai.</i>	
Ferrarius óta szent testének részei a főn kívül, határozottan meg nem neveztetnek. — Ereklyetartó Seilliere birtokában. — Ereklyetartó szobor az esztergomi káptalan birtokában. — Sz. Margit koponyája a szepesi székes egyházban. — Sz. és b. Margitok sorozata . . .	94 - 97

- b) *Tárgyak, melyek egykor b. Margit birtokában voltak.*
 B. Margit szüleitől, testvéreitől ajándékokat kap. — A pesti domonkosiak templomában oltárt állíttat. — Birtokában volt többrendbeli tárgyak. — Táblája vagy házioltára. — Szentképei. — Birtokában volt ereklyék. — Eleven keresztfája. — Jaspis gyertyatartói. — Kelyhe. — Miseruhák. — Ciliciumai. — Övei. (Az esztergomi.) — Fenyítő ostora. — Nemez lábbelije. — Zárdafétyola. — Scapularéja — Ruhaneműi. — Haja. . . . . 98—136
- c) *B. Margitra vonatkozó tárgyak.*
 Az 1512-ből való ereklyetartó. — Ereklyéinek budai sztrénye. — Ereklyetartó szobrai. — Ábrái. . . . . 136—149
- d) *Erzsébet királynő testének maradványai.* e) *Birtokában volt tárgyak.*
 Koronái. — Arany kehely. — Gyertyatartói. — Arany keresztje. — Békecsók táblái. — Miseruha. — Kincses láda. — Két kis arany kereszt . . . . . 149—159
- f) *A clarissáknak sz. kereszt s más ereklyéi.*
 Sz. Keresztből több darab. — Sz. Magdolna ereklyéje. — Sz. Brigitta és Orszolyáé. — Az ereklyék egész muzeuma. — Felhívás a kegyeletes emlékü tárgyak érdekében . . . . . 159—163

X. A clarissa-rend eltörültetik.

Előzmények XIV. Kelemen a Jézus-társaságot eltöröli. — 1770-ben a clarissa zárdák megvizsgáltattak. — 1782-ben II. József az öröklött tartományokban azokat megszünteti. — A magyarországi zárdák ideje-korán a veszélyt elhárítani törekszenek. — Fejedelmi instructio a cassatio módozatát illetőleg. — Eskümintá a zárda előjárói számára. — Intézkedések a rendtagok eltartása iránt. — Az ország primása a cassatio ellen tiltakozik. — A helytartóság a primást támogatva a felséghez előterjesztést tesz — A felség hajlíthatlan marad. — A királyi biztosok Pozsonyban, Budán, Pesten és Nagyszombatban. — Az apácák a kormány által igazgatott zárdái együttlét ellen kérelmet terjesztenek a fejedelem elé. — Mire a világba bocsáttatnak. — Zárdák kiürítettnek. — Zárdák épületeinek és templomainak további rendeltetése . . . . . 164—192

XI. A clarissák ingóságai elharácsoltnak.

Az értékesebb tárgyak Pozsonyba szállíttatnak. — Az ár-

verés napja és eredménye. — B. Margit házioltára dobra kerül. — Az egyházi készletek állami raktáraiban üzött garázdálkodást maga II. József megrója. — A clarissák felette becses kéziratára. — Ennek nagyrésze a dominicánáktól jött birtokukba. — Nyelvkincset képező codexek lajstroma. — Codexeik írói. — Más kéziratok. — Levelestáruk 5200 okmánnyal. — Pecsétnyomóik. — Gazdagságukról felmaradt tulzó hagyományok. — Más zárdákba vándorolt tárgyaik. — A pozsonyi erzsébetiek-nél létező tárgyaik. — A dubniczi monstrantia. — A győri orszolitáknál létező volt tárgyaik. — És olyanok a pozsonyi ferencziéknél . . . . . 193—216

XII. Az utolsó clarissák.

Bücsu tölük. — *Neveik*: Pozsonyiak. — Budaiak. — Nagyszombatiak. — Pestiek. — Visszaemlékezés . . . . . 217—235

XIII. B. Margit ereklyéi elpusztítatnak.

A pozsonyi apácák közül néhányan azokat megmenteni akarják. — Pozsonyban összehalmoztatnak. — 1784-ben Budára hozatnak. — II. József rendeletet ad ki, hogy rövid uton megsemmisíttessenek. — 1789. ápr. 12-én kelt jelentés az ereklyék megsemmisítéséről. — A megsemmisített ereklyék lajstroma. — Utóhangok az ereklyék megsemmisítéséhez. — B. Margitnak még meglevő ereklyéi: Esztergom, Pannonhalma és Győrött. — Fenyítő ostroma Bécsben . . . . . 236—250

Újabb adatok árpádházi boldog Margit cultusa és canonisatiója történetéhez.

B. Margit kegyelele kivált a domonkos-rendnél. — Ollivier atya. — Mulasztások b. Margit cultusában . . . . . 251—254

I. A domonkos-rend Magyarországbán. — Ferrarias atya. — Sartorius atya fáradozásai a canomisatió ügyében. — Lippai és Lósi érsekek ez ügyben — A szentté avatás XIV. századbéli jegyzőkönyve. — A canonisatió költéségei. — A „formalis beatificatio“ szorgalmazása. — Peitinger kérvénye. — Az officium jóváhagyása iránti kérvény. — Sartori új kísérletei, VIII. Orbán signaturáját megnyeri. — Közbejött több akadály. — Az irományok elvesznek . . . . . 255—264

II. Rodulfus a domonkos-rend generalissa b. Margit officiumára nézve vivmányokat nyer. — Cultusa a pozsonyi clarissáknál. — A domonkos-rend a canonisatió te-

kintetében új kísérletet tesz. — Gróf Batthyányi Ignác felkarolja ezen ügyet. — Jogzime, az ereklyék birtoka. — Az apácák túlságos bőkezősége az ereklyék szétszétadásában. — Batthyányi püspöknek módjában volt b Margit ereklyéit megszerezhetni. — B. Margit házioltárát megszerzi. — B. Margit ereklyéi a Batthyányi jószágokon lappanghatnak. — Cultusa az erdélyi egyházmegyében és 1805. óta a Domokosiaknál is . . . . .

265—277

Táblázat: Az eltörölt Klarissák összes vagyonának kimutatása.

Pecset ábrák:

A nyulakszigetbéli sz. Domonkos apácák conventjének későbbi pecsétje 1477, 1567, 1605 évbéli okmányokról	47. és 73
Az óbudai clarissák apátnőjének pecsétje 1479, 1676, 1742. évbéli okmányokról	163
A pozsonyi clarissák pecsétje 1713-ból	164. és 217
A budai clarissák Jézus szive társulatának jelvénye	236
A nyulakszigetbéli sz. Domonkos apácák conventjének régi pecsétje, 1282, 1312. évbéli okmányokról	277

SAJTÓHIBÁK:

---

11. fel.	7. sor	igó	h. o.	idő
" "	13. "	faragynak	"	faragának
14. al.	5. "	eredetétije	"	eredetije
16. "	4. "	napályi	"	nápolyi
20. l. 1.	jegyz.	Pray etc. 331.	"	Prov. etc. 315.
22. fel.	9. sor	okmányánál	"	okmányával
23. "	2. "	okmányt	"	okmány
41. al.	7. "	érintkezésba	"	érintkezésbe
47. "	8. "	Pontentiana	"	Potentiana
67. fel.	13. "	1506	"	1605.
70. al.	6. "	lakhatta'aná	"	lakhatlanná
76. fel.	15. "	jogákat	"	jogukat
80. "	2. "	általam	"	általa
96. legalsó	"	1884	"	1881
139. fel.	12. "	tarabka	"	darabka
144. "	11. "	XIV.	"	XIX.
162. "	10. "	oltártiszül	"	oltárdiszül
164. al.	5. "	belegyezése	"	beleegyezése
168. fel.	5. "	kivált	"	kiváló
192. "	6. "	agastyán	"	aggastyán.

Az eltörölt Klarissák összes

A zárdák alapbirtoka															Bev							
A zárdák nevei	Be c s é r t é k										Tőkéek				A vagyon összege	éve						
	Ingatlanok 4 ⁰ / ₀ számitva		Kincsek		Név- érté- küek		Zárda épületek		Polgári birtokok		Teher nélkül		Teherrel			Butorok és termé- nyekért	A jószágo- ból	Tőkéek kamatai				
	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.				frt	dr.	frt	dr.	
Budai	1243666	99	10474	31	1087	17	58746	—	10074	26	—	—	—	—	1514	80	1328563	53	55965	1	45	15
Pesti	—	—	1151	78	—	—	18127	—	—	—	10000	—	—	—	425	41	29704	19	—	—	364	88
Pozsonyi	650146	40	16333	7	—	—	16335	28	998	—	54500	—	13995	66	10928	52	762996	93	29256	58	2779	71
Nagyszombati	219480	41	12104	69	926	80	32706	10	600	—	33177	69	23666	66	3694	43	331356	69	9876	61	2293	83
Zágrábi	28483	33	2797	95	—	—	16307	86	—	—	36080	—	17500	—	1350	20	102519	34	1281	75	1922	55
Összesen	2141777	13	42921	80	5	13	141922	4	11672	26	133757	60	60162	32	17913	36	2555140	68	96379	95	7406	12

Pozsony, 1783. május 31-én.

vagyonának kimutatása.

É t e l				K i a d á s										A bevételből levonva a kiadást maradt													
é n k é n t				é v e n k é n t										Haszon	Reá- fizetés	Tiszta haszon											
Rend- kívüli		Az évi bevétel összege		Nyug- díjak		Alapi- tott misék		Isteni szolgá- lat		Ala- mizsna		Eltar- tásra adott kamatok					Segélye- zésre		Templo- mok javítá- sára		Rend- kívüliek		Az évi kiadás összege				
frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.	frt	dr.		
—	—	56010	16	8900	—	—	502	83	—	—	—	—	—	3255	78	150	—	60	—	12868	61	43141	55	—	—		
—	—	364	88	3550	—	—	333	70	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	3983	70	—	—	3618	82		
20	—	32056	29	7500	—	209	—	592	83	—	—	48	—	2046	—	120	—	319	50	10745	61	21310	68	—	—		
—	—	12170	44	6300	—	4	50	—	—	—	—	400	—	1588	50	—	—	50	—	8379	—	3791	44	—	—		
—	—	3204	30	3650	—	180	—	387	70	—	—	162	—	—	—	100	—	60	—	4539	70	—	—	1335	40		
20	—	103806	07	29900	—	429	50	1727	06	—	—	610	—	6830	28	470	—	489	50	40516	62	63213	67	4954	22	63289	45

Klaus József, s. k.
rat. mgr.

Szorkovich Miklós, s. k.
r. mgr.

Romsch, s. k.
RConsul.

